ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΕΚ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΣΚΟΥΛΟΥΔΗ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΤΟΥ 1866 - 69

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΕΩΤΕΡΑΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς τῆς χώρας μας ἀπὸ τοὺς ἐπιδρομεῖς τοῦ ναζιστικοῦ καὶ φασιστικοῦ καθεστῶτος (1941 - 1944) περιῆλθεν εἰς χεῖρας μου ἓν μικρὸν τμῆμα ἀπὸ τὰ προσωπικὰ ἀρχεῖα τοῦ Στεφάνου Σκουλούδη, τὰ ὁποῖα τυχαίως ἀνεκάλυψα εἰς τὸ σπίτι μιᾶς γυναικὸς τοῦ λαοῦ, ποὺ τὰ ἐχρησιμοποίει ὡς καύσιμον ὕλην διὰ τὴν μπουγάδαν της [1].

Μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τούτων, ὑπῆρχε μία λίαν ἐνδιαφέρουσα ἀλληλογραφία σχετιζομένη μὲ τὴν δρᾶσιν τῶν τότε ἐν Ἀθήναις, Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ συσταθεισῶν ἐπιτροπῶν ἐνισχύσεως τοῦ Ἀγῶνος τῶν Κρητῶν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 - 1869. Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφίαν αὐτήν, πληροφορούμεθα διὰ πρώτην φορὰν τὴν ἀξιόλογον συμβολὴν τῶν τότε ἀλυτρώτων Ἑλλήνων καὶ ἰδίᾳ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁμογενῶν, ὑπὲρ τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος. Ψυχὴ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐπιτροπῆς ἦτο ὁ Σκουλούδης, ἐπικουρούμενος ἀπὸ τὸν διαπρεπῆ ἠπειρώτην ἰατρὸν καὶ φιλόλογον Ἡρακλέα Βασιάδην, σύνδεσμον μεταξὺ τῆς Ἐπιτροπῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου τὰς βαθυστοχάστους καὶ γλαφυρὰς μυστικὰς ἐκθέσεις ἐφύλαττε ὁ Σκουλούδης εἰς τ' ἀρχεῖα του, καὶ τῶν ὁποίων, δυστυχῶς, μέρος μόνον διεσώθη.

Ἀπὸ τὰ ἴδια ἔγγραφα ἔρχεται τώρα εἰς φῶς διὰ πρώτην φορὰν τὸ γεγονὸς ὅτι Πρόεδρος τῆς «Φιλικῆς Ἑταιρίας» ἡ ὁποία συνεστήθη κατὰ τὸ 1867 εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ τὴν συλλογὴν ἐράνων πρὸς ἐπανεξοπλισμὸν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ «λανσάρισμα» τοῦ «πατριωτικοῦ» δανείου τῶν 25.000.000 φράγκων, ἦτο αὐτὸς οὗτος ὁ Μητροπολίτης Ἀ-

[1]) Ὅπως ἐξηκρίβωσα ἀπὸ σχετικήν μου ἔρευναν, ἡ προσωπικὴ ἀλληλογραφία τοῦ Σκουλούδη, διατηρουμένη ἀπὸ τὸν ἐκτελεστὴν τῆς διαθήκης του εἰς ἕνα «σεντοῦκι» ἐσυλήθη, ἐν ἀγνοίᾳ τούτου, ἀπὸ συλλέκτας γραμματοσήμων, οἱ ὁποῖοι ἐνδιαφερόμενοι διὰ μόνον τὰς φερούσας γραμματόσημα ἐπιστολάς, ἀπέρριψαν ὅλας τὰς ἄλλας ὡς ἄχρηστον δι' αὐτοὺς ὑλικόν, κατάλληλον μόνον διά... καύσιμον ὕλην.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

θηνῶν Θεόφιλος (ἔγγρ. ἀριθ. 17) καὶ ὅτι ὁ ἀνεφοδιασμὸς τῶν ἐπαναστατῶν εἰς ὅπλα ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Σκουλούδη μέσῳ τῶν ἐν Λίβερπουλ Ἑλλήνων μεγαλοεφοπλιστῶν τῆς ἐποχῆς Ἀδελφῶν Παπαγιάννη, ἱδρυτῶν τῆς, ἐξαγγλισθείσης ἀτυχῶς ἔκτοτε, πασιγνώστου Papayanni Line (ἔγγρ. ἀριθ. 15, 16, 19, 24). Ὁμοίως μανθάνομεν καὶ λεπτομερείας τῆς παραιτήσεως τοῦ Ἰ. Σκαλτσούνη ἀπὸ μέλους τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ἀθηνῶν, ἡ σχετικὴ ἐπιστολὴ τοῦ ὁποίου περιλαμβάνεται μεταξὺ τῶν διασωθέντων ἐγγράφων (ἔγγρ. ἀριθ. 25).

Ὁ Στέφανος Σκουλούδης Χῖος τὴν καταγωγήν, ἐθεώρει τὴν Κρήτην ὡς δευτέραν πατρίδα του, λόγῳ τῆς ἐκεῖθεν καταγωγῆς τοῦ πατρός του, καὶ ἐνδιεφέρετο ζωηρῶς διὰ τὴν τύχην τῆς πολυπαθοῦς μεγαλονήσου. Κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866, διετέλει Διευθυντὴς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει σημαντικοῦ ἐμπορομεσιτικοῦ οἴκου τοῦ Στεφάνου Ράλλη, ὅπως δὲ ἀναφέρει ὁ Ἀνδρέας Συγγρὸς εἰς τ' ἀπομνημονεύματά του (Τόμ. Β', σελ. 165) ὁ Σκουλούδης ἠσχολεῖτο δραστηρίως μὲ τὴν συλλογὴν ἐράνων ὑπὲρ τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος [2].

[2]) Ὁ Σκουλούδης ἦτο τότε ἡλικίας 28 ἐτῶν, διεκρίνετο δὲ διὰ τὴν πολυμάθειαν καὶ τὴν βαθεῖαν φιλολογικήν του κατάρτισιν. Εἰς ἡλικίαν 25 ἐτῶν εἶχε δημοσιεύσει μίαν ποιητικὴν συλλογὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Θυμέλη». Ἡ «Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία» τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τῶν Γκίνη - Μέξα μνημονεύουν τὴν συλλογὴν αὐτὴν εἰς τὸν Τόμον Γ' (ἀριθ. 9671) οὐχὶ ὅμως ἐξ αὐτοψίας. Εἰς τὰς προσθήκας τοῦ ἰδίου τόμου, ἐπαναλαμβάνουν τὸν τίτλον τοῦ ἔργου, ἐξ αὐτοψίας τὴν φορὰν αὐτήν, ἀλλὰ προφανῶς ἐκ παραδρομῆς δίδουν νέον αὔξοντα ἀριθμὸν (10916) καὶ τὸ ἀποδίδουν ἐσφαλμένως εἰς τὸν Σταμάτιον Σκίπην. Εἰς τὸ ἐξώφυλλον τοῦ βιβλίου του, ὁ Σκουλούδης εἶχε σημειώσει μόνον τ' ἀρχικὰ τοῦ ὀνόματός του Στ. Σκ εἴτε ἀπὸ μετριοφροσύνην, εἴτε διότι, εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς ἐποχῆς του, ἐθεωρεῖτο ὡς ἀσυμβίβαστος ἡ ποιητικὴ ἐνασχόλησις, μὲ τὴν ἰδιότητα τοῦ διευθυντοῦ ἑνὸς μεγάλου ἐμπορομεσιτικοῦ καταστήματος [a].

α) Χαρακτηριστικὴ τῆς ὑποδοχῆς τῆς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Σκουλούδη εἰς τοὺς κύκλους τῶν συγγενῶν του Χίων, εἶναι ἡ ἀκόλουθος ἐπιστολὴ τὴν ὁποίαν τοῦ ἀπηύθυνε ἐκ Χίου ὁ ἐκ μητρὸς θεῖος του Μ. Καλαρώνης.

Χίος τὴν 2 8/βρίου 1863

Ἀγαπητὲ Ἀνεψιὲ Στέφανε,

Μὲ τὸν παρελθόντα ἐρχομὸν ἐδῶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀτμοπλοίου, ἔλαβον τὸ βιβλιάριόν σου «Θυμέλη» συντροφευμένον μὲ διαφόρους ἐφημερίδας διὰ διαφόρους, τὰς ὁποίας ἐγὼ ὁ ἴδιος παρέδωσα εἰς τὸν καθένα. Ἀφοῦ δὲ σὲ εὐχαριστήσω διὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἄνω βιβλίου, σὲ λέγω ὅτι μὲ εὐχαρίστησε κατὰ δύω τρόπους. Πρῶτον, διότι εἶναι πόνημά σου, καὶ δεύτερον διότι κατὰ πρώτην φορὰν παῤῥησιάζεσαι εἰς τὸ κοινὸν μὲ ἓν σύγγραμμά σου ὄχι πολλὰ σπουδαῖον, ἀλλ' οὔτε εὐκαταφρόνητον. Ἐγὼ δὲν ἔχω ἀρκετὰς γνώσεις διὰ νὰ τὸ ἐπικρίνω, καὶ νὰ σὲ εἴπω ἂν ἔχεις ἐλλείψεις. Τοῦτο μόνον μοὶ φαίνεται ὀλίγον σπουδαῖον, τὸ τοῦ θέματος τὸ ὁποῖον εὑρίσκω μὲν περίεργον, ὄχι δὲ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

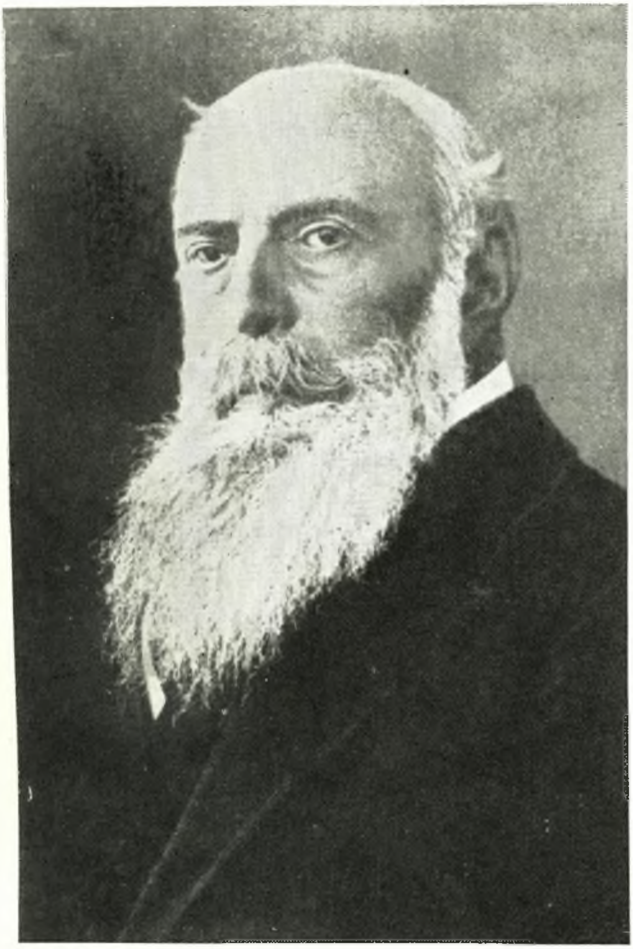

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΣΚΟΥΛΟΥΔΗΣ
(1838 - 1928)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

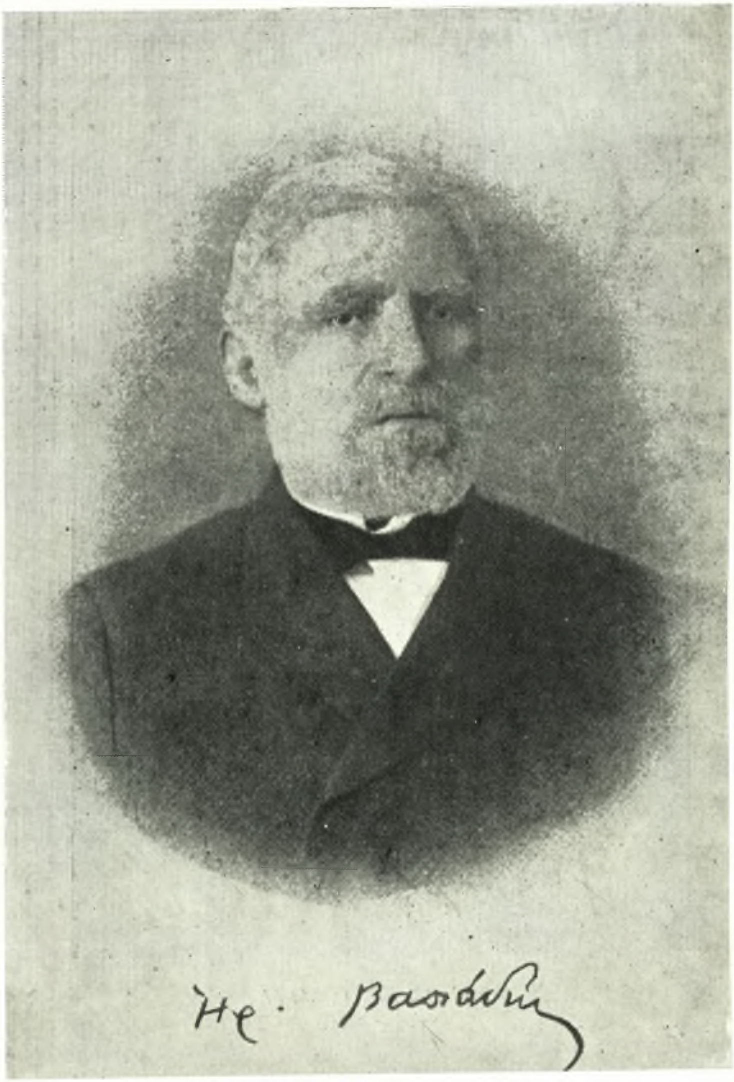

ΗΡΟΚΛΗΣ ΒΑΣΙΑΔΗΣ
(1821 - 1890)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

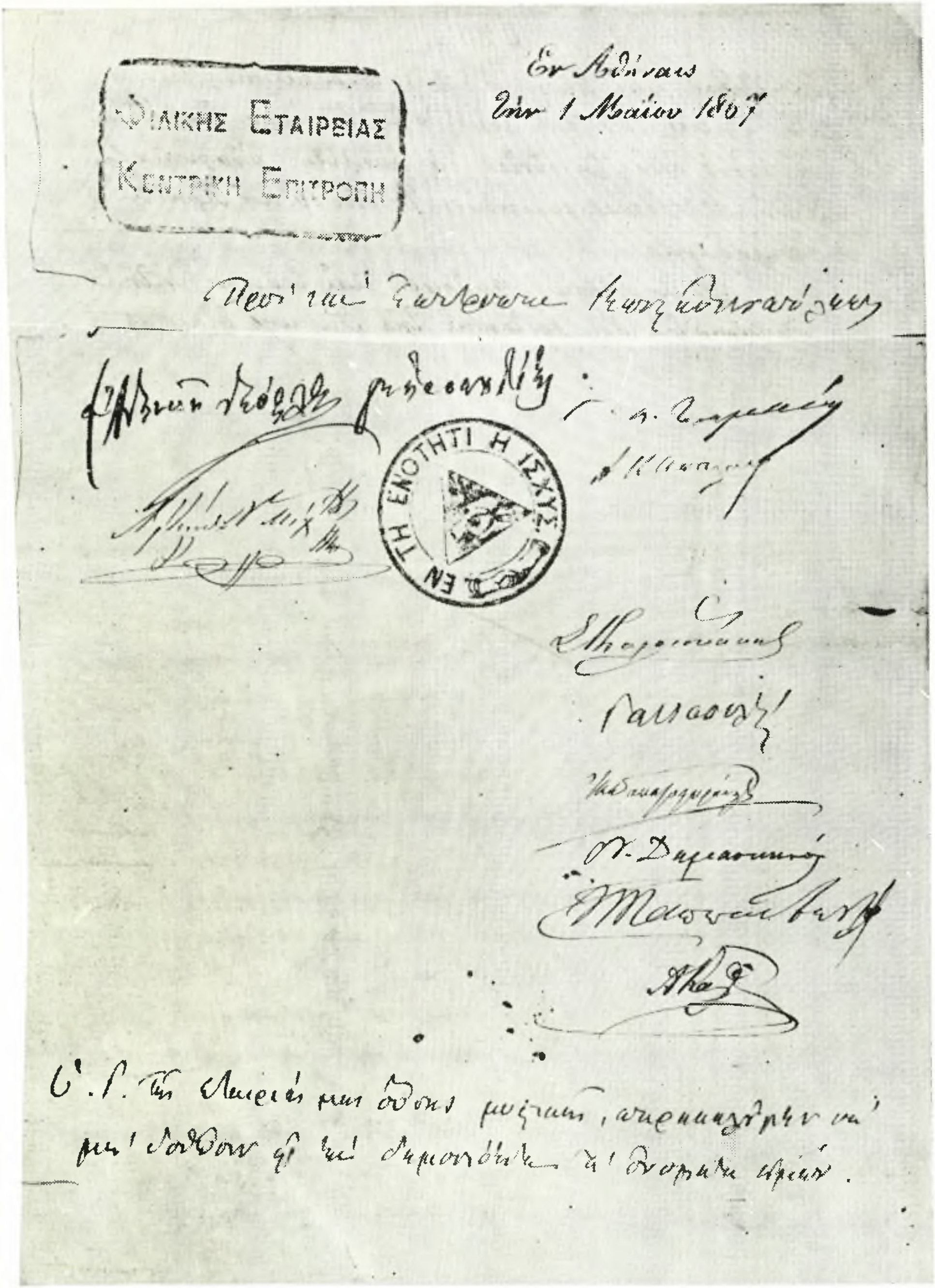
ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ἐν Ἀθήναις
τὴν 1 Μαΐου 1867

ΕΝ ΤΗ ΕΝΟΤΗΤΙ Η ΙΣΧΥΣ

Ἡ Ἐγκύκλιος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν Κωνσταντινουπόλεως (Ἔγγραφον ἀριθ. 17) ἡ συνιστῶσα τὴν ἐγγραφὴν εἰς τὸ Δάνειον τῶν 25.000.000 φράγκων διὰ τὴν πολεμικὴν προπαρασκευὴν τῆς Ἑλλάδος (Τὸ ἔγγραφον φέρει τὴν σφραγῖδα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας καὶ τὴν ὑπογραφὴν ὡς Προέδρου τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Θεοφίλου ὡς καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς ἐν τέλει δὲ ἐν ὑστερογράφῳ μνείαν *Τῆς Ἑταιρίας μας οὔσης μυστικῆς παρακαλοῦμεν νὰ μὴ δοθῶσιν εἰς τὴν δημοσιότητα τὰ ὀνόματα ἡμῶν).*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

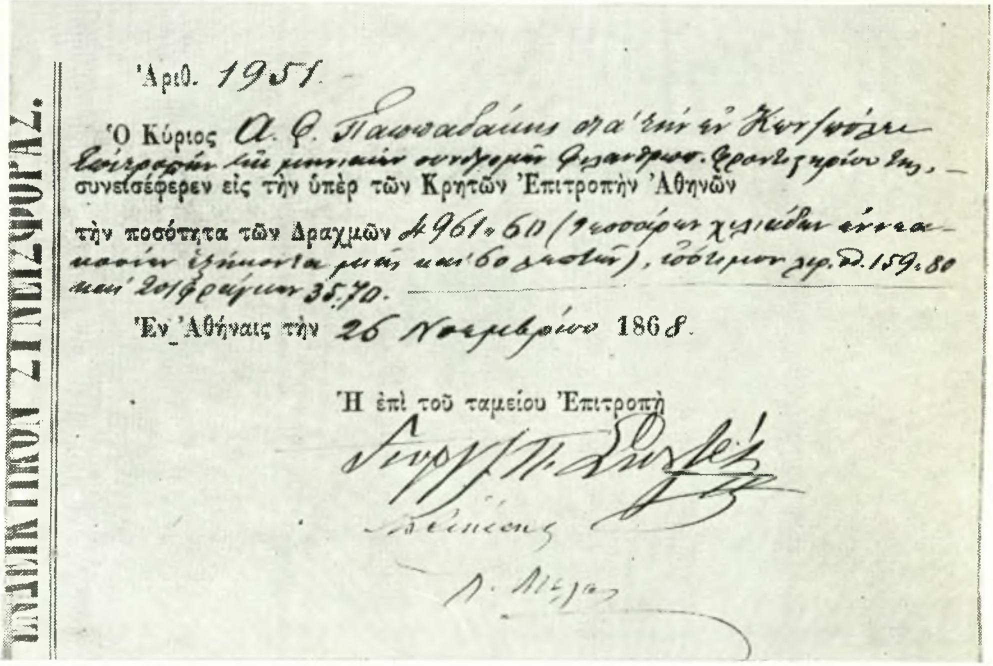

ΕΙΣΠΡΑΚΤΙΚΟΝ ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑΣ.

Ἀριθ. 1951.

Ὁ Κύριος Α. Φ. [illegible]
[illegible]
συνεισέφερεν εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπὴν Ἀθηνῶν

τὴν ποσότητα τῶν Δραχμῶν 4961.60 ([illegible]), [illegible] 159.80 [illegible] 35.70.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 26 Νοεμβρίου 1868.

Ἡ ἐπὶ τοῦ ταμείου Ἐπιτροπὴ

[illegible]

Τὸ Διπλότυπον εἰσπράξεως ἀριθ. 1951 τὸ συνημμένον εἰς τὸ ὑπ᾽ ἀριθ. 30 ἔγγραφον, διὰ εἰσφορὰς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐπιτροπῆς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν. Τὸ διπλότυπον φέρει τὰς ὑπογραφὰς τῶν Γ. Σχουζέ, Μ. Ρενιέρη καὶ Λέοντος Μελᾶ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Σκουλούδη διὰ τὴν Κρήτην, διετηρήθη ἀμείωτον καὶ μετὰ τὴν ἐν Ἀθήναις ἐγκατάστασίν του κατὰ τὸ 1876. Εἶναι γνωστή[3] ἡ πρωτοβουλία τὴν ὁποίαν ἔσχε πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἀτυχοῦς διὰ τὴν Ἑλλάδα πολέμου τοῦ 1897, νὰ προτείνῃ, ἐν ἀγνοίᾳ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ Βασιλέως, πρὸς τοὺς ἐν Ἀθήναις Πρέσβεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τὴν λύσιν τοῦ κρητικοῦ ζητήματος διὰ τοῦ διορισμοῦ τοῦ Πρίγκηπος Γεωργίου ὡς Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ τῆς Κρήτης ὑπὸ τὴν ψιλὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου. Ἡ πρότασις τοῦ Σκουλούδη ἐξελήφθη ὡς ἡμιεπίσημος βολιδοσκόπησις γενομένη καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Βασιλέως, ὅταν δ' ἐγένετο γνωστὴ εἰς τὰς Ἀθήνας ἐξ ἀκριτομυθίας τοῦ τότε ἀνταποκριτοῦ τῶν «Times» τοῦ Λονδίνου, τοῦ περιφήμου Μπάουτσερ, ἐδημιούργησε τοιαύτην ἐξέγερσιν, τῇ ὑποκινήσει τῆς πανισχύρου τότε «Ἐθνικῆς Ἑταιρίας», ὥστε ὁ Σκουλούδης εὑρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην ν' ἀπευθύνῃ ἐπιστολὴν πρὸς διαφόρους σημαίνοντας Κρῆτας, συνιστῶν ὅπως «ὁ Κρητικὸς λαὸς ἀποκρούσῃ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Πρίγκηπος ὁποθενδήποτε καὶ ἂν προέλθῃ αὕτη». Μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς Κυβερνήσεως Δεληγιάννη ὁ Σκουλούδης διωρίσθη ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Δ. Ράλλη τὴν σχηματισθεῖσαν τὴν 18 Ἀπριλίου 1897, ἡ ὁποία διεπραγματεύθη τὴν σύναψιν ἀνακωχῆς μὲ τὴν Τουρκίαν. Ἡ ὑπὸ τοῦ Σκουλούδη προταθεῖσα ἀνεπισήμως λύσις τοῦ κρητικοῦ ζητήματος, διὰ τοῦ διορισμοῦ τοῦ Πρίγκηπος Γεωργίου ὡς Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ, ἐφηρμόσθη, ὡς γνωστόν, τῇ ἐπεμβάσει τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1898.

Πληρεστάτην βιβλιογραφίαν τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1866 - 9 ἐδημοσίευσεν ὁ καθηγητὴς κ. Ν. Β. Τωμαδάκης εἰς τὸν Β' τόμον τῆς «Ἐπετηρίδος τῆς Ἑταιρείας Κρητικῶν Σπουδῶν» (Ἀθῆναι 1939 σελ. 198 - 238)[4]. Ἡ βιβλιογραφία αὕτη ἀποτελεῖ πολύτιμον

---

[3]) Βλ. σχετικῶς τὸ ὑπὸ τοῦ Σκουλούδη ἐκδοθὲν φυλλάδιον «Ἡ πρὸς τοὺς Κρῆτας ἐπιστολή μου τῆς 14 Μαρτίου 1897» (Ἀθῆναι 1899).

[4]) Εἰς τὸν Α' Τόμον τῆς ἰδίας «Ἐπετηρίδος» (Ἀθῆναι 1938) ὁ Καθηγητὴς κ. Τωμαδάκης, ἐδημοσίευσεν ὁμοίως τὴν βιβλιογραφίαν τῆς Κρητικῆς Ἐ-

---

καὶ σοβαρόν. Παρατηρῶ δὲ ὅτι τὰ πρῶτα σου στιχουργήματα εἶναι κατώτερα τῶν ὑστέρων, καὶ ὡς ἐκ τούτου συμπεραίνω ὅτι ἂν τώρα ἐστιχουργοῦσες εἴς τι ἀντικείμενον, ἤθελεν εἶσθαι ἐπιτυχέστερον. Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ, δὲν ἔχω παρὰ νὰ σὲ συγχαρῶ καὶ νὰ εὐχηθῶ νὰ παῤῥησιασθῇς εἰς τὸ ἀκόλουθον ὡς στιχουργὸς καὶ νὰ δοξασθῇς ὡς ὁ Ὅμηρος. Δὲν σὲ ἐκτείνομαι περισσότερον διότι δὲν ἔχω ὕλην οὐσιώδη, ἀλλὰ σὲ ἀσπάζομαι μετὰ τῆς μητρός σου, θείας σου καὶ Μαριγῶς καὶ μένω,

Τῷ Κυρίῳ Στεφάνῳ Σκουλούδῃ *Ὁ Θεῖος σου*
Κωνσταντινούπολιν *Μ. Καλαρώνης*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

βοήθημα τῶν ἐπιθυμούντων νὰ μελετήσωσι λεπτομερέστερον τὴν ἔνδοξον ταύτην περίοδον τῆς νεωτέρας ἱστορίας τῆς Κρήτης.

Κατωτέρω ἐκδίδω τὰ ἔγγραφα ταῦτα, μὲ ἐπεξηγηματικὰς σημειώσεις διαφωτιζούσας τὸ κείμενον, καὶ πιστεύω ὅτι ἡ μελέτη τούτων καθίσταται ἰδιαιτέρως ἐπίκαιρος νῦν, ὁπότε ἓν ἄλλο προσφιλὲς τμῆμα τῆς ἀλυτρώτου ἑλληνικῆς γῆς, ἀγωνίζεται διὰ ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ.

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΣΚΟΥΛΟΥΔΗ

1838 — Ἐγεννήθη ἐν Χίῳ.

1853 — Ἐγκαθίσταται εἰς Ἀθήνας πρὸς παρακολούθησιν ἐγκυκλίων σπουδῶν. Φοιτᾷ εἰς Ἰατρικὴν Σχολὴν Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

1856 — Διακόπτει τὰς ἐν Ἀθήνας σπουδάς του καὶ ἐπιστρέφει εἰς Κωνσταντινούπολιν.

1858 — Δημοσιεύει εἰς τὴν «Πανδώραν» (τεῦχος 195 τῆς 1ης Μαΐου 1858 (σελ. 60 - 68) διήγημα ὑπὸ τὸν τίτλον «Θήρας Ἀναμνήσεις» μὲ τὴν ὑπογραφὴν ΣΣ.

1863 — Ἀναλαμβάνει τὴν διεύθυνσιν τῶν καταστημάτων Στεφάνου Ράλλη. Δημοσιεύει τὴν ποιητικήν του συλλογὴν «Θυμέλη».

1866 — Ἱδρύει ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνόφωνον τεκτονικὴν στοὰν ὑπὸ τὸ διακριτικὸν ὄνομα «Ἀρετὴ» ὑπὸ τὴν αἰγῖδα τῆς Ἡνωμένης Μεγάλης Στοᾶς τῆς Ἀγγλίας.

1875 — Ἱδρύει τὴν Τράπεζαν Κωνσταντινουπόλεως.

1876 — Ἐγκαθίσταται εἰς Ἀθήνας. Ἀποστέλλεται ὑπὸ τοῦ Κουμουνδούρου εἰς Ἰωάννινα καὶ Κέρκυραν πρὸς συνεννόησιν μετὰ τῶν Ἀλβανῶν.

1879 — Ἀποστέλλεται εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς πληρεξούσιος τῶν Ἰωαννιτῶν.

1881 — Ἐκλέγεται βουλευτὴς Σύρου τοῦ Τρικουπικοῦ κόμματος.

1882 — Ἱδρύει τὴν Ἑταιρίαν Κωπαΐδος.

1883 — Διορίζεται πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Μαδρίτην.

1886 — Ἀποστέλλεται εἰς Κωνσταντινούπολιν τῇ ὑποδείξει τοῦ Σουλτάνου Χαμὶτ Β΄ πρὸς ἐξομάλυνσιν διαφορῶν τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν Τουρκίαν.

1887 — Ἐκλέγεται βουλευτὴς Σύρου.

1895 — Ἐκλέγεται βουλευτὴς Θηβῶν.

1897 — Εἰσηγεῖται εἰς τοὺς ἐν Ἀθήναις Πρέσβεις τῶν Μεγάλων Δυ

πανασιάσεως τοῦ 1895 - 98 (σελ. 530 - 555) συμπληρωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἰδίου εἰς τὸν Β΄ Τόμον (ἔνθ' ἀν. σελ. 239 - 244).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

νάμεων τὴν λύσιν τοῦ κρητικοῦ ζητήματος διὰ τοῦ διορισμοῦ τοῦ Πρίγκηπος Γεωργίου ὡς Ὑπάτου Ἁρμοστοῦ Κρήτης. Διορίζεται Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Δ. Ράλλη.

1899 — Δημοσιεύει τὸ φυλλάδιον «Ἡ πρὸς Κρῆτας Ἐπιστολή μου τῆς 14 Μαρτίου 1897» ὡς καὶ τὸ φυλλάδιον «Ἀπάντησις εἰς τὰ λεχθέντα ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ».

1912 — Διορίζεται πληρεξούσιος τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Διάσκεψιν τοῦ Λονδίνου διὰ τὴν συνθήκην εἰρήνης μὲ τὴν Τουρκίαν.

1915 — Πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος.

1918 — Εἰσάγεται εἰς εἰδικὸν δικαστήριον κατηγορούμενος ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ.

1919 — Δημοσιεύει τὸ φυλλάδιον «Ἀπολογία ἐπὶ τῶν ἀπαγγελθεισῶν κατηγοριῶν».

1920 — Δημοσιεύει τὸ φυλλάδιον «L' Affaire de Roupel. Apologie de Mr. Etienne Scouloudi. Δι' ἀποφάσεως τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἀπαλλάσσεται πάσης κατηγορίας.

1928 — Ἀποθνήσκει ἐν Ἀθήναις εἰς ἡλικίαν 90 ἐτῶν.

1.

Ἐπιστολὴ Π. Δ. Ψωμιάδου ἐκ Τραπεζοῦντος πρὸς τὸν Σκουλούδην εἰς Κωνσταντινούπολιν. Δίφυλλον, διαστάσεων 27 × 21,1/2 ἐπὶ κυανοῦ χάρτου γραφῆς, μὲ ὑδατογράφημα καθέτων παραλλήλων γραμμῶν. Γραφὴ Π. Δ. Ψωμιάδου[5].

Εὐχαριστίαι διὰ τὴν χορήγησιν πληροφοριῶν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος τῶν Κρη-

---

[5]) Ποῖος ὁ Π. Δ. Ψωμιάδης, ὁ ὁποῖος ἀπηύθυνε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην πρὸς τὸν Σκουλούδην; Κατὰ πληροφορίας τὰς ὁποίας μοὶ ἐχορήγησεν εὐγενῶς (1949) ὁ Χρυσόστομος Μυρίδης ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τῆς «Ἐπιτροπῆς Ποντιακῶν Μελετῶν» καὶ τῶν συνεργατῶν τοῦ «Ἀρχείου Πόντου», πρόκειται περὶ τοῦ λογίου Π α ρ α σ κ ε υ ᾶ Δ. Ψ ω μ ι ά δ ο υ, γεννηθέντος εἰς τὴν Τραπεζοῦντα, πιθανῶς περὶ τὸ 1830. Ὁ Ψωμιάδης ἐτύγχανεν εὐρείας ἐγκυκλοπαιδικῆς μορφώσεως, κατὰ δὲ τὸ 1850 τῷ ἀνετέθη ἡ ἀναδιοργάνωσις τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ σχολείου τῆς Τραπεζοῦντος τὸ ὁποῖον εἶχεν ἱδρύσει κατὰ τὸ 1840 ὁ Φ. Καρυοφύλλης. Ὁ Ψωμιάδης μετωνόμασε τότε τὸ ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον εἰς «Δημοτικὴν Σχολὴν Τραπεζοῦντος» μεταξὺ δὲ τῶν διδασκάλων τοὺς ὁποίους προσέλαβε, ἦτο καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Χατζῆ Ἀντωνιάδης. Βραδύτερον, κατὰ τὸ 1862 - 1863 συναντῶμεν τὸν Π. Ψωμιάδην ὡς διδάσκαλον τοῦ Φροντιστηρίου Τραπεζοῦντος, τοῦ ὁποίου διευθυντὴς ἐτύγχανε τότε ὁ Γεώργιος Παπαδόπουλος. Ὁ Π. Ψωμιάδης, διετέλεσεν ἐπίσης καθηγητὴς τῆς φιλολογίας εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἔζησε καὶ ἐδίδαξεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη, καὶ ἀπεβίωσεν ἐκεῖ εἰς προβεβηκυῖαν ἡλικίαν. Τὸ ἔτος τοῦ θανάτου του δὲν εἶναι γνωστόν. Ἦτο

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

των.—Ὑπόσχεσις ἀποστολῆς χρηματικοῦ βοηθήματος.—Ἀνάγκη μυστικότητος πρὸς ἀποφυγὴν τῶν «Ἀρμενοκαθολικῶν» κατασκόπων.

Ἐν Τραπεζοῦντι τῇ 23 9/βρίου 1866

Φίλε κ. Στ. Σκουλούδη,

Ἐν πρώτοις σὲ εὐχαριστῶ πολὺ διότι ἐξεπλήρωσας τὴν αἴτησίν

ἄνθρωπος σοβαρὸς καὶ εὐγενέστατος τοὺς τρόπους, καὶ ἐξετιμᾶτο ἀπὸ ὅλους. Μέγας πατριώτης, εἰργάζετο ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὅλως ἀθορύβως, χωρὶς ποτὲ νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸς ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν. Ὑπῆρξε συγγραφεὺς καὶ ποιητής, ἀλλὰ δὲν φαίνεται νὰ ἐδημοσίευσε ποτὲ ἔργον του [α] Ὁ Π. Ψωμιάδης εἶχεν ἀδελφὴν Ἀννίτσαν, κατοικοῦσαν εἰς τὴν ἐνορίαν τῆς Ὑπαπαντῆς ἐν Τραπεζοῦντι καὶ παραμείνασαν ἄγαμον.

Εἰς τὸ Ἀρχεῖον Σκουλούδη, ὑπάρχει καὶ προγενεστέρα ἐπιστολὴ τοῦ Π. Ψωμιάδου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 20 Ὀκτωβρίου 1866 (π. ἡ.), ἀπευθυνομένη ὁμοίως ἀπὸ τὴν Τραπεζοῦντα πρὸς τὸν Σκουλούδην. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν αὐτήν, μὲ περιεχόμενον κυρίως φιλολογικὸν [β] ὁ Ψωμιάδης, ὁ ὁποῖος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ γραφόμενά του, ἠσχολεῖτο μὲ τὴν συλλογὴν ἐράνων εἰς Τραπεζοῦντα ὑπὲρ τῶν Κρητῶν, ἐξορκίζει τὸν Σκουλούδην νὰ τῷ διαβιβάζῃ ἀνταποκρίσεις περὶ τῶν ἐν Κρήτῃ συμβαινόντων. «*Μάθε* — τοῦ γράφει — *ὅτι καὶ ἡ Τραπεζοῦς εἶναι κατὰ διάνοιαν ἐντὸς τῆς Κρήτης, καὶ πάντες ἀδημονοῦμεν διότι δὲν ἔχομεν καλὸν ἀνταποκριτὴν ὅπως μᾶς δίδῃ ἀκριβεῖς πληροφορίας τῶν διατρεχόντων καθ' ἑκάστην. Λοιπόν, ἀπευθύνομαι εἰς σέ. Μετὰ τὴν τῶν ἑλληνικῶν ἐφημερίδων κατάσχεσιν, περιήλθομεν εἰς ἄγνοιαν. Ἐπικαλοῦμαι τὸν πατριωτισμόν σου. Ταῦτα τὰ πράγματα ἐπενεργοῦσιν ἐπὶ τῶν καρδιῶν. Γνωρίζεις πόσον σκιρτῶσιν ὅταν ἀκούωσιν εὐχάριστα. Γνωρίζεις πόσον ὁ ἐνθουσιασμὸς εἰς τοιαύτας περιστάσεις συντελεῖ, καὶ μάλιστα ὅταν πρόκηται νὰ ἔμβῃ ἡ χεὶρ εἰς τὸ βαλάντιον. Ἐννοεῖς, λοιπὸν ἄριστα, πόσον ἀνάγκην ἔχομεν περιγραφικῶν ἐκθέσεων. Τίς τοῦ Σκουλούδη ἁρμοδιώτερος πρὸς τοῦτο;* [γ]

α) Ὁ Ἐπ. Κυριακίδης δὲν τὸν ἀναφέρει εἰς τὸ ἔργον του «Βιογραφίαι τῶν ἐκ Τραπεζοῦντος....Λογίων» (Ἀθῆναι 1897). Οὔτε ὁ Ἀρ. Ἱεροκλῆς εἰς τὴν μελέτην του «Βιογραφίαι Λογίων Ἀνδρῶν Τραπεζοῦντος» τὴν δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ περιοδικὸν «Εὔξεινος Πόντος» (1881).

β) Εἰς τὴν ἐπιστολὴν αὐτήν, ὁ Ψωμιάδης ἀνακοινεῖ εἰς τὸν Σκουλούδην ἀπόσπασμα διαλέξεώς του «περὶ συνεταιρισμοῦ» τὴν ὁποίαν ἔκαμε, ὡς γράφει, εἰς τὴν Λέσχην τῆς Τραπεζοῦντος «ἐνώπιον ἁπάντων σχεδὸν τῶν Τραπεζουντίων». Εἰς τὸ ἀπόσπασμα τῆς ὁμιλίας του τὸ ὁποῖον παραθέτει ὁ Ψωμιάδης ἐπαινεῖ τοὺς Χίους οἱ ὁποῖοι «*ἐξωσθέντες τῆς ἰδίας πατρίδος, καὶ διασπαρέντες εἰς ξένας χώρας, οὐ μόνον τ' ἀπωλεσθέντα ἀνέκτησαν, ἀλλὰ μάλιστα ἐδόξασαν καὶ ἑαυτοὺς καὶ ἅπαν τὸ ἑλληνικὸν ἐμπόριον*». Προφανῶς, σκοπὸς τοῦ Ψωμιάδου, ἦτο νὰ κολακεύσῃ τὸν Σκουλούδην ὡς Χῖον καὶ ἔμπορον καὶ νὰ τὸν πείσῃ νὰ τῷ στέλλῃ ἀνταποκρίσεις περὶ τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος.

γ) Εἰς τὸ ἴδιον γράμμα του πρὸς τὸν Σκουλούδην, ὁ Ψωμιάδης παραθέτει καὶ ἕνα ἔμμετρον Ὕμνον του πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον ἀπαρτιζόμενον ἀπὸ 112 ὁμοιοκατσλήκτους δεκαεξασυλλάβους εἰς ἀρχαΐζουσαν καθαρεύουσαν καὶ προ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

μου[6]. *Χθὲς ἔλαβον παρὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ ταχυδρομείου*[7] *τὰς ἀπὸ 23 καὶ 20 τ. μ.*[8], *ἐπιστολάς σου, ὧν τὸ περιεχόμενον συνεκίνησεν οὐ μικρὸν τὰς καρδίας πολλῶν. Ὅσον δὲ διὰ τὸν ὅρον ὃν μοὶ προβάλλεις, ὅτι θὰ μοὶ μεταδίδεις τὰ νεώτερα μόνον ἐὰν σοὶ ἀποστείλω χρήματα, ἄλλως οὐδὲ λέξιν, ἔχεις δίκαιον καθ' ἕνα λόγον· καθόσον δὲν σοὶ διεκοίνωσα ἐν τῇ προηγουμένῃ μου ὅ,τι ἐπράξαμεν καὶ πράττομεν καὶ ἡμεῖς, τοῦτο δὲ φοβούμενος τὴν παράπτωσιν ἢ τυχὸν κατάσχεσιν τῆς γραφῆς μου*[9]. *Ἤδη δὲ φίλε Στέφανε, σοὶ λέγω ὅτι καὶ ἡ χήρα ἐγκαίρως προσήνεγκε τὸν ὀβολόν της*[10]. *Πρὸ δύο ἤδη μη-*

---

[6]) Προφανῶς ἀναφέρεται εἰς τὴν αἴτησιν τῆς προηγουμένης ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Σκουλούδην τὴν ὁποίαν ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω, ὅπως τοῦ προμηθεύῃ πληροφορίας περὶ τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος.

[7]) Εἰς τὴν προηγουμένην ἐπιστολήν του ὁ Ψωμιάδης ἐζήτει ἀπὸ τὸν Σκουλούδην νὰ τοῦ ἀπευθύνῃ τὰς ἐπιστολάς του διὰ τοῦ γαλλικοῦ ταχυδρομείου, πρὸς μεγαλειτέραν προφανῶς ἀσφάλειαν. Ὁ Σκουλούδης, ἄγνωστον διατί ἐπροτίμησε νὰ τοῦ γράψῃ διὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ ταχυδρομείου. Τοῦτο φαίνεται ἐθορύβησε τὸν Ψωμιάδην ὁ ὁποῖος ὑποδεικνύει ἐν τέλει τῆς δημοσιευομένης ἐπιστολῆς του τὸν Σκουλούδην νὰ προτιμᾷ ἐφεξῆς τὴν διαβίβασιν τῶν ἐπιστολῶν του δι' ἐμπίστων προσώπων.

[8]) Προφανῶς ἐκ παραδρομῆς ὁ Ψωμιάδης ἀναφέρει τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Σκουλούδη ὡς ἐχούσας χρονολογίαν 23 καὶ 26 τ(ρέχοντος) μ(ηνός). Ἡ ἐπιστολή του διὰ τῆς ὁποίας ἀπαντᾷ εἰς τὰς ληφθείσας ἐπιστολὰς τοῦ Σκουλούδη ἔχει ἡμερομηνίαν 23 Νοεμβρίου 1866 καὶ συνεπῶς αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Σκουλούδη θὰ ἔφερον ἡμερομηνίαν Ὀκτωβρίου 1866.

[9]) Διὰ τὸν φόβον μὴ παραπέσουν αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Σκουλούδη, ὁ Ψωμιάδης τοῦ συνιστᾷ εἰς τὴν προηγουμένην ἐπιστολήν του τῆς 20 Ὀκτωβρίου 1866 (περὶ τῆς ὁποίας ἀνωτέρω) ὅπως τὰς ὑπογράφῃ μὲ τὸ ψευδώνυμον Κριτίας Νεολόγος.

[10]) Ἀπὸ τὴν συμβολικὴν διατύπωσιν τῆς ὑπογραμμισμένης φράσεως (ἡ ὑπογράμμισις τοῦ ἐκδότου) συνάγεται ὅτι καὶ ὁ Ψωμιάδης, ὅπως καὶ ὁ Σκουλούδης, ἦτο μεμυημένος εἰς τὸν ἐλευθεροτεκτονισμόν. (Βλ. σχετικῶς Σ. Ι. Μακρυμιχάλου «Ψήγματα ἀπὸ τὴν δρᾶσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐλευθεροτεκτονισμοῦ ἐν Τουρκίᾳ κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα» (Ἀθῆναι 1954).

σθέτει: *«Παρακαλῶ νὰ μοὶ εἴπῃς διὰ τοὺς στίχους μου ἄνευ κολακείας, ἀλλ' ὡς αὐστηρότατος κριτὴς ἐὰν ἔχουν ὀβολοῦ ἀξίαν...»*. Ἰδοὺ δεῖγμα τῶν στίχων τοῦ Ψωμιάδου:

91 *Ὦ Ἑλλήσποντε, ἐν μέσῳ τῶν ἠπείρων τί ὑπνώττεις;*
Φεῦ! λοιπόν, νὰ μένῃς, στέργεις, τῶν τυράννων σὺ δεσμώτης;
. . . .
107 *Οἱ Θεοὶ χρησμοδοτοῦσι· ἐπὶ τῆς θαλάσσης βράχους*
ὅθεν αἴρει, ἐπὶ τούτων νέους Μαραθωνομάχους
συγκαλεῖ ἐδῶ, καὶ λέγει: «Ὁ Ἀχέρων ἤδη μίαν
110 *σπιθαμὴν ἀπέχει μόνον ἀφ' ἡμῶν· ἢ τὴν δουλείαν*
θὰ βυθίσωμεν, ἢ πάντες ἐξ ἑνὸς θὰ βυθισθῶμεν,
θὰ κατέλθωμεν ἐν Ἅδῃ καὶ ἐκεῖ θὰ ἑνωθῶμεν».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

νῶν, διὰ τοῦ ἐνταῦθα ὑποκαταστήματος Σκυλίσση, ἀπεστείλαμεν πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν Δ. Ὀθ. 150, ἐλπίζομεν δ᾽ ἐντὸς ὀλίγου ν᾽ ἀποστείλωμεν ὑπὲρ τὰς 200 Λίρας. Ἡ βραδύτης μας προέρχεται κυρίως ἐκ τοῦ ὅτι εἰσπράττομεν ἐν τῷ κρυπτῷ καὶ ἐν παραβύστῳ διότι καὶ ἐνταῦθα δὲν λείπουν οἱ κατάσκοποι, καὶ ἰδίως ἐκ τῶν ἀρμενοκαθολικῶν ἐξ ὧν εἷς διέδωσεν ὅτι μέχρι σήμερον ἀπεστείλαμεν ὑπὲρ τὰς δύο χιλιάδας Λίρας. Οἱ συμπολῖται μου εἶναι λίαν προφυλακτικοὶ καὶ δειλοὶ καὶ διδοντες, δὲν θέλουν νὰ γνωρίζῃ ἡ ἀριστερά των τί πράττει ἡ δεξιά των. Ἐγὼ δὲ κυρίως ἐπὶ τούτῳ ἐπεκαλέσθην τὴν παρὰ σοῦ μετάδοσιν τῶν νεωτέρων, ὅπως λάβω ἀφορμὴν καὶ παροτρύνω διὰ τῶν ἐκθέσεών σου ὅπως μοὶ προσφέρουσιν ἁδρότερον. Τοῦτο δὲ τὸ ὑπεσχέθην καὶ ἐν τῇ προηγηθείσῃ μου, ὅπου σᾶς ἔλεγα ὅτι ὅπως ἡ χεὶρ σκαλίσῃ ἀφοβώτερον τὸ βαλάντιον, ἀπαιτεῖται δόσις ἐνθουσιασμοῦ καὶ συγκινήσεως. Σημειώσατε δὲ ὅτι καὶ (ἀπὸ) ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἀπεστείλαμεν καὶ (ἀπὸ) ὅσα ἤδη θὰ ἀποστείλωμεν, μόνον μέρος εἰσεπράξαμεν μέχρι σήμερον, καὶ κύριος οἶδε πότε θὰ εἰσπράξωμεν (τὸ) ὅλον.

Ἐπαναλαμβάνω φίλε νὰ σὲ εἴπω ὅτι πρὸς εἴσπραξίν των, πλέον παντὸς ἄλλου θὰ συντελέσουν αἱ πρὸς ἐμὲ ἐπιστολαί σου. Ἤδη ἡ πρώτη σου ἐπενήργησε λαμπρῶς. Ὥστε, πιστεύω ὅτι δὲν θὰ εἶσαι τόσον σκληρὸς νὰ μᾶς ἀρνηθῇς τὴν συνδρομήν σου, καὶ ὅτι θὰ ἔχω ἑκάστοτε τὰς θετικὰς εἰδήσεις παρὰ σοῦ. Λάβε πρὸς τούτοις ὑπὸ σημείωσιν ὅτι ἅπαξ γνωστοῦ καταστάντος ὅτι μοὶ μεταδίδει τις τὰ νεώτερα, τότε θὰ μὲ περικυκλώσωσιν εἰς ἑκάστην ἀτμοπλοίου ἄφιξιν καὶ τὴν δεινὴν θέσιν μου πρὸς αὐτούς, μὴ ἔχοντος νὰ τοῖς ἀπαντῶ καὶ νὰ ἱκανοποιήσω τὴν περιέργειάν των. Ἐλπίζω λοιπὸν ὅτι δὲν θὰ φεισθῇς ὅπως θυσιάσῃς καὶ στιγμάς τινας διὰ τὴν Τραπεζοῦντα, ὅπου, ὡς παρατηρεῖς, ἠσθάνθημεν ὁπωσδήποτε τοὺς κλονισμοὺς τοῦ ἐθνικοῦ σεισμοῦ ὅστις συνταράσσει σήμερον ἅπαν τὸ πανελλήνιον.

Ἐνταῦθα πρὸ πολλοῦ εἶχε διαδοθῇ ὅτι πολλοὶ τῶν αὐτόθι πλουσίων ὁμογενῶν, διάκεινται δυσμενῶς πρὸς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα καὶ τοῦτο συνετέλεσεν ὥστε καὶ οἱ παρ᾽ ἡμῖν εὐπορώτεροι νὰ διετίθεντο ψυχρότερον· διότι, φυσικά, ὁ ἄνθρωπος παραδειγματίζεται ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρους του. Ὁπωσδήποτε τοῦτο καλὸν νὰ μοὶ τὸ διαψεύσῃς, ἐν τῇ ἑπομένῃ σου, ὅπως μὴ μᾶς προβάλλωσι πλέον τοιαύτην πρόφασιν. Τὰς δὲ ἐπιστολάς σου, δύνασαι μὲν νὰ μοὶ διευθύνῃς καὶ διὰ τοῦ ταχυδρομείου, ἀλλ᾽ ἂν προτιμήσῃς, πρὸς εὐκολίαν σου, δύνασαι νὰ τὰς ἐγχειρίζῃς εἰς τὸν κομιστὴν τῆς παρούσης μου Θ. Παπαδόπουλον ἢ καὶ πρὸς τὸν Ἀλέκον ἢ Γ. Σεβαστοπούλους, οἵτινες κρατοῦν τακτικὴν ἀνταπόκρισιν ἐνταῦθα.

Ὅλος σὸς

Π. Δ. Ψωμιάδης

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

2.

Μυστικὴ ἔκθεσις Ἡρακλέους Βασιάδου ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Κρητικοῦ Ἀγῶνος εἰς Κωνσταντινούπολιν. 7σέλιδος διαστάσεων 27 × 21 χιλ. ἐπὶ λευκοῦ χάρτου γραφῆς μὲ ὑδατογραφημένας ὁριζοντίας ῥαβδώσεις. Γραφὴ Ἡρακλέους Βασιάδου [11].

Ἀνάγκη προμηθείας ἀμερικανικῶν ὅπλων.— Ἡ ἐξουδετέρωσις τῶν ἐν Ἠπείρῳ Τουρκαλβανῶν εὐχερεστέρα διὰ τῶν ὅπλων ἢ δι' ἐξαγορᾶς.— Ἐνέργειαι παρὰ τῷ Τρικούπῃ καὶ παρὰ τῷ Προέδρῳ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. — Οἱ «ρωσσόφρυνες» καὶ οἱ ἐν Ρωσσίᾳ ὁμογενεῖς.— Μόνον μὲ ἐπανάστασιν εἰς Ἤπειρον, θὰ θριαμβεύσῃ ὁ ἀγὼν τῆς Κρήτης.— Κυβερνητικὴ ἀστάθεια καὶ μεταβολαὶ ἐν τῇ κυβερνήσει.— Εἰσφορὰ τοῦ Βασιλέως ὑπὲρ τῶν Κρητῶν.— Ἐνέργειαι τῆς Πρωσσίας.

19 [12]

Τῇ 30 Νοεμβρίου 1866, Ἀθήνησι

Ἀγαπητοὶ φίλοι καὶ ἀδελφοί,

Ἔν τινι τῶν προηγουμένων ἐπιστολῶν ἔγραφον, τὸν λόγον ποιούμενος περὶ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, ὅτι ἀναγκάζεται ν' ἀκολουθῇ

---

[11]) Ἡ ἔκθεσις αὐτη, καθὼς καὶ αἱ ἑπόμεναι ὑπ' ἀριθ. 3, 5, 6, 7 καὶ 8 εἶναι γεγραμμέναι διὰ χειρὸς τοῦ Ἡρακλέους Βασιάδου. Τὸ ὅτι συντάκτης των εἶναι ὁ Βασιάδης ἀποκαλύπτεται ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐκθέσεως ὑπ' ἀριθ. 5. Βλέπε κατωτέρω ὑποσημ. 55. Ἀλλὰ καὶ ὁ γραφικὸς χαρακτὴρ τῶν ἰδιογράφων αὐτῶν ἐκθέσεων τοῦ Βασιάδου, εἶναι ὅμοιος μὲ τὸ δεῖγμα τῆς γραφῆς του τὸ δημοσιευθὲν ἐν σελ. 18 τοῦ Πρώτου Βιογραφικοῦ Παραρτήματος τῶν «Ἠπειρωτικῶν Χρονικῶν». Βλ. ἑπομένην σημείωσιν.

[12]) Ὁ Ἡρακλῆς Βασιάδης, διαπρεπέστατος Ἠπειρώτης φιλόλογος καὶ ἰατρὸς (1821 - 1890) διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς μέχρι τοῦ 1862. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἱδρυτῶν καὶ πρωτεργατῶν τοῦ περιφήμου Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως εἰς ἐνεργείας του δὲ ὀφείλεται ἡ ἵδρυσις τοῦ Ζαππείου Παρθεναγωγείου, τῆς Ζωγραφείου Βιβλιοθήκης, τοῦ Ζωγραφείου Διδασκαλείου, καὶ τῶν Ζαριφείων Διδασκαλείων τῆς Φιλιππουπόλεως. Ἀνέπτυξεν ἀξιοθαύμαστον δρᾶσιν πρὸς διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ συνέγραψε πλεῖστα ἔργα. Ἐκτενὴς βιογραφία του ὑπὸ Ὀδ. Ἀνδρεάδου, ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Πρώτῳ Βιογραφικῷ παραρτήματι τῶν «Ἠπειρωτικῶν Χρονικῶν» (1927) σελ. 1 - 18. Καίτοι ἦτο γνωστὴ ἡ ἐθνικὴ δρᾶσις τοῦ Ἡρακλέους Βασιάδη, ἐν τούτοις ἐκ τῶν δημοσιευομένων νῦν ἐγγράφων, γίνεται διὰ πρώτην φορὰν γνωστὴ ἡ ἐνεργὸς ἀνάμιξίς του εἰς τὸν κρητικὸν ἀγῶνα καὶ ἡ ἐν Ἀθήναις παραμονή του κατὰ τὸ 1866 ὡς ἐκπροσώπου τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλήνων εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Κρητικοῦ Ἀγῶνος. Τὰς δημοσιευομένας μυστικὰς ἐκθέσεις του, ὁ Βασιάδης, δι' εὐνοήτους λόγους, δὲν ὑπέγραφε ἀλλὰ ἀντὶ ὑπογραφῆς ἔθετε συνεχῆ αὔξοντα ἀριθμόν. Ἐκ τῶν 25 ἐν ὅλῳ μυστικῶν ἐκθέσεων τοῦ Βασιάδου, περιεσώθησαν μόνον αἱ δημοσιευόμεναι 6 φέ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

τοῖς πράγμασι, παρασυρομένη ὑπὸ τῶν καθ' ἑκάστην συμβαινόντων, ὡς ὁ ἄπειρος πύκτης ὅστις δὲν τολμᾷ ν' ἀντιβλέψῃ πρὸς τὸν ἀντίπαλον, μηδ' ἐπιτεθῇ κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ φέρει τὴν χεῖρα πρὸς τὸ μέρος τοῦ στόματος αὐτοῦ, ὃ ἂν προσβάλῃ ὁ ἐχθρός. Ἡ παρομοίωσις ὅμως αὕτη, ἔχει καλῶς λεγομένη οὐ μόνον περὶ τῆς ἐπιτροπῆς, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ Ὑπουργείου καὶ περὶ τῶν ὅπλων, μηδ' ἡμῶν αὐτῶν ἐξαιρουμένων, διότι καὶ ἡμεῖς καίτοι γνωρίζοντες τὴν δύναμιν τῶν ἀμερικανικῶν ὅπλων, καὶ μυριάκις εἰπόντες καὶ γράψαντες ὅτι διὰ χιλίων μόνον τοιούτων, ὁ ἀγὼν τῆς Κρήτης εὐωδοῦτο καὶ ἐθριάμβευεν, ἀπωλέσαμεν τοσοῦτον καιρὸν (καὶ ποῖον καιρόν!) ἐν λόγοις, οὐδὲν ἔργον πράξαντες.

Ἔχετε δίκαιον λέγοντες «ἀπὸ τοῦδε λόγοι ὀλίγοι, ἔργα πολλά». Φαντασθῆτε ἂν οἱ διακόσιοι ἥρωες τοῦ Ἀρκαδίου[13] εἶχον διακόσια ὅπλα τοῦ Henry δι' ὧν ἠδύναντο νὰ πυροβολήσωσι ἐν μιᾷ ὥρᾳ 150.000 σφαίρας, τί ἤθελον πράξει! Δὲν ἤθελον καταστρέψει ὅλον τὸν ἐχθρικὸν στρατόν; Ἐνῷ τώρα, ἀφῆκαν μόνον παράδειγμα φιλοπατρίας καὶ ἡρωϊσμοῦ, ἐσαεὶ ἀξιομνημόνευτον. Φίλοι, εἴτε οὕτως, εἴτε ἄλλως, τὰ ὅπλα ταῦτα πρέπει ἀφεύκτως νὰ ἔλθωσι. Ἐν τῇ μετ' ὀλίγον, λοιπόν, γενησομένῃ συνεδριάσει τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, θέλω προτείνει ν' ἀγορασθῶσι πεντακόσια μὲν παρ' ἡμῶν, ἄλλα δὲ πεντακόσια παρὰ τῆς Ἠπειρωτικῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ χίλια παρὰ τῆς Κεντρικῆς, θέλω δὲ εἰς τοσοῦτον ἐπιμείνει, ἕως οὗ ἀποφασισθῇ ἡ ἀγορὰ αὐτῶν καὶ ἡ ἀποστολὴ ἁρμοδίου ἀνδρὸς εἰς Ἀμερικήν. Ἂν δὲ ἐπὶ χρήμασιν ἀγοράσωμεν δισχίλια ὅπλα, δυνάμεθα ἐπὶ πιστώσει νὰ λάβωμεν ἄλλα τρισχίλια.

Παρὰ πολλῶν Ἠπειρωτῶν, ἤκουσα ὅτι ἐπανάστασις ἐν Ἠπείρῳ δὲν εὐδοκιμεῖ, ἂν πρότερον δὲν ἐξουδετερωθῶσιν οἱ Τουρκαλβανοί, τοῦτο δὲ κατορθοῦται δι' ἑνὸς ἑκατομμυρίου Δραχμῶν. Ἐγὼ δὲ φρονῶ ὅτι καὶ πέντε καὶ δέκα ἑκατομμύρια ἂν δαπανηθῶσιν, οἱ Τουρκαλβανοὶ ἔσονται ἀεὶ ἀμφιρρεπεῖς καὶ ὕποπτοι. Ἂν ὅμως, δαπανῶντες ἥμισυ μόνον ἑκατομμύριον, ἀγοράσωμεν ἐκ τῶν ἀθανάτων τούτων ὅπλων, δυνάμεθα διὰ τοῦ τρόμου νὰ ἐξουδετερώσωμεν τοὺς Ἀλβανούς, ἢ καὶ νὰ καταστρέψωμεν αὐτοὺς συμπολεμοῦντας μετὰ τῶν Τούρκων.

ρουσαι ἀντὶ ὑπογραφῆς τοὺς αὔξοντας ἀριθμοὺς 19, 20, 22, 23, 24 καὶ 25. Μόνον εἰς τὴν πρώτην τῶν δημοσιευομένων ἐκθέσεων, ἐκ προφανοῦς παραδρομῆς ἔθεσε τὸν ἀριθμὸν 19 ἐν ἀρχῇ τῆς ἐκθέσεως καὶ ὑπέγραψε μὲ τὸν ἀριθμὸν 20 ἐνῷ ὑπάρχει ἡ ἑπομένη ἔκθεσις μὲ τὸν ἀριθμὸν 20.

[13]) Ἡ ἀνατίναξις τῆς ἱστορικῆς μονῆς τοῦ Ἀρκαδίου, ἡ ὁποία προεκάλεσε παγκόσμιον συγκίνησιν, ἔγινε τὴν 8ην Νοεμβρίου 1866. Ἡ ἔκθεσις αὐτὴ τοῦ Βοσιάδη ἐγράφη 22 ἡμέρας μετὰ τὸ δρᾶμα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

Τούτων ἕνεκεν, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ν' ἀγοράσωμεν τοιαῦτα ὅπλα, τοὐλάχιστον 500, γινόμενοι παράδειγμα οὐ μόνον πρωτοβουλίας, ἀλλὰ καὶ π ρ ω τ ε ρ γ ί α ς οὕτως εἰπεῖν.

Ἂν ὁ ἐν Λονδίνῳ σύλλογος συνέστη ἐντεῦθεν δι' ἐνεργειῶν τοῦ Τρικούπη[14]*, συνηργήσατε καὶ ὑμεῖς, διότι εἶχον πρὸς αὐτὸν ἀναγνώσει τὴν ἐπιστολὴν ἐν ᾗ ἐξεθέτατε τὴν γνώμην τοῦ Μ.*[15] *περὶ συστάσεως ἐν Ἀγγλίᾳ τοιούτων φιλελληνικῶν συλλόγων. Ὁπωσδήποτε, ἐπεσκέφθην τὴν σήμερον τὸν κ. Χ. Τρικούπην, καὶ παρεκίνησα αὐτὸν νὰ παραστήσῃ τὴν ἀνάγκην ἐν Λονδίνῳ νὰ λάβωσι σωτήρια μέτρα καὶ περὶ τῶν ἐν Κρήτῃ μενόντων καὶ τοιαῦτα δεινὰ πασχόντων. Ἐπεσκέφθην δὲ καὶ τὸν Πρόεδρον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ὅς ἄσμενος ἐδέχθη νὰ γράψῃ πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κανταβρυγίας (Λονδίνου)*[16] *πρὸς τοὺς ἐπισκόπους καὶ Ποιμένας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ πρὸς τοὺς μητροπολίτας Μόσχας καὶ Πετρουπόλεως, οὐ μόνον δι' ὅσα ὁ Ἅγιος Μόσχας εἶπε ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὸν ἐπίδοξον διάδοχον, τὸν Πρίγκιπα τῆς Οὐαλλίας*[17] *ἀλλὰ καὶ διότι διαθρυλεῖται ὅτι, αὐτοκρατορικῇ διαταγῇ, ἐπετράπη ἡ σύστασις φιλελληνικῶν συλλόγων ἐν Ρωσσίᾳ. Προέτρεψα δὲ καί τινας τῶν ρωσσοφρόνων νὰ γράψωσι πρὸς τοὺς Μουρούζην, Βερναρδάκην*[18] *καὶ ἄλλους τῶν ὁμογενῶν, ἵνα μὴ παύσωσιν ἐνεργοῦντες καὶ συνεισφέροντες, μέχρις οὗ θριαμβεύσῃ ὁ ἑλληνι-*

---

[14]) Ὁ Χαρίλαος Τρικούπης διετέλει τότε βουλευτὴς Μεσολογγίου. Ἐξελέγη τὸ πρῶτον ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν (ἐπὶ κυβερνήσεως Κουμουνδούρου) τὴν 18ην Δεκεμβρίου 1866. Αἱ διπλωματικαί του ἐπιτυχίαι εἰς τὰς ἐν Λονδίνῳ διαπραγματεύσεις διὰ τὸ ζήτημα τῶν Ἰονίων νήσων, τὸν εἶχον ἤδη ἀναδείξει μεταξὺ τῶν νέων πολιτευομένων τῆς χώρας.

[15]) Ὁ μυστηριώδης Μ. τὸν ὁποῖον κατ' ἐπανάληψιν ἀναφέρει ὁ Βασιάδης εἰς τὰς ἐκθέσεις του, εἶναι, προφανῶς, ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρέσβυς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν Morris. Βλ. κατωτέρω σημειώσεις 23 καὶ 24.

[16]) Πρόκειται περὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κ α ν τ ε ρ β ο υ ρ ί α ς (Archbishop of Canterbury) καὶ Πριμάτου πάσης Ἀγγλίας, ἑδρεύοντος ἐν Λονδίνῳ Ἡ Κανταβρυγία (Cambridge) δὲν ἔχει ἐπισκοπήν. Παλαιότερον ἐγένετο συχνὰ σύγχισις παρ' ἡμῖν, μεταξὺ Κανταβρυγίας καὶ Καντερβουρίας.

[17]) Πρίγκηψ τῆς Οὐαλλίας ἐτύγχανε τότε ὁ πρωτότοκος υἱὸς τῆς Βασιλίσσης Βικτωρίας, Ἀλβέρτος - Ἐδουάρδος, ὁ μετέπειτα Βασιλεὺς Ἐδουάρδος Ζ'.

[18]) Πρόκειται περὶ τοῦ ἐν Ρωσσίᾳ μεγάλου ἐθνικοῦ εὐεργέτου Δημητρίου Μπερναρδάκη (1800 - 1870) Κρητὸς τὴν καταγωγήν, ὁ ὁποῖος, πλὴν τῶν παλαιοτέρων μεγάλων δωρεῶν του (150.000 χρυσῶν δραχμῶν ὑπὲρ τοῦ Πανεπιστημίου, 250 000 χρυσῶν δραχμῶν ὑπὲρ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ μουσείου κλπ.), μεγάλως ἐβοήθησε τὴν κρητικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 δι' ἀποστολῶν τροφίμων, ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων. (Βλ. βιογραφίαν του ἐν Σ. καὶ Κ. Β ο β ο λ ί ν η, Μέγα Ἑλληνικὸν Βιογραφικὸν Λεξικόν, σελ. 158 - 163) Βλ. καὶ κατωτέρω σημ. 19.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

σμὸς κατὰ τῆς βαρβάρου ἡμισελήνου. Ὁ Βερναρδάκης εἶπε καὶ πρὸς τὸν Γενναῖον[19] *ὅτι καίτοι ἀπωλέσας περὶ τὰ 40 ἑκατομμύρια, θέλει πράξει ὅμως ὅ,τι δύναται καὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος αὐτοῦ Κρήτης. Ἂν εἶχε τὴν προτέραν αὐτοῦ κατάστασιν, μόνος, εἶπεν, ἠδύνατο ν' ἀγοράση δύο καὶ τρία θωρακωτά. Φεῦ! Βάσκανος δαίμων καταδιώκει τὴν Ἑλλάδα! Ἐστίν, ὡς φαίνεται, πεπρωμένον, μόνον ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ν' ἀποκτήσωμεν μετὰ πολλὰς ταλαιπωρίας καὶ χειμάρρους αἱμάτων, ὅ,τι ἄλλοι κερδίζουσι μηδὲν πράττοντες καὶ οἱονεὶ κοιμώμενοι*[20].

Ἐπεσκέφθην καὶ τὸν κ. Βότσαρην, ἵνα περὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν ὅπλων ὁμιλήσωμεν. Ὁ κ. Β(ότσαρης) παραπονεῖται πικρῶς ὅτι καὶ οἱ ἔξω ὁμογενεῖς καὶ ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπή, συνεκέντρωσαν ὅλας αὐτῶν τὰς ἐνεργείας ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῆς Κρήτης, μικρὰν δέ, ἢ οὐδεμίαν παρέχουσι χεῖρα βοηθείας ἵνα καλῶς παρασκευασθῇ καὶ ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἠπείρου, ἧς ἄνευ ὁ ἀγὼν τῆς Κρήτης οὐδέποτε θριαμβεύσει, ὅσας καὶ ἂν πράξωμεν δαπάνας καὶ θυσίας[21]. *Ὅλοι, λέγει ἀπαιτοῦσι νὰ ἐγερθῶμεν, ἀλλ' ἄνευ χρημάτων, πῶς δυνάμεθα νὰ πράξωμεν τοῦτο; Χρήματα δὲ οἱ ὁμογενεῖς, συνεισφέρουσι μόνον ὑπὲρ τῶν Κρητῶν. Ἐπειδὴ φαίνεται ἔχων ἔν τισι δίκαιον, ἐνεκρίθη ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς νὰ γίνῃ αὔριον, ἢ μετὰ τὴν αὔριον, συνεδρίασις καὶ τῶν δύο ἐπιτροπῶν, ἵνα περὶ πάντων τούτων συσκεφθῶσι. Ἐν ταύτῃ παρευρεθήσεται καὶ ὁ ἡμέτερος ἀντιπρόσωπος*[22].

Τὰ κρυπτογραφικὰ πρὸς τὸν Μ. ἔπεμψα σήμερον, ἐμπερικλείσας ταῦτα ἐν ἐπιστολῇ τοῦ κ. Ζερβοῦ πρὸς αὐτόν. Ὁ δὲ ἀγαθὸς ἀνήρ, πρὸς ὃν παρακαλῶ νὰ προσφέρητε ἑκάστοτε τὰ σεβάσματά μου, ἂς διατάξῃ

---

[19]) Ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης (1805 - 1868) δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Θεοδ. Κολοκοτρώνη, καὶ πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὄθωνος (1862) εἶχεν ἀποχωρήσει ἔκτοτε τῆς πολιτικῆς ζωῆς. Κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1866 ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος Α΄, εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην νὰ τὸν ἐκπροσωπήσῃ εἰς τοὺς γάμους τοῦ διαδόχου τῆς Ρωσσίας, ἐμπιστευθεὶς εἰς αὐτὸν καὶ πολιτικὴν ἀποστολήν, σχετικῶς μὲ τὴν ἀγωνιζομένην τότε τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας της Κρήτην (Βλ. σχετικῶς Ε. Γ. Π ρ ω τ ο ψ ά λ τ ο υ, Πρόλογος εἰς Ἀπομνημονεύματα Γενναίου Κολοκοτρώνη, Ἀθῆναι 1955, σελ. 19). Κατὰ τὴν ἐν Ρωσσίᾳ παραμονήν του, ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης συνήντησε προφανῶς, τὸν Μπερναρδάκην.

[20]) Ὑπονοεῖ, προφανῶς, τὴν Βουλγαρίαν, ἡ ἀνεξαρτησία τῆς ὁποίας προωθεῖτο ἐνεργείαις τῆς Ρωσσίας, παρὰ τὴν ἀδράνειαν τῶν Βουλγάρων.

[21]) Ἡ ἰδέα ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Ἤπειρον, συγκινεῖ τὸν ἠπειρώτην Βότσαρην καὶ εὑρίσκει καταφανῆ ἀνταπόκρισιν εἰς τὸν ἐπίσης ἠπειρώτην Βασιάδην, ὁ ὁποῖος ἐπανέρχεται πλέον ἢ ἅπαξ ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ εἰς τὰς μυστικάς του ἐκθέσεις.

[22]) Ἐννοεῖ τὸν ἑαυτόν του.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

τὸν ἐν Πειραιεῖ Πρόξενον ν' ἀναβαίνῃ καθ' ἑκάστην Πέμπτην εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, ἵνα ὑπογράφῃ[23]. *Ὡμιλήθη ὁ Δελ(ηγιώργης)*[24] *καὶ περὶ τοῦ ἄλλου, καὶ εἶπεν ὅτι ἡ κυβέρνησις ἀσμένως δέχεται νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῆς ὅπου δεῖ ὑπὲρ τοῦ Μ.*[24] *ἀλλὰ τὸ ὑπουργεῖον εὑρίσκεται ἐν τῇ διαλύσει αὐτοῦ*[25]. *Χθὲς ἔμελλεν ὁ Βούλγαρης νὰ προσκαλέσῃ τὸν Κουμουνδοῦρον, ἀλλ' ὡς φαίνεται μετεμελήθη πάλιν. Κατὰ τὰ ᾀδόμενα ὁ Κουμ(ουνδοῦρος) ἔμελλε νὰ λάβῃ δύο ὑπουργεῖα*[26] *νὰ μείνῃ ὁ Βούλγαρης καὶ ὁ Δεληγιώργης, νὰ προσληφθῇ εἰς ὀθωνιστὴς καὶ δύο ἄλλοι, ὁ Ζαΐμης καὶ ὁ Γενναῖος. Ὁ Καλλέργης δὲν ἐδέχθη, οὔτε ὁ Σῖμος, ὡς ἐγνώσθη. Ὁπωσδήποτε, τὸ συστηθησόμενον ὑπουργεῖον μέλλει νὰ περιλαμβάνῃ ἄνδρας ἐξ ὅλων τῶν μερίδων. Ἡμεῖς δέ, τοσούτους μῆνας, τί ἐφωνάζαμεν; Δόξα σοι ὁ Θεός, ὅ,τι τότε ἐφαίνετο ἀδύνατον, θεωρεῖται σήμερον δυνατόν. Ἡ χθεσινὴ «Ἐλπὶς» (29 Νοεμβρίου) ἀρυομένη, ὡς ἔοικεν, ἐξ ἐπιστολῶν τοῦ Δεληγιάννη, ὅς ἀρύεται τὰς εἰδήσεις αὐτοῦ ἐκ τῆς ρωσσικῆς Πρεσβείας, περιέχει λίαν περιέργους ἀνακαλύψεις. Ἀναγνωστέας. Διατὶ δὲν μοὶ γράφετε ἂν λαμβάνητε, ὅσας σᾶς στέλλομεν ἐφημερίδας; Καὶ ταῦτα μὲν πρὸ τῆς συνεδριάσεως*[27].

Ἐν δὲ τῇ συνεδριάσει, ἐγένετο λόγος περὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν ὅπλων.

---

23) Ὁ «ἀγαθὸς ἀνὴρ» εἰς τὸν ὁποῖον ἀναφέρεται ἐδῶ ὁ Βασιάδης εἶναι ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε ὑπηρετῶν καὶ διὰ τὰ φιλελληνικά του αἰσθήματα διακρινόμενος Ἀμερικανὸς πρέσβυς παρὰ τῇ Πύλῃ Morris. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι ἐξεπροσωποῦντο ἐν Ἑλλάδι διπλωματικῶς διὰ Γενικοῦ Προξένου, ὑπαγομένου εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀμερικανικὴν πρεσβείαν. Ὁ Morris συνίστα τότε ἐπιμόνως εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἕλληνα πρεσβευτὴν Π. Δεληγιάννην ὅπως ἡ Ἑλλὰς στείλῃ διπλωματικὸν ἀντιπρόσωπον εἰς τὴν Οὐασιγκτῶνα. (Βλ. Ν. Α. Τ σ ι ρ ι ν τ ά ν η, Διπλωματικὴ Ἱστορία τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐθνικῆς Ἐπαναστάσεως 1866-8, Τόμ. Α', σελ. 412). Βλέπε καὶ κατωτέρω σημ. 24.

24) Ὁ Ἐ. Δεληγιώργης ἐτύγχανε τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, μὲ πρωθυπουργὸν τὸν Βούλγαρην. Προφανῶς, τοῦ ἔγινε εἰσήγησις ὅπως ζητηθῇ ἡ ἀνάθεσις εἰς τὸν Μ(orris) ἡ διπλωματικὴ ἐκπροσώπησις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν εἰς τὰς Ἀθήνας.

25) Τῷ ὄντι, τὴν 18ην Νοεμβρίου 1866 παρῃτήθη τὸ ὑπουργεῖον Βούλγαρη καὶ ἐσχημάτισε κυβέρνησιν ὁ Κουμουνδοῦρος μὲ ὑπουργὸν ἐξωτερικῶν τὸν Χ. Τρικούπην.

26) Ὁ Βασιάδης φαίνεται καλῶς πληροφορημένος διὰ τὰς προθέσεις τοῦ Κουμουνδούρου. Ὄντως, ὁ Κουμουνδοῦρος εἰς τὴν σχηματισθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ νέαν κυβέρνησιν ἐκράτησε δύο ὑπουργεῖα, τῶν ἐσωτερικῶν καὶ τῆς δικαιοσύνης. (Βλ. Σ. Κ τ ε ν α β έ α, Αἱ Ἑλληνικαὶ Κυβερνήσεις ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι σήμερον, Ἀθῆναι 1937, σελ. 20).

27) Ἐδῶ, προφανῶς, διακόπτει τὴν ἔκθεσίν του ὁ Βασιάδης, διὰ νὰ τὴν συνεχίσῃ μετὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβε μέρος, ὅπερ καὶ πράττει διὰ τῆς ἀμέσως ἑπομένης παραγράφου.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

Ἐνεκρίθη ἡ ἀγορά, ἀλλ' ἀνεβλήθη μέχρις οὗ ἔλθη ὁ Κινδ(υνέκος) [28] *ἵνα λάβωμεν ἀκριβεστέρας πληροφορίας. Τὸ ἀθάνατον ἐδόθη εἰς τὸν Καλ(λέργην) ἵνα τὸ δείξῃ εἰς τὸν Β(ασιλέα). Ὁ δὲ προσήνεγκεν αὐτὸ πρὸς τὸν Β(ασιλέα) παρὰ τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς ἣν ὁ Βασ(ιλεὺς) ἐξέφρασε τὴν εὐχαρίστησιν αὐτοῦ. Ἡ δέ, τὰς διαβιβάζει πρὸς ὑμᾶς. Ὁ Βασ(ιλεὺς) ἔστειλεν εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν περὶ τὰ δεκακισχίλια φράγκα παρὰ τῶν νεονύμφων* [29]. *Εὐχόμεθα αὐτοῖς πολυτεκνίαν καὶ καλλιτεκνίαν. Ἐν τῇ συνεδριάσει ἐγένετο λόγος καὶ περὶ ἀγορᾶς ἢ μισθώσεως ἀτμοταχύπλου, ἀπεφασίσθη δὲ νὰ συνεννοηθῶσι περὶ τούτου μετὰ τῆς ἐν Λίβερπουλ ἐπιτροπῆς.*

Ἀλλ' ἄνδρες φίλοι καὶ ἀδελφοί, χαίρετε! Τὸ «Πανελλήνιον» [30] *ἐπανῆλθε σῶον καὶ ἀκέραιον. Ἡ ἀναφορὰ τῶν Κρητῶν ἐστάλη διὰ τοῦ Saint - Simon πρὸς τὸν Βασιλέα τῆς Πρωσσίας. Πρὸ μηνῶν, ἡ πρωσσικὴ Κυβέρνησις ὡμίλησε πρὸς τὰς Δυνάμεις ὑπὲρ τῶν Κρητῶν, ἀλλ' ἀπεκρίθησαν αὐτῇ ὅτι τετέλεσται. Ἵνα μή, λοιπόν, καὶ αὖθις, ἐπαναληφθῶσι τοιαῦται προτάσεις, ἡ Πύλη, ὡς ᾄδεται, ἔγραψε πρὸς τὸν Μουσταφᾶ Πασᾶν* [31] *ἵνα συμβιβασθῇ μετὰ τῶν Κρητῶν, ποιῶν πρὸς*

---

[28]) Περὶ τοῦ Κινδυνέκου τούτου βλ. κατωτέρω σημείωσιν 42.

[29]) Τὴν 9ην Νοεμβρίου 1866 (27ην Ὀκτωβρίου 1866 π. ἡ.) ἐτελέσθησαν οἱ γάμοι τοῦ τότε διαδόχου καὶ μετέπειτα (1881 - 1894) Αὐτοκράτορος τῶν Ρώσσων Ἀλεξάνδρου Γ' μὲ τὴν ἀδελφὴν τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Α' Δάγμαρ μετονομασθεῖσαν Μαρίαν Θεοδώροβναν. Εἰς τοὺς γάμους τούτους ἐξεπροσώπησε τὸν ἕλληνα Βασιλέα ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης (βλ. ἀνωτέρω σημ. 19). Ἡ αὐτοκράτειρα Μαρία καὶ βραδύτερον ἐξεδήλωσε τὰς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν συμπαθείας της. Ὅπως ἀναφέρει ὁ Π. Καρολίδης εἰς τὸ συμπλήρωμα τῆς ἱστορίας τοῦ Παπαρρηγοπούλου (ἐκδ. Ἐλευθερουδάκη 1932, τόμ. Ϛ2, σελ. 72) χήρα πλέον, κατὰ τὸ 1896 ἡ Μαρία ἔστελλε ἀνεπισήμως χρηματικὰς δωρεὰς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν ἐκ τοῦ ἀνακτορικοῦ ταμείου, προκαλοῦσα διαμαρτυρίας τοῦ πρωθυπουργοῦ Μουράβιεφ πρὸς τὸν τότε αὐτοκράτορα Νικόλαον Γ'.

[30]) Πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ ἐμπορικοῦ πλοίου τῆς Ἑλληνικῆς Ἀτμοπλοΐας μὲ τὸ ὁποῖον ἀνεφοδιάζοντο οἱ Κρῆτες ἐκ Σύρου ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς κορβέττας «Ἑλλάς». (Βλ. E. Driault & M. Lheritier, «Histoire Diplomatique de la Grèce...», Τόμ. III, σελ. 186 - 7).

[31]) Ἀλβανικῆς καταγωγῆς ἀπεσταλμένος τῆς Πύλης διὰ νὰ ἐπιτύχῃ κατάπαυσιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Κρήτην, πλὴν ἀποτυχὼν εἰς τὰς προσπαθείας του καὶ ἀνακληθεὶς βραδύτερον. Ὁ Μουσταφᾶ πασσᾶς εἶχεν ἐπὶ μακρὸν χρηματίσει διοικητὴς τῆς Κρήτης τὴν ὁποίαν ἐγνώριζεν ἄριστα, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεκαλεῖτο Κυριτλῆς ἤτοι κρητικός. (Βλ. Παπαρρηγοπούλου - Καρολίδου, ἔνθ. ἀν., τόμος Ϛ' - α σελ. 320. Βλ. ὁμοίως Τσιριντάνη, ἔνθ. ἀν., τόμ. Α', σελ. 378) σχετικῶς μὲ τὰ κατὰ τὴν ἀποστολὴν εἰς Κρήτην τοῦ Μουσταφᾶ Πασσᾶ. Λεπτομερείας περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τοῦ Μουσταφᾶ Ναϊλῆ Πασᾶ ἐν Κρήτῃ βλ. ἐν Τιμοθ. Βενέρη, Τὸ Ἀρκάδι διὰ τῶν αἰώνων, Ἀθῆναι, 1938, ἰδίᾳ σελ. 159 κ ἑξ. Ὡς γνωστὸν ὁ Μουσταφᾶ Ναϊλῆ Πα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

αὐτοὺς ὅλας τὰς παραχωρήσεις, πλὴν τῆς ἑνώσεως μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ κατὰ Δηλιγιάννην εὐαγγελίου, ὡς καὶ τὸ ἑξῆς: Ὅτι, ἐν τῷ χορῷ τῆς ρωσσικῆς Πρεσβείας, ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς[32] συνομιλῶν μετά τινος διπλωμάτου, ἔλεγεν ὅτι καὶ ἡμεῖς ἠρχίσαμεν νὰ δυσπιστῶμεν πρὸς τὰς ἐκθέσεις τοῦ Μουσταφᾶ Πασσᾶ. Ὁ δὲ Φωτιάδης[33] ἐνταῦθα πρὸς ἄλλον διπλωμάτην δυσπιστοῦντα, ἀπεκρίθη — «Moi, je suis payé pour y croire», εἶτα, «ἡ μὲν Δύσις» προσέθηκε, «κατασκευάζει ὑφάσματά τινα ἅτινα, αὐτὴ μέν, δὲν μεταχειρίζεται, πέμπει δὲ πρὸς τὴν Ἀνατολήν, ἡ δὲ Ἀνατολή, ἤτοι ὁ Μουσταφᾶς, ἐξυφαίνει εἰδήσεις διὰ τὴν Δύσιν». Πανικὸς φόβος κατέλαβε τοὺς ἐν Κρήτῃ, διαδοθείσης φήμης ἐν Σύρῳ ὅτι ἑτοιμάζονται πυρπολικά. Διακωδωνίσατε ὡς βεβαίαν τὴν εἴδησιν ταύτην.

19

Ταύτην τὴν στιγμήν, λαμβάνω τὰς ἐπιστολὰς ὑμῶν. Ἀπορῶ νὰ λέγητε ὅτι ἤρχισα νὰ μὴ σᾶς ἐννοῶ. Ὁ Βότ(σαρης) μὲ ἐκάλεσε νὰ ἀποσφραγίσω τὴν ἐπιστολήν μου, ἵνα προσθέσω νὰ μὴ ζητήσητε ἔτι τὰς συστατικὰς ἐπιστολὰς μέχρι τῆς προσεχοῦς ἑβδομάδος, ὅτε γράφει καὶ αὐτὸς πρὸς ὑμᾶς. Ταύτην τὴν ἀπόφασιν ἔλαβον ἀπὸ κοινοῦ χθὲς μετὰ τοῦ Τρικούπη καὶ Μελᾶ. Οἱ λόγοι τῆς ὀλιγοημέρου ἀναβολῆς ἦσαν σπουδαιότατοι, ἀλλὰ δὲν ἔχω τὸν καιρὸν νὰ γράψω αὐτούς, διότι τὸ ταχυδρομεῖον ἀναχωρεῖ. Ἂς δώσῃ ὁ Θεὸς νὰ ἔχωσι καλῶς τὰ τῆς Κρήτης, καὶ τὰ πάντα ἕξουσι καλῶς. Σᾶς ἔγραψα καὶ διὰ τοῦ παρελθόντος γαλλικοῦ.

Σᾶς ἀσπάζομαι

20

Υ. Γ. — Τὰ διπλότυπα στέλλονται τὴν ἐρχομένην Τρίτην. Ὑποβρύχια[34] παρηγγέλθησαν ἐντεῦθεν. Ἐστὶν ἀληθὲς ὅτι εὐγενεῖς παῖδες Τούρκων κατατάσσονται εἰς τὸν στρατὸν ὡς ἐθελονταί;

σᾶς ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Ἀρκαδίου τὸ 1866, ὅτε (8 - 9 Νοεμβρίου) ἔλαβε χώραν τὸ ὁλοκαύτωμα.

[32]) Ὑπουργὸς τότε τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας, διορισθεὶς βραδύτερον Μέγας Βεζύρης.

[33]) Πρέσβυς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἐν Ἀθήναις, ἀρμενικῆς καταγωγῆς (παρὰ τὸ ἑλληνικώτατον ὄνομά του), διορισθεὶς βραδύτερον (1897) βαλῆς τῆς Κρήτης (Βλ. Driault & Lheritier, ἐνθ. ἀν, τόμ. III, σελ. 194).

[34]) Ἐσχεδιάζετο τότε ἐν Ἀθήναις ἡ παραγγελία ὑποβρυχίου πλοίου ἐν Ἡνωμέναις Πολιτείαις, πρὸς καταστροφὴν «δι' ὑποβρυχίων μηχανημάτων» τῶν ἐν Κρήτῃ τουρκικῶν πλοίων. Εἰς τὰ ὑποβρύχια αὐτὰ προφανῶς ἀναφέρεται τὸ ὑστερόγραφον τοῦτο τοῦ Βασιάδη. (Βλ. σχετικῶς μὲ τὴν τολμηρὰν αὐτὴν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

3.

Μυστική ἔκθεσις Ἡρακλέους Βασιάδου ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Κρητικοῦ Ἀγῶνος εἰς Κωνσταντινούπολιν. 8σέλιδος διαστάσεων 27 × 21 χιλ. ἐπὶ λευκοῦ χάρτου γραφῆς, μὲ ὑδατυγραφημένας ὁριζοντίας ῥαβδώσεις. Γραφὴ Ἡρακλέους Βασιάδου.

Μεταφορὰ γυναικοπαίδων ἐκ Κρήτης εἰς Πειραιᾶ μὲ τὸ ἀγγλικὸν πολεμικὸν «Assurance».— Ὁ προκληθεὶς ἐνθουσιασμὸς ὑπὲρ τοῦ φιλέλληνος πλοιάρχου Πύμ.— Ὑπόδειξις τῆς ἐπιτροπῆς Κωνσταντινουπόλεως ὅπως ἀποσταλῇ εἰς Ἡνωμένας Πολιτείας ὁ Δ. Βότσαρης πρὸς προμήθειαν ὅπλων διὰ τὴν Κρήτην γίνεται δεκτή.— Ὁ τυχοδιώκτης προμηθευτὴς ὅπλων Κινδυνέκος.— Ἡ ἀποστολὴ διπλοτύπων.— Καὶ πάλιν ἡ ἐξέγερσις τῆς Ἠπείρου.— Ἡ συμπεριφορὰ τῶν ἐν Λονδίνῳ Χίων.— Ἡ δρᾶσις τοῦ Μουσταφᾶ ἐν Κρήτῃ.— Ἐνισχύσεις ἐκ Ῥωσσίας διὰ τὴν ἐξέγερσιν τῆς Ἠπείρου.— Ἡ Σερβία παρακωλύει τὴν συλλογὴν ἐράνων ἐν Βελιγραδίῳ.—Παράπονα κατὰ τοῦ Σκουλούδη.— Ἀθλία ἡ πολιτικὴ κατάστασις ἐν Ἑλλάδι.

Τῇ 6 Δεκεμβρίου 1866, Ἀθήνησι

Φίλοι καὶ Ἀδελφοί,

Πάλιν ἡ Ἀγγλία ἐθαυματούργησε καὶ ἔβαλε τὰ γυαλιὰ εἰς τὴν ἁγίαν Ῥωσσίαν, ἧς αἱ εἰκόνες, οὐδὲ αὐταὶ ἅς δωρεῖται ἡ αὐτοκράτειρα, ἔχουσι πλέον θαυματουργὸν δύναμιν, οἵαν τὰ κοῖλα κᾶλα τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Ἀγγλία καὶ πάλιν εὐεργετεῖ τὸν Ἑλληνισμόν. Καὶ ἐν ποίᾳ κρισιμωτάτῃ περιπτώσει; Ἀναγνῶντες, κρίνατε. Τὴν Πέμπτην, περὶ μεσημβρίαν, ἐνῷ ἡ Ἐπιτροπὴ συνεδριάζουσα ἐσκυθρώπαζε, καὶ ὑπὸ βαθυτάτης κατείχετο λύπης, διότι ὁ μὲν Βυζάντιος[85] παρακούων τὰς προσκλήσεις τῆς Συνελεύσεως καὶ τὰς παραινέσεις τῆς Ἐπιτροπῆς, ἐπέμεινε πολιορκῶν τὸ Καστέλλιον, καὶ ἔφοδον διατάξας ἄνευ πεδινῶν τηλεβόλων, ὑπέστη οὐ μικρὰν ζημίαν, καὶ τελευταῖον ἀπεχώρησεν, οὐδὲν κατορθώσας (καὶ ὅμως οἱ λογοποιοὶ ἐν Σύρῳ ἔπλασαν νίκας καὶ θριάμβους) ἡ δὲ Συνέλευσις ἔγραφεν, ὑπερβολικῶς, ὡς εἴωθεν ἐκφραζομένη, ὅτι, ἂν μὴ ἐν ὀκτὼ ἡμέραις ληφθῇ πρόνοια περὶ τῶν γυναικῶν

προσπάθειαν, καὶ τὴν ἀποτυχίαν της ἐν Τσιριντάνη, ἔνθ. ἀν., τόμ. Γ', σελ. 398).

[85]) Ὁ διαπρεπὴς στρατιωτικός, ἀγωνιστὴς καὶ συγγραφεὺς Χρ. Βυζάντιος, ἀπόστρατος τότε συνταγματάρχης, ἔσπευσεν εἰς ἡλικίαν 61 ἐτῶν νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Κρήτην. Ὁ εἰς Κρήτην τότε ἐπίσης εὑρισκόμενος Ζυμβρακάκης, δὲν εἶδε μὲ καλὸν ὄμμα τὴν ἐκεῖ ἄφιξιν τοῦ Βυζαντίου καὶ εἰς ἐπιστολήν του πρὸς τὸν Μπουγιατζόγλου, πρόεδρον τῆς ἐν Σύρῳ ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν ἀποστολῶν ὑπὸ ἡμερομηνίαν 26 Νοεμβρίου 1866 γράφει: «*Ἦλθε καὶ ὁ Βυζάντιος καὶ ἐζήτησε καὶ αὐτὸς ἀμέσως νὰ στεφανωθῇ μὲ δάφνας*». (Τσιριντάνη, ἔνθ' ἀν., τόμος Α', σελ. 536).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

καὶ παίδων, ἡ ἐπανάστασις κινδυνεύει νὰ ἐκπνεύσῃ, ὁ δὲ Σακκόπουλος[86] *ἀνήγγελλεν ὅτι ὁ Μουσταφᾶς ἐπανελθὼν εἰς Χανία, ἡτοιμάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ πανστρατιᾷ κατὰ τοῦ Σελίνου (καὶ) τῆς Κισσάμου, ἀπροσδοκήτως παρουσιάζεται ἄνθρωπος τῆς Ἀγγλικῆς Πρεσβείας, λέγων ὅτι ὁ Πρέσβυς ἔχει νὰ διακοινώσῃ τι εἰς τὴν Ἐπιτροπήν.*

Ὁ Μελᾶς ὑπάγει κατεσπευσμένως καὶ ἀπὸ σκυθρωποῦ καὶ ὀξυχόλου, ἐπανέρχεται φαιδρὸς καὶ χαίρων, ἀγγέλλει δὲ ὅτι ἐκ Κρήτης ἀγγλικὸν πολεμικὸν πλοῖον ἀφίχθη εἰς Πειραιᾶ, ἔχον περὶ τὰ 350 γυναικόπαιδα[87]*. Ὁ πρέσβυς παρακαλεῖ τὴν Ἐπιτροπὴν νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν δυστυχῶν τούτων πλασμάτων, καὶ ἂν ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν ἔχῃ χρήματα, εἶναι πρόθυμος αὐτὸς νὰ καταβάλῃ, καὶ ἂν μὴ ἀναγνωρίσῃ αὐτὰ ἡ κυβέρνησίς του, τὰ ἀναδέχεται αὐτός. «Τὰς χάριτας ὅστις εὐγενῶς χαρίζεται, ἥδιστος ἐν βροτοῖσι». Φαντάζεσθε τὴν χαρὰν τῆς Ἐπιτροπῆς. Εἰς δὲ τὸ κοινόν, ἡ χαροποιὰ εἴδησις ἀστραπηδὸν διαδοθεῖσα, ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας. Ἤδη τὸ τέρμα τῶν δεινῶν τῆς Κρήτης πλησιάζει.*

Ἀλλὰ τὸ συγκινητικώτερον δρᾶμα, διεδραματίσθη ἐν Πειραιεῖ. Πλῆθος ἄπειρον συνέρρευσεν εἰς τὴν παραλίαν, οἱ δὲ λεμβοῦχοι περιέζωσαν τὸ πλοῖον, αὐτοφιλοτιμούμενοι τίς πρῶτος νὰ δεχθῇ ἐν τῇ λέμβῳ δωρεὰν τοὺς ἀποβιβαζομένους. Οἱ δὲ ἀξιωματικοί, κατὰ σειρὰν ἱστάμενοι, ἐβοήθουν τὰ γυναικόπαιδα, ἅτινα ἐφίλουν δακρυρροοῦντα τὰς χεῖρας τῶν ἀξιωματικῶν, δι' ὅσας ἐν τῷ διάπλῳ φιλοφροσύνας καὶ περιποιήσεις ἐδαψίλευσαν αὐτοῖς. Ὅτε δὲ ἐξῆλθον ἐπὶ τῆς παραλίας, παρίστων ἀλγεινότατον θέαμα. Καὶ πλεῖσται τῶν γυναικῶν ἦσαν ἡμίγυμνοι καὶ ἐξυπόληται, τὸ δὲ βλέμμα εἶχον βλοσυρὸν καὶ ἀρειμάνειον, μάλιστα ὅσαι ἀνδρικὰ ἔφερον ἱμάτια, συναντηθεῖσαι δὲ μετ' ἄλλων προσφύγων, περιεπτύσσοντο καὶ κρητικῇ διαλέκτῳ ἐθρήνουν τὴν καταστροφὴν τῶν οἴκων καὶ τῶν χωρίων αὐτῶν, καὶ κατηρῶντο τοὺς βαρβάρους καταστροφεῖς καὶ τυράννους.

Τὸ ἑσπέρας τὸ πλῆθος περιεκύκλωσε τὸ πλοῖον ζητωκραυγᾶζον, ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις ὁ λαὸς ἐπανηγύρισε, καὶ πολλὰ καταστήματα αὐθόρμητα ἀνῆψαν φῶτα. Ὁ δὲ βασιλεύς, τὴν ἐπιοῦσαν ἔπεμψεν εἰς Πει-

---

86) Γενικὸς Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Χανίοις, πολλαπλῶς δράσας ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως.

87) Πρόκειται περὶ τοῦ ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ «Assurance« τὸ ὁποῖον, κυβερνώμενον ἀπὸ τὸν πλοίαρχον Pyni, παρέλαβεν ἐκ Καστελίου Σελίνου 25 τραυματίας καὶ ἀσθενεῖς, 126 γυναῖκας καὶ 161 παιδια καὶ τὰ μετέφερεν εἰς Πειραιᾶ, κατόπιν ὁδηγιῶν τοῦ ἄγγλου ἐν Χανίοις προξένου Dickson. (Βλ. τὸ ἱστορικὸν καὶ τὰς διπλωματικὰς συνεπείας τῆς ἐνεργείας ταύτης ἐν Τσιριντάνη, ἔνθ' ἀν., τόμος Α', σελ. 568).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

ραιᾶ ἐν ἐπισήμῳ στολῇ τὸν Καλλέργην, ἵνα εὐχαριστήσῃ τὸν πλοίαρχον Πὺμ ἐπὶ τῇ φιλανθρώπῳ αὐτοῦ πράξει. Τί ἔλεγον, ἄραγε, οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν γαλλικῶν πλοίων, ἀποστερούμενοι τῶν ἀνευφημιῶν, ὧν δικαίως ἀντιποιεῖται τὸ φιλάνθρωπον τῆς Γαλλίας ἔθνος; Δὲν κατηρῶντο τὸν σκληρὸν καὶ ἀπάνθρωπον Τιβέριον; [38] *Ὁ δὲ φιλέλλην Πὺμ ἐπεθύμησε νὰ ἴδῃ καὶ ἐπισκεφθῇ τὸ δημοφιλέστατον «Πανελλήνιον». Ἰδὼν δὲ αὐτό, ἔμεινεν ἔκθαμβος πῶς κατόρθωσε τὴν νύκτα τῆς Κυριακῆς νὰ προσορμισθῇ, ἐνῷ αὐτὸς δὲν ἠδυνήθη οὐδὲ τὴν ἡμέραν, τῆς μεγάλης ἕνεκα τρικυμίας. Τὸ «Πανελλήνιον» πρέπει νὰ διαιωνισθῇ, οὐχὶ μόνον ἐν τῇ μνήμῃ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ὁρατὸν καὶ ψηλαφητόν, ὡς πάλαι ποτε τὸ πλοῖον τοῦ Θησέως, ὃ ἐπανήγαγεν εἰς τὰς κλεινὰς Ἀθήνας τοὺς δὶς ἑπτὰ ἐκείνους παῖδας, τὸ δὲ «Πανελλήνιον» φέρει τὴν τύχην καὶ τὴν δόξαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Κρήτης. Περὶ τούτου ἠδύνατο νὰ γίνῃ λαμπρὸν ποίημα, ἀλλὰ ποῦ ποιητής; Τὸ ἡρωϊκὸν τῆς Κρήτης δρᾶμα, ἐστὶν ἀνώτερον τῶν σημερινῶν ποιητικῶν κεφαλῶν. Τούτου ἕνεκα, ὑπέβαλον εἴς τινας τῶν ἐφημεριδογράφων νὰ πραγματευθῶσι περὶ τοῦ «Πανελληνίου» ὅπερ καὶ μόνον ἐκπροσωπεῖ τὸν ἐθνικὸν ἡμῶν στόλον* [39].

Ἀλλά, σὺν Θεῷ, καὶ στόλος καταρτισθήσεται, διότι οὐδέποτε πανελλήνιοι εὐχαὶ ἐξεφράσθησαν περὶ συστάσεως στόλου τοσοῦτον ζωηρῶς ὅπως σήμερον. Ἂν ὁ μὲν ἐν Βαρβακείῳ ἐργαζόμενος Σύλλογος, ἀποβλέπει εἰς μεγάλα καί, ἐπὶ τοῦ παρόντος, δυσκατόρθωτα, ὁ ἐν Σύρῳ «Πανελλήνιος», ἐργάζεται πρακτικώτερον καὶ σκοπιμώτερον διὰ μετοχῶν 100 δραχμῶν πρὸς ἀγορὰν τοῦ πολυθρυλήτου καταδρομικοῦ. Ἂν κρίνετε καὶ ὑμεῖς καλόν, λάβετε δέκα μετοχάς. Τὸ δὲ σχέδιον ἡμῶν, τῶν σιδηροφράκτων γενήσεται ἔργον, ὅταν ἔλθῃ τὸ νέον Ὑπουργεῖον καὶ ποιήσῃ δάνειον, οὗ ἄνευ, οὐδὲν ἔστι γενέσθαι τῶν δεόντων. Ὁ μέλλων πρωθυπουργός, ἐπεφόρτισεν ἤδη τὸν Πρόξενον τῆς Ἀμερικῆς διὰ τοῦ κ Κ. Νάζου νὰ γράψῃ εἰς Ἀμερικήν. Τοῦτο ὅμως, δὲν εἶναι ἔργον τοῦ προξένου, ἀλλὰ τοῦ ἀποσταλησομένου ὅσον οὔπω. Τέλος πάντων! Οἱ πόθοι ἡμῶν ἐξεπληρώθησαν καὶ ὁ Τρικούπης ὑπεσχέθη. Ἡ δὲ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Μάρκου [40] *ἔμπνευσις ὑμῶν, ἣν θεία, ἐφ' ᾧ*

---

[38]) Ὑπονοεῖ τὸν πολυπράγμονα αὐτοκράτορα τότε τῶν Γάλλων Ναπολέοντα τὸν Γ΄ ὁ ὁποῖος, ἀμφιταλαντευόμενος μεταξὺ τῆς ἀγγλικῆς καὶ ρωσσικῆς πολιτικῆς, δὲν ἀπέστειλε, καίτοι τὸ εἶχεν ὑποσχεθῆ, γαλλικὸν πολεμικὸν εἰς Κρήτην πρὸς μεταφορὰν γυναικοπαίδων. Τσιριντάνη, ἔνθ' ἀνωτ, τόμος Α΄, σελ. 457).

[39]) Εἰς τὸ Ἱστορικὸν Μουσεῖον Κρήτης εὑρίσκεται κατατεθειμένον τὸ τηλεσκόπιον τοῦ «Πανελληνίου», φέρον τὴν ἐπιγραφήν: «*Εἰς ἀνάμνησιν τῶν εἰς Κρήτην ταξιδίων τοῦ Πανελληνίου, Ἰανουάριος 1867*».

[40]) Πρόκειται περὶ τοῦ Δημητρίου Βότσαρη (υἱοῦ τοῦ Μάρκου Βότσαρη)

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

καὶ θαυμασίως ἐπέτυχε. Πρὸ τριῶν ἡμερῶν, τοῦ εἶχον ἐπιτεθῆ ἄσχημα, ὅτι σκέπτεται, σκέπτεται, ὡς ὁ Ὄθων καὶ οὐδὲν πράττει.—«Ἀλλ' εἰπὲ καὶ σύ, τί δύναμαι νὰ πράξω;» (μοὶ ἀπήντησε). Μετὰ δύο ἡμέρας, ἔχων ἀνὰ χεῖρας τὴν ἐπιστολὴν ὑμῶν —«ἰδοὺ τί πρέπει καὶ τί ὀφείλεις νὰ πράξῃς» εἶπον αὐτῷ.

Παρακινηθεὶς δὲ καὶ ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς, ἀνεδέχθη τὴν ἀποστολήν, διὸ ἐνεργήσατε ἵνα ὁ ἀγαθὸς φίλος[41] *γράψῃ συστατικὰς ἐπιστολάς, καὶ ἀποστείλατέ μοι αὐτὰς ὅσον τάχιστα. Ἐστὶν ἐλπίς, ἵνα ὕστερον ὑπάγῃ καὶ ὁ Χαρίλαος, διότι ἀγαθοὶ οἱ δύο ὑπὲρ τὸν ἕνα. Οὕτω δὲ λύεται καὶ τὸ τοσοῦτον βασανῖσαν ἡμᾶς ζήτημα, τὸ περὶ προμηθείας τῶν ὅπλων, Ὁ Βότσαρης καὶ ἄλλοι στρατιωτικοί, ἐξετάσαντες τὰ ὅπλα, εὗρον ἐλλείψεις ἐν αὐτοῖς. Μόνον τὰ τοῦ Henry δὲν ἐξήτασαν, δι' οὓς οἴδατε λόγους. Ὁ δὲ Κινδυνέκος, ἀπὸ τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου εὗρε τρόπον νὰ γράψῃ ἐν τῇ «Αὐγῇ» (5 Δεκεμβρίου) ὅτι ὁμογενὴς ἀφίχθη, ἀπεσταλμένος ὑπὸ φιλελληνικοῦ κομιτάτου ἵνα προτείνῃ τὴν προμήθειαν ὅπλων νέας ἐφευρέσεως, ἐπὶ ὅροις οὓς διευκολύνει τὰ μέγιστα τὸ ἀποστέλλον αὐτὸν κομιτᾶτον κ.τ.λ. Ταῦτα ἀρκοῦσι ἵνα χαρακτηρίσωσι τὸν ἄνδρα καὶ κατατάξωσιν εἰς τὴν χορείαν τῶν Γκικοκερκοπούλων (;), καὶ ἂν ὑμεῖς δὲν ἐλαμβάνετε τὸν κόπον νὰ τὸν συστήσητε*[42]. *Ἀλλὰ μετὰ*

ἀξιωματικοῦ τοῦ πυροβολικοῦ, τὸν ὁποῖον, προφανῶς, ἡ Ἐπιτροπὴ Κωνσταντινουπόλεως ὑπέδειξεν ὡς τὸ κατάλληλον πρόσωπον ὅπως μεταβῇ εἰς Ἀμερικὴν διὰ τὴν παραγγελίαν τῶν ὅπλων τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὸν κρητικὸν ἀγῶνα.

41) Ἐπιβεβαιοῦται διὰ τῆς φράσεως ταύτης ἡ ὑπόθεσις ἡ ὁποία ἐγένετο ἀνωτέρω (βλ. ὑποσ. 23) ὅτι διὰ τῶν λέξεων «ἀγαθὸς ἀνὴρ» ὑποδηλοῦται ὁ Morris ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὁ Βασιάδης ζητεῖ νὰ γράψῃ συστατικὰς ἐπιστολὰς διὰ τὸν Βότσαρην εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας.

42) Διὰ τὸν Κινδυνέκον αὐτόν, προμηθευτὴν ὅπλων, γίνεται λόγος καὶ εἰς τὴν προηγουμένην ἐπιστολὴν τοῦ Βασιάδη πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν Κωνσταντινουπόλεως. (Βλ. ἀνωτέρω ὑποσ. ἀριθ. 28). Φαίνεται ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἔλαβεν ἱκανοποιητικὰς πληροφορίας δι' αὐτόν, καὶ ἔγραψεν εἰς τὸν Βασιάδην νὰ τὸν προσέξουν. Ἐντεῦθεν ἡ πλήρης καχυποψίας συμπεριφορὰ τοῦ Βασιάδου ἀπέναντί του. Τὸν Κινδυνέκον ἀναφέρει ὁ Ἀθ. Γ. Πολίτης εἰς τὸ ἔργον του «Ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἡ νεωτέρα Αἴγυπτος» τόμ. Β', σελ. 176, ὡς διατηροῦντα τραπεζιτικὸν Γραφεῖον ἐν Αἰγύπτῳ περὶ τὸ 1860. Ἀφ' ἑτέρου ὁ Α. Ρ. Ραγκαβῆς εἰς τ' Ἀπομνημονεύματά του, τόμ Γ', σελ. 309 καὶ ἑφ. 329 καὶ ἑφ. κατ' ἐπανάληψιν μνημονεύει τὸν Κινδυνέκον ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ 1868 μετέβη εἰς Ἀμερικὴν καὶ ἐγκατασταθεὶς εἰς Οὐασιγκτῶνα — ὅπου εὑρίσκετο ὁ Ραγκαβῆς ὡς Πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος — ἀπέκτησε τὴν ἀμερικανικὴν ὑπηκοότητα διὰ νὰ διεκδικήσῃ σημαντικάς, κατ' αὐτόν, ἀπαιτήσεις του κατὰ τοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Ραγκαβῆς τὸν χαρακτηρίζει ὡς «ἐστερημένον παιδείας, ἀλλ' εὐπαρουσίαστον, δραστήριον καὶ ἐνεργητικόν». Ὁ Κινδυνέκος προσήγγισε

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

τοιαύτην σύστασιν, οὐδὲν μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς ἔσχε τὴν ὄρεξιν νὰ ἐπισκεφθῇ αὐτὸν ἐν τῷ λοιμοκαθαρτηρίῳ. Ἠπόρησαν μάλιστα ὅτι συνεβουλεύετε τὴν Ἐπιτροπήν, παραλαβοῦσαν ἐμπείρους στρατιωτικούς, νὰ καταβῇ εὐθὺς εἰς Πειραιᾶ καὶ εὕρῃ τὸν ἄνδρα. Πρὸς τί ἡ τοσαύτη βία καὶ σπουδή; «Μέμνησ᾽ ἀπιστεῖν ἄρθρα τάδε τῶν φρενῶν». Ἐγώ, ὅμως, ἑκὼν ἄκων, κατέβην τὴν Παρασκευὴν εἰς Πειραιᾶ μετὰ τοῦ κ Νάζου καὶ διαβάντες ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ταχυδρομείου, ἠρωτήσαμεν ἂν καί τις Θωμᾶς Κινδυνέκος ἦλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ γραμματεύς, ἰδὼν τὸν κατάλογον μᾶς ἀπεκρίθη «ὄχι» Μόλις δὲ χθὲς ἔμαθον ὅτι εὑρίσκεται ἐν τῷ λοιμοκαθαρτηρίῳ, σήμερον δὲ ἐξέρχεται. Ὥστε, θέλω λάβει τὴν τιμὴν νὰ τὸν γνωρίσω καὶ ἐκ τοῦ πλησίον καὶ μάθω τίνες αἱ προτάσεις αὐτοῦ, καὶ ποῖον καὶ τὸ φιλελληνικὸν κομιτᾶτον.

Σήμερον πέμπονται καὶ τὰ πολυθρύλητα διπλότυπα. Ἡ ἀποστολὴ αὐτῶν ἐβράδυνε διότι ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ ἄλλων ἀσχολιῶν ἀναγκαιοτάτων, ἦν δὲ ἀνάγκη τρεῖς νὰ ὑπογράψωσι, ἐξ ὧν ὁ εἷς εἶχεν ἀσθενήσει, καὶ τελευταῖον διότι μέλη τινα ἠρνοῦντο νὰ ὑπογράψωσι, λέγοντα ὅτι ἀρκεῖ ἡ γενικὴ ἀπόδειξις, ὡς μέχρι τοῦδε ἐγένετο δι᾽ ὅλας τὰς ἄλλας ἐπιτροπὰς καὶ ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν δύναται νὰ παραβῇ τὰ τεταγμένα. Ἐδέησε λοιπόν, νὰ γίνῃ ἰδιαιτέρα πρᾶξις, ἵνα τὰ ὑμέτερα διπλότυπα θεωρηθῶσιν (ὑπὸ) τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς. Ταῦτα δὲ γράφω, οὐχὶ τοσοῦτον ἵνα δικαιολογήσω τὴν βραδύτητα, ὅσον ἵνα γνωρίζητε ὅτι θεωρεῖ εἰς τὸ ἑξῆς περιττὴν τὴν ἀποστολὴν τῶν διπλοτύπων εἰς Ἀθήνας, διότι ἐπείσθησαν ἤδη καὶ αὐτοὶ οἱ δυσπιστοῦντες ἐν Κωνσι(αντινουπόλει) ὅτι τὰ χορηγηθέντα χρήματα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς. Ἔπειτα, τοῦτο συμφέρει καὶ εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν ἡμῶν ἥτις, λαμβάνουσα ἀποδείξεις περὶ τῶν ἀποστελλομένων χρημάτων, δύναται τὰ ἄλλα νὰ μεταχειρισθῇ ὅπως καὶ ὅπου κρίνει καλόν, ὡς ἐποιήσατε προτείναντες εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Μάρκου πεντακοσίας κατὰ μῆνα, καὶ ὡς ποιήσητε αὔριον, ὅταν ἐξεγερθῇ ἡ Ἤπειρος καὶ ἡ Θεσσαλία. Ἡ μὲν Κρήτη εἰς τὸ ἑξῆς ἀνάγκην χρημάτων δὲν ἔχει, διότι πανταχόθεν πέμπονται συνδρομαὶ καὶ τοσαῦται, ὥστε ἀπερρόφησαν πάντας καὶ παρέλυσαν τὰς ἐνεργείας τῆς γενικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἀχιλλέως, Πύρρου καὶ Ἀλεξάνδρου[48]. *Ὡς γνωρίζετε, περὶ τούτου, ἔμελλον νὰ*

τὸν Ραγκαβῆν καὶ τῷ προσέφερε τὴν προμήθειαν ὅπλων διὰ τὴν Ἑλλάδα, ὡς καὶ τὴν ἵδρυσιν ὁπλουργείου εἰς Ἑλλάδα. Τὰς προτάσεις ταύτας ὁ Ραγκαβῆς ἀπέρριψεν, ἀφοῦ συνεβουλεύθη τὴν κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν.

[48]) Ὑπαινίσσεται τὰς Ἐπιτροπὰς ὑπὲρ τῆς ἐξεγέρσεως τῆς Θεσσαλίας, τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

συνέλθωσιν αἱ ἐπιτροπαὶ καὶ συσκεφθῶσι. Ὁ υἱὸς τοῦ Μάρκου ἐξέθηκε σαφῶς καὶ στωμύλως τὰς αἰτίας δι' ἃς ἡ Ἤπειρος καὶ ἡ Θεσσαλία δὲν δύνανται νὰ παρασκευασθῶσιν ἔτι. Τὸ δίκαιον τῆς ἀξιώσεως ἀνεγνώρισε καὶ ἡ Κ. Ἐπιτροπή, ἀπολογηθεῖσα ὅτι ἐχορήγησε 50.000 δρ. εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Ἠπείρου καὶ ὑποσχεθεῖσα καὶ αὖθις νὰ δώσῃ. Ὁ Β(ότσαρης) μ' ἐπεφόρτισε νὰ ἐπιστήσω καὶ τὴν ὑμετέραν προσοχὴν ἐπὶ τούτων καὶ νὰ ἐκθέσω ὑμῖν τὴν γνώμην αὐτοῦ ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ Κωνστ(αντινουπόλεως) ὀφείλει νὰ ἐκτείνῃ τὰς ἐνεργείας αὐτῆς καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων, προσλαμβάνουσα καί τινα μέλη ἐξ Ἠπειρωτῶν, Θεσσαλῶν καὶ Μακεδόνων, ὅταν τὸ καλέσῃ ἡ ἀνάγκη. Ταῦτα ἀποδέχομαι καὶ ἐγώ, διότι αἱ μὲν Ἐπιτροπαὶ ἐνταῦθα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συγχωνευθῶσιν, ὡς ἕκαστος ὑμῶν εὐκόλως ἐννοεῖ, ἡ δὲ ἡμετέρα δύναται νὰ ἐνεργῇ ὑπὲρ πασῶν καί, κατὰ τὰς ἀνάγκας, ὁτὲ μὲν νὰ χορηγῇ χρήματα καὶ ὅπλα ὑπὲρ τῶν μέν, ὁτὲ δὲ ὑπὲρ τῶν ἄλλων. Τούτων ἕνεκα, ἡ ἀποστολὴ τῶν διπλοτύπων εἰς Ἀθήνας ἀποβαίνει περιττή, οἴκοθεν ὅμως ἐννοεῖται (ὅτι) πρέπει νὰ γίνηται ἀκριβεστάτη καταγραφή, ποῦ καὶ πῶς δαπανῶνται τὰ χρήματα, ἵνα, ἐν καιρῷ τῷ δέοντι, ἀποδειχθῇ ἡ αὐστηρὰ φειδωλία καὶ τιμιότης τῆς Ἐπιτροπῆς. Καὶ περὶ μὲν τούτων σκεφθέντες, ἀποφασίσατε τὸ βέλτιστον, τὰ δὲ ἐνυπόγραφα διπλότυπα ἐγχειρίζοντες, ὀφείλετε νὰ λάβητε τ' ἄλλα, ἵνα μὴ οἱ ἅπαξ χορηγήσοντες χρήματα ἔχωσιν ἀνὰ χεῖρας δύο διπλότυπα.

Οἱ δὲ ἐν Λονδίνῳ πλούσιοι, ἠνάγκασαν τὴν Κ(εντρικὴν) Ἐπιτροπὴν ν' ἀποδώσῃ τὰς παρ' αὐτῶν προσφερθείσας πρὸ μηνῶν 1500 Λίρας εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ἀγγλικὴν ἐπιτροπὴν καὶ τοῦτο ἵνα μὴ ἀναγκασθῶσι νὰ καταβάλωσιν αὖθις μεγάλα τινα ποσά, ἀλλὰ μικρά, ἅτινα ὅμως, προστιθέμενα πρὸς τὰ ἀρχαῖα, ποιήσουσι τὸ συναμφότερον μέγα. Καὶ οὗτος, χιακὸς ὑπολογισμός. Ἡ Ἐπιτροπή, ἑκοῦσα ἄκουσα, ἐκένωσε τὸ ταμεῖον αὐτῆς, ἐλπίζουσα, πολλὰ ἐκ τῶν ὁμογενῶν τῆς Ἀγγλίας. Διαθρυλεῖται ἤδη, ὅτι πέμπονται 9000 βελονωτὰ[44] (ἴδε «Αἰῶνα» τῆς 5 Δεκεμβρίου). Διαθρυλοῦνται καὶ ἄλλα, ἃ εὐχῆς ἔργον ν' ἀποβῶσιν ἀληθῆ, ὅτι αἱ Δυνάμεις ἐπεμβαίνουσιν ὑπὲρ τῆς Κρήτης, ὅτι καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις Ἰταλὸς πρέσβυς διέταξε τὰ ἐν Σούδᾳ σταθμεύοντα ἰταλικὰ πλοῖα νὰ παραλάβωσι κρητικὰς οἰκογενείας κτλ. Τὸ ἀληθὲς ἐστιν ὅτι ἡ μὲν ἁγία Ρωσσία ῥέγχει, ὁ δὲ πλοίαρχος Πυμ ἀνεχώρησε καὶ αὖθις εἰς Κρήτην, ἵνα ἐνθαρρύνῃ καὶ εὐελπίσῃ τοὺς ἡμετέρους οἵτινες ἔχουσι μεγίστην ἀνάγκην ἐμψυχώσεως[45]. Διότι ὁ Μουσταφᾶς ἐ

[44]) Βλ. κατωτέρω σημ. 139.

[45]) Ὁ Πὺμ δὲν κατώρθωσε, παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν του, κατόπιν ὁδηγιῶν τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, νὰ συνεχίσῃ τὴν παραλαβὴν γυναικοπαίδων ἐκ Κρήτης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

ξῆλθε τῶν Χανίων, ἄγων εἴκοσι καὶ δύο χιλιάδας στρατοῦ. Οἱ ἡμέτεροι εἰσὶ περὶ τοὺς 6000, ἐξ ὧν πολλοὶ ἄπειροι τοῦ πολέμου. Ἡ καρδία ἡμῶν τρέμει, περιμένουσα τὸ ἀποτέλεσμα τῶν μαχῶν. διότι ἐν αὐταῖς ἐπαίχθη ἀναμφιβόλως ἡ τύχη τῆς Κρήτης.

Περὶ τούτων, θέλω σᾶς γράψει καὶ διὰ τοῦ γαλλικοῦ, ἂν προφθάσω, διότι ἔχω προαίσθημα ὅτι οἱ ἡμέτεροι ἀπέκρουσαν τὸν Μουσταφᾶν, ἐνθαρρυνθέντες ὑπὸ τῆς ἠθικῆς ἐπεμβάσεως τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλ' ἡ ἁγία Ρωσσία, ἡ τοσοῦτον θόρυβον ποιήσασα, διατί ἀργεῖ[46] *; Καὶ ὅμως εἰς τὴν πατρίδα μου*[47] *ἐστάλησαν 40.000 δρ. ὑπισχνοῦνται δὲ καὶ ἄλλαι, ἂν ἐξεγερθῇ. Διατὶ δὲ καὶ ἡ Σερβία, ἡ συνεννόησιν...συνεννόησιν ἐπιφωνοῦσα, κωλύει νὰ συλλεχθῶσι χρήματα ἐν Βελιγραδίῳ ὑπὲρ τῶν Κρητῶν; Τὸ πρᾶγμα φαίνεται ἀπίθανον, καὶ ὅμως ἀναφέρει αὐτὸ ἡ «Κλειὼ» τῆς 25 Νοεμβρίου, ἣν πέμπομεν μετὰ τῶν ἄλλων. Δείξαντες αὐτὴν εἰς τὸν ἐπιτετραμμένον, ἐρωτήσατε ἂν διὰ τοιούτων μέσων ἐπιθυμεῖ ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ καθυστερεῖ τὸ αὐστριακόν, δὲν ἔλαβον τὰς ἐπιστολὰς ὑμῶν, ἵνα ἴδω ἂν μοὶ γράφητε τι περὶ τῶν σερβικῶν. Ὁ Πετρουλᾶκος μετὰ 800 Μανιατῶν μεταβαίνει εἰς Κρήτην. Νομίζω ὅτι οἱ ἡμέτεροι ἐν Σύρῳ ἑτοιμάζουσι πυρπολικά, ἐφ' ᾧ ἀνέβαλον ἐπ' ὀλίγον τὸ ταξείδιον τοῦ «Πανελληνίου».*

Προχθὲς ὁ Χριστόπουλος[48] *ἀπαντήσας με, ἠρώτησε: «Τί νεώτερα ἐκ Κωνστ(αντινουπόλεως);» —«Τὰ γνωρίζεις» τῷ ἀπήντησα, ἀναγνοὺς τὴν ἐπιστολήν. —«Ἔχεις καὶ ἄλλα, ἅτινα μὲ κρύπτεις. Ἐγὼ γνωρίζω ὅτι ὁ ἰδικός σου (τίς ὁ Στ(έφανος Σκουλούδης ἢ ὁ M(orris) (;) ἔγραψεν ὅτι ἡ συνάντησις ἐν Χίῳ δὲν ἐγένετο δεκτή». Παρακαλῶ νὰ μοὶ λύσητε τὸ αἴνιγμα τοῦτο. Ἐγὼ δὲν σᾶς κωλύω νὰ γράφητε καὶ εἰς ἄλλους, ἀλλ' ἀπαιτῶ νὰ γνωρίζω τὰ γραφόμενα. Τί ἠθέλετε εἰπεῖ ὑμεῖς, ἂν ἐγὼ ἔγραφον εἰς τὸν M(orris), ; περὶ πραγμάτων ἅτινα ἀπέκρυπτον πρὸς ὑμᾶς; Ἡμεῖς μέχρι τοῦδε ἐνεργοῦμεν ὡς ἀδελφοὶ ἀπὸ κοινοῦ καὶ συμφώνου, οὐδ' ἐννοοῦμεν τὴν εἰλικρίνειαν ὡς ὁ Βούλγαρης καὶ ὁ Κουμουνδοῦρος, ὧν τὰς ἐπιστολὰς ἀνάγνωτε ἐν τῇ «Ἀληθείᾳ» (5 Δε-*

---

[46]) Κατόπιν τῆς λαμπρᾶς ἐντυπώσεως τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ «Assurance» παραλαβὴ γυναικοπαίδων ἐκ Κρήτης, ἡ Ρωσσία διὰ νὰ μὴ ὑστερήσῃ, ἀπέστειλε τὸ πολεμικὸν «Μέγας Ναύαρχος» τὸ ὁποῖον παρέλαβε τὴν 13 Δεκεμβρίου 1866 εἰς Τρυπητὴν 1143 ἄτομα, μεταξὺ τῶν ὁποίων 425 γυναῖκας καὶ 523 παιδιά. (Βλ. Τσιριντάνη, ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Α', σελ. 579 καὶ ἑφ.).

[47]) Ἐννοεῖ ἐνταῦθα τὴν Ἤπειρον.

[48]) Χ. Χριστόπουλος, βουλευτής, φίλος τοῦ Κουμουνδούρου καὶ μέλος τῆς Κεντρικῆς ἐπὶ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπῆς.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

κεμβρίου), ἵνα ἴδητε εἰς ποίαν ἀθλιότητα εὑρίσκονται τὰ ὑπουργικά.

20

4.

Ἐπιστολὴ Angelo di Tedesco πρὸς Στέφ. Σκουλούδην. Μονόφυλλον διαστάσεων 26,5 × 21 ἐπὶ κυανωποῦ γραμμογραφημένου χάρτου γραφῆς μὲ ὑδατογραφημένας καθέτους ῥαβδώσεις.

Αἴτησις πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς βελγικῆς ἐφημερίδος «L' Orient» τῶν Βρυξελλῶν διὰ νὰ συνεχίσῃ τὴν ὑποστήριξιν τῆς κρητικῆς ὑποθέσεως[49].

ADMINISTRATION DE L' ORIENT
3e DIVISION

Alexandrie, le 11 Décembre 1866

Monsieur Etienne Scouloudis
Constantinople

Monsieur,

J' ai l' honneur de vous remettre ci-inclus une lettre que le patriote D. L. Sgouta m' a remis pour Vous, et dont le but vous est expliqué.

L' oeuvre que j' ai entreprise est gigantesque. Il me faut du secours de toute part. Aussi, je vous demande avec confiance votre noble appui, afin que le Journal «L' Orient» ait beaucoup d' abonnés, et que des correspondances régulières soient expédiées de Constantinople à la Rédaction du journal «L' Orient» à Bruxelles. Adresse; 30, Rue de l' Orangerie.

---

[49]) Ὁ Angelo de Tedesco εἶχεν ἀναλάβει διὰ τῆς ἐν Βρυξέλλαις ἐκδιδομένης ἐφημερίδος του «L' Orient» «(Ἀνατολή») νὰ διαφωτίσῃ τὴν κοινὴν γνώμην τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τῶν δικαίων τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος, ἐπέτυχε δὲ νὰ πείσῃ τὸν ἐν Βρυξέλλαις τότε ἐν ἐξορίᾳ εὑρισκόμενον, λόγῳ τῆς ἀντιθέσεώς του πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα τῶν Γάλλων Ναπολέοντα τὸν Γ', διάσημον γάλλον ποιητὴν Βίκτωρα Οὐγκώ, νὰ δημοσιεύσῃ εἰς τὴν ἐφημερίδα του μίαν φλογερὰν προκήρυξιν πρὸς τοὺς Κρῆτας. Ἡ προκήρυξις αὕτη τοῦ Οὐγκώ, ἐνεθουσίασε κατ' ἀρχὰς τοὺς ἐπαναστάτας, ἀλλ' ὅπως ἀπεδείχθη κατόπιν, ἔκαμε περισσότερον κακὸν παρὰ καλόν, διότι ὁ Οὐγκὼ περιέλαβεν εἰς τὸν χαιρετισμόν του πρὸς τοὺς Κρῆτας καὶ δριμυτάτας ἐκφράσεις κατὰ τοῦ Ναπολέοντος καὶ τοῦ μοναρχικοῦ συστήματος, μὲ ἀποτέλεσμα ν' ἀπαγορευθῇ ἡ κυκλοφορία τῆς ἐφημερίδος εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ νὰ κατασχεθῇ ὑπὸ τῶν γαλλικῶν ἀρχῶν τὸ φύλλον τῆς 2 Δεκεμβρίου 1866 ὅπου ἐδημοσιεύθη ἡ προκήρυξις τοῦ Οὐγκώ. (Βλ. τὸ κείμενον τοῦ πρὸς τοὺς Κρῆτας χαιρετισμοῦ τοῦ Οὐγκὼ ἐν Τσιριντάνῃ, ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Α', σελ. 552 - 3).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

Ce n' est que par de grands efforts de tous les amis de la Grèce, que nous arriverons à notre but.

Si vous ne voulez pas figurer, servez-vous de notre Agent Mr. H. Weiss, libraire à Péra, et aidez-le puissament.

Honorez-moi d' une réponse et agréez, Monsieur, l' assurance de ma haute estime.

Le Commandeur Angelo de Tedesco

Μετάφρασις

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ «L' ORIENT»
ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ 3η

Ἀλεξάνδρεια, 11 Δεκεμβρίου 1866

Κύριον Στέφανον Σκουλούδην
Κωνσταντινούπολιν

Κύριε,

Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ὑποβάλω συνημμένως μίαν ἐπιστολὴν πρὸς ὑμᾶς τὴν ὁποίαν μοὶ παρέδωσεν ὁ πατριώτης Δ. Λ. Σγούτας[50] καὶ τῆς ὁποίας σᾶς ἐξηγεῖ τὸν σκοπόν.

Τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἀνέλαβον, εἶναι γιγάντιον. Χρειάζομαι βοήθειαν ἀπὸ παντοῦ. Συνεπῶς ζητῶ μὲ ἐμπιστοσύνην τὴν εὐγενῆ σας ὑποστήριξιν, διὰ ν' ἀποκτήσῃ ἡ ἐφημερὶς «L' Orient» πολλοὺς συνδρομητὰς καὶ διὰ ν' ἀποστέλλωνται τακτικῶς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀνταποκρίσεις πρὸς τὴν σύνταξιν τῆς ἐφημερίδος («L' Orient») εἰς Βρυξέλλας. Ἡ διεύθυνσις εἶναι: 30 Rue de l' Orangerie.

Μόνον διὰ μεγάλων προσπαθειῶν ὅλων τῶν φίλων τῆς Ἑλλάδος, θὰ ἐπιτύχωμεν τοῦ σκοποῦ μας.

Ἐὰν δὲν θέλετε νὰ ἐμφανίζεσθε ὑμεῖς, χρησιμοποιήσατε τὸν ἐν Πέρᾳ ἀντιπρόσωπόν μας βιβλιοπώλην κ. H. Weiss, καὶ βοηθήσατέ τον γενναίως.

Τιμήσατέ με παρακαλῶ διὰ μιᾶς ἀπαντήσεως, καὶ δεχθῆτε κύριε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ὑψηλῆς μου ἐκτιμήσεως.

(ὑπογρ.) Ὁ ταξιάρχης Angelo de Tedesco[51]

---

[50]) Ἄγνωστος ὁ «πατριώτης» Δ. Λ. Σγούτας τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ ἐπιστολογράφος, ἐκτὸς ἐὰν πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ καὶ διαπρεποῦς νομομαθοῦς Λεωνίδα Σγούτα ὁπότε τὸ γράμμα «Δ» τὸ προτασσόμενον τοῦ ὀνόματός του πιθανῶς νὰ ὑποδηλῇ τὸν τίτλον τοῦ Δόκτορος (DR).

[51]) Ὁ τίτλος τοῦ «ταξιάρχου» τὸν ὁποῖον προτάσσει εἰς τὴν ὑπογραφήν του ὁ De Tedesco πιθανῶς ἀναφέρεται εἰς βαθμὸν παρασήμου μὲ τὸ ὁποῖον εἶχε τιμηθῇ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

5.

Μυστικὴ ἔκθεσις Ἡρακλέους Βασιάδου ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Κρητικοῦ Ἀγῶνος εἰς Κωνσταντινούπολιν. 6σέλιδος (ἐξ ὧν ἡ μία λευκὴ) διαστάσεων 27 × 21 χιλ. ἐπὶ λευκοῦ χάρτου γραφῆς ἄνευ ὑδατογραφημένων γραμμῶν ἢ γραμμογραφήσεως. Γραφὴ Ἡρακλέους Βασιάδου.

Ἡ ἐθνικωτάτη δρᾶσις τοῦ νεαροῦ Βασιλέως Γεωργίου Α' — Οἱ βασιλικοὶ πόθοι διὰ τὴν σύμπραξιν τῶν κομμάτων.— Ἀπροθυμία τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν πρὸς συμμόρφωσιν πρὸς τὴν βασιλικὴν ἐπιθυμίαν.— Αἱ διαδόσεις τῶν «γαλλοφρόνων» καὶ ἡ δρᾶσις τῶν Ἄγγλων καὶ τῶν Ρώσσων.— Καὶ πάλιν ὁ τυχοδιώκτης Κινδυνέκος ἐπὶ σκηνῆς.— Αἱ ἐκ Κρήτης εἰδήσεις.

Τῇ 13 Δεκεμβρίου 1866, Ἀθήνησιν

Φίλοι καὶ Ἀδελφοί,

Ἐνθυμεῖσθε ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ, ἢ τῇ δευτέρᾳ, ἐπιστολῇ μου[52] *σᾶς ἔγραφον ὅτι ὁ Δεληγιώργης δικαιολογούμενος ὅτι τὸ Ὑπουργεῖον δὲν εἶναι λίαν ἐνεργητικόν, οὐδὲ πράττει ὑπὲρ τῆς Κρήτης ὅσα ὤφειλε, ἀπέδιδε τὴν αἰτίαν αὐτοῦ εἰς τὸν ἀνώτατον Ἄρχοντα, ὃς πιεζόμενος ὑπὸ τῆς ἐξωτερικῆς διπλωματίας, παρενέβαλλε προσκόμματα εἰς τὰς ἐνεργείας τῶν ὑπουργῶν. Κατὰ πόσον τοῦτο εἴχετο ἀληθείας πρὸ τῆς ἐλεύσεώς μου, ἀγνοῶ. Ἀλλ' ἐξ οὗ χρόνου διατρίβω ἐνταῦθα, βλέπω μετὰ πλείστης ἀγαλλιάσεως ὅτι ὁ νεαρὸς ἡμῶν βασιλεὺς φρονεῖ καὶ πράττει ἐθνικώτατα καὶ ἑλληνικώτατα, μὴ ἐπιλαθόμενος ὅτι ἐκλήθη νὰ βασιλεύσῃ πάντων τῶν Ἑλλήνων. Τούτου ἕνεκα, συναγωνιᾷ περὶ τοῦ ἀγῶνος τῆς Κρήτης, χαίρει καὶ λυπεῖται κατὰ τὰς καλὰς ἢ κακὰς ἐκεῖθεν εἰδήσεις, γράφει πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς αὐτοῦ συγγενεῖς, ἐπικαλούμενος τὴν τελεσιουργὸν αὐτῶν συνδρομὴν ὑπὲρ τῆς καλῆς ἐκβάσεως τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος.*

Ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὁ βασιλεὺς ἐκ τῶν αὐτῶν πανελληνίων ἐμπνέεται ἀρχῶν. Καὶ ὅτι, οἱ ἀρχηγοί, ἢ μᾶλλον οἱ ἀρχιαβδηρῖται τῶν πολιτευομένων, ἀποτροπιάζονται τὴν ἕνωσιν καὶ σύμπραξιν καὶ ἀνακηρύττουσιν ἐν ταῖς ἐφημερίσιν αὐτῶν ὅτι ἡ μὲν ὁμόνοια ἐν τοῖς συνταγματικοῖς κράτεσιν ἐστὶ βλαβερά, ἡ δὲ διχόνοια λυσιτελὴς καὶ ἐθνοσωτήριος, (Τίς ἤθελε τὸ πιστεύσει; Καὶ ὅμως ἀνάγνωτε τὸ φύλλον τῆς «Νέας Γενεᾶς» τῆς 10 Δεκεμβρίου), ὁ βασιλεὺς προσκαλεῖ αὐτοὺς καὶ ἀπαιτεῖ, κατὰ τὰς πανελληνίους εὐχάς, νὰ συνενωθῶσι καὶ συμπράξωσι. Τοῦτο ἐγένετο χθές. Καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Βούλγαρην καὶ Δεληγι-

---

[52]) Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται, δυστυχῶς, δὲν περιεσώθησαν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

ώργην φαίνονται πρόθυμοι νῦν, αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἵτινες πρὸ δύο μηνῶν ἀπέκρουσαν τὴν συγχώνευσιν, λέγοντες ὅτι θεωρητικῶς μὲν ταῦτα εἰσὶ λίαν καλά, ἀλλὰ πρακτικῶς ἀκατόρθωτα. Οἱ δὲ περὶ τὸν Κουμουνδοῦρον, ἀποδοκιμάζουσι τὴν συνένωσιν καὶ σύμπραξιν ὡς ἀντισυνταγματικήν. Ὥστε, φόβος πολύς, μήπως οἱ πανελλήνιοι καὶ βασιλικοὶ πόθοι ναυαγήσωσι διὰ μικρὰ καὶ εὐτελῆ πάθη καὶ συμφέροντα, καί, ὡς τελευταία ἀνάγκη, ἐπέλθη ἡ διάλυσις τῆς Βουλῆς, ἥτις μυρίων ἔσται δυσιυχημάτων παραίτιος.

Ἀλλὰ τίς ἐστιν ὁ αἴτιος τούτων καὶ καιάπτυστος πταίστης; Πάντες οἱ πολιτευόμενοι, πλὴν τοῦ Βασιλέως ὅς, ἀνώτερος τῶν κομματικῶν παθῶν, συνεβούλευσε τὰ δέοντα καὶ ἐπεθύμησε νὰ ὑπάρχῃ ἰσχυρὸν ὑπουργεῖον, ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὴν ἑσπερίαν Εὐρώπην καί, διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, καὶ τῶν συγγενῶν, ἐνεργήσῃ ὑπὲρ τῶν ἐν δουλείᾳ στεναζόντων ἀδελφῶν. Ἡ εὐκαιρία πρὸς τοῦτο καταλληλοτάτη. Διότι, τὸ ἡρωϊκὸν μεγαλούργημα τοῦ Ἀρκαδίου βαθέως συνεκίνησε τὴν Εὐρώπην καὶ ἡ κοινὴ γνώμη, μετ' ἀποστροφῆς ἀποκηρύξασα τὰς ἀναιδεῖς ψευδολογίας τοῦ «Μηνύτορος»[53] *συνετάχθη ὑπὲρ τῆς Κρήτης. Μικρὰ ἐπιμονὴ ἔτι, καὶ συνταχθήσονται καὶ αἱ κυβερνήσεις. Ἡ φιλανθρωπικὴ αὐτῶν ἐπέμβασις πρὸς σωτηρίαν τῶν γυναικοπαίδων, ἔσεται ἐξ ἀνάγκης πολιτικὴ ἐπέμβασις πρὸς ἀπελευθέρωσιν τελείαν τῆς Κρήτης. Ἤδη οἱ γαλλόφρονες καὶ λογοποιοὶ ἀγγέλλουσιν ὅτι ἡ πολιτικὴ τοῦ Ναπολέοντος ὅσον οὔπω μεταβάλλεται καὶ ἐκπλήξῃ διὰ τὴν γενναιοδωρίαν τοὺς Ἕλληνας. Καὶ περὶ μὲν ταύτης, ἐξέστω ἀμφιβάλλειν. Ἡ δὲ Ἀγγλία καὶ Ρωσσία ἀνεκηρύχθησαν ἀναφανδόν, καὶ πράττουσιν ὑπὲρ τῆς Κρήτης. Καὶ ὁ μὲν «Μέγας Ναύαρχος»*[54] *περιμένεται (ἀκόμη περιμένεται) εἰς Πειραιᾶ μετακομίζων ἐκ Κρήτης παῖδας καὶ γυναῖκας, ὁ δὲ φιλελληνικὸς σύλλογος ἐν Λονδίνῳ, ὡς ἀπαρχὴν τῶν συνεισφορῶν αὐτοῦ, ἀπέστειλε δισχιλίας Λίρας. Οἱ Ἄγγλοι δὲν ἀγαπῶσιν ἡμιτελῆ νὰ πράττωσιν ἔργα, ἢ μόνον μέχρι λόγων νὰ προβαίνωσι.*

Κατὰ τοῦτο, καὶ ἡμεῖς ἐσμὲν Γάλλοι καὶ Ρῶσσοι μᾶλλον, ἢ Ἄγγλοι. Δι' ὅ, καὶ ὁ Βότσαρης τὸ μὲν πρῶτον ἐδέχθη ἀσμένως. Εἶτα, ἐπῆλθεν ἡ σκέψις καὶ ἀνήρεσε τὴν πρώτην ἀπόφασιν. Ὥστε τώρα περιμένει τὴν σύστασιν τοῦ νέου Ὑπουργείου, καὶ ἂν μὴ ἐκλεχθῇ, ἐξ ἅπαντος ἀπέρχεται εἰς τὴν Καπερναοὺμ τὴν παραθαλασσίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἐπεθύ-

---

[53]) «Moniteur Universel» ἐπίσημος ἐφημερὶς τῆς γαλλικῆς Κυβερνήσεως. Ἀπὸ τοῦ 1869 ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῆς «Journal Officiel».

[54]) Τὴν ἰδίαν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν ἔγραφε τὴν ἔκθεσίν του αὐτὴν ὁ Βασιάδης τὸ ρωσσικὸν πολεμικὸν «Μέγας Ναύαρχος» παρελάμβανε 1143 γυναικόπαιδα ἐκ Κρήτης. Βλ. ἀνωτέρω ὑποσ. 46.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

μει νὰ λάβῃ πεῖραν τῶν ὅπλων, καὶ γνωρίζει ἑνὸς ἑκάστου τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς ἐλλείψεις, ἡ 'Επιτροπή, χαριζομένη, ἵνα ἔχῃ αὐτὸν ὑποχείριον καὶ πρόθυμον εἰς τὴν ἀποστολήν, παρεχώρησε τὰ 4 ὅπλα, τὸ δὲ πέμπτον ἐδωρήσατο τῷ Καλλέργῃ. 'Εγὼ ἐλυπήθην καὶ ἐδυσφόρησα, ἀλλ' ἡ 'Επιτροπὴ ἀπεκρίθη μοι ὅτι αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ πέμψῃ αὐτὰ εἰς Κρήτην, διότι ὀλίγα ὄντα καὶ ἀνόμοια, ἤθελον ἀποβῆ ἄχρηστα. 'Αλλ' ἐγὼ δὲν εἶμαι πεπεισμένος περὶ τῆς ἀχρηστίας αὐτῶν, δι' ὅ, ὅταν ὁ Βότσαρης ἀναχωρήσῃ, θέλω φροντίσει νὰ παραλάβω αὐτὰ καὶ ἀποστείλω εἰς Κρήτην.

'Εκ δὲ τῶν ὅπλων τοῦ Κινδυνέκου, τὸ μὲν ἀρχαιότερον ἐπεδοκιμάσθη ὡς καλὸν καὶ χρήσιμον, τὸ δὲ ἕτερον, ἀπεδοκιμάσθη ὡς κυνηγετικὸν μᾶλλον, ἢ στρατιωτικόν. 'Ο δὲ Κινδυνέκος — ὅταν μὲν ἐπαινεῖ τις αὐτό, ὑψώνει τὴν τιμὴν μέχρι τριῶν - τεσσάρων λιρῶν, ὅταν δὲ ψέγῃ τις τὸ ὅπλον, καταβιβάζει τὴν ἀξίαν μέχρι 6 - 7 χαρτίνων ταλλήρων — εἶπε πολλὰ περὶ τῶν ἐν 'Αμερικῇ, ἀλλ' ἐν πᾶσι τοῖς λεγομένοις ἐνυπολανθάνει κερδοσκοπία 'Ερχόμενος εἰς 'Αθήνας, ἐνόμιζεν ὅτι ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ ν' ἀγορασθῶσι δι' αὐτοῦ ἐξ 'Αμερικῆς ὅπλα ἀντὶ τριῶν λιρῶν ἕκαστον, ἐνῷ ἡ πραγματικὴ αὐτῶν ἀξία ἐστὶ μία λίρα. Περὶ τούτου, ἀπετάθη πρὸς πολλούς, ἀλλ' ἀπέτυχεν. 'Αποτυχὼν δέ, ἔστρεψε τὰ βλέμματά του πρὸς τὴν βαθύπλουτον Αἴγυπτον. 'Υπέβαλέ μοι νὰ πείσω τὴν 'Ηπειρωτικὴν 'Επιτροπὴν νὰ γράψῃ πρὸς τὸν ἐν 'Αλεξανδρείᾳ 'Ηπειρώτην Κωνστ. Νάλκον[55] ἵνα ἐξ 'Αμερικῆς ἀγοράσῃ, (ἐννοεῖται διὰ τοῦ Κινδυνέκου) τρισχίλια ὅπλα ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος. Τοιοῦτος ὁ ἀνήρ, τυχοδιώκτης καὶ κερδοσκόπος. 'Αλλ' ὁπωσδήποτε, ἐγένετο ὠφέλιμος, πανταχοῦ ὁμιλῶν περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ σταλῇ ὅσον τάχιστα κατάλληλος ἄνθρωπος εἰς 'Αμερικὴν καὶ συστηθῶσι φιλελληνικοὶ σύλλογοι ἐξ 'Ελλήνων καὶ 'Αμερικανῶν. Καίτοι, ἐγὼ δὲν ἔχω δικαίαν ἀφορμὴν νὰ παραπονεθῶ καθ' ὑμῶν ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ τοιούτου ἀνδρός, διότι πολὺ ἀνύψωσέ μου τὴν ἀξίαν κηρύσσων πανταχοῦ ὅτι, ἀναχωρῶν, ἀφίνει εἰς 'Αθήνας ἀντιπρόσωπον τὸν φίλον αὐτοῦ Βασιάδην[56]. 'Αλλ' ὅμως ὑμεῖς δόξετε νοῦν ἔχειν, μεμνημένοι τοῦ ἀρχαίου γνωμικοῦ:

Μέμνησ' ἀπιστεῖν, ἄρθρα τάδε τῶν φρενῶν[57].

---

[55]) Ἄγνωστος ἀλλαχόθεν ὁ ἐν 'Αλεξανδρείᾳ ὁμογενὴς οὗτος 'Ηπειρώτης. 'Ο 'Αθ. Πολίτης δὲν τὸν ἀναφέρει εἰς τὸ μνημειῶδες δίτομον ἔργον του «'Ο 'Ελληνισμὸς καὶ ἡ Νεωτέρα Αἴγυπτος» 'Αλεξάνδρεια 1928 - 30.

[56]) 'Εδῶ ὁ Βασιάδης ἀποκαλύπτει τὸν ἑαυτόν του ὡς συντάκτην τῶν ἀνωνύμων μυστικῶν ἐκθέσεων, καίτοι οὐδεμία ἀμφιβολία παρέμενε περὶ τούτου ἐκ τοῦ γραφικοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν. Βλ. ἀνωτ. ὑποσ. 11.

[57]) 'Ο ἀρχαιομαθέσταιος Βασιάδης παραθέτει συχνὰ γνωμικὰ καὶ ἀπο-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

Ἡ ἐγκύκλιος ἐδημοσιεύθη καὶ πέμπω ὑμῖν ἀντίτυπά τινα. Ὁ δὲ Καλλέργης, ἀπέστειλεν εἰς πολλὰς Illustrations τὴν εἰκόνα καὶ περιγραφὴν τοῦ ἡρωϊκοῦ Ἀρκαδίου καὶ τὴν βιογραφίαν τοῦ τελευταίου ἡγουμένου του, ἀειμνήστου Γαβριήλ. Ταύτην δὲ τὴν ἑβδομάδα, αἱ ἐκ τῆς Κρήτης εἰδήσεις ἀγαθαί. Οἱ ἡμέτεροι ἀντέχουσι κατὰ τοῦ πολυαρίθμου τουρκικοῦ στρατοῦ, ποῦ μεν ἐνεδρεύοντες καὶ προσβάλλοντες, ποῦ δε ὑποχωροῦντες, διότι ὁ ἐκ τοῦ συστάδην πόλεμος ἀπρόσφορος. Οἱ ἡμέτεροι δὲν λησμονοῦσιν ὅτι ἡ Κρήτη ἔσεται ἐλευθέρα ἐὰν ἡ ἐπανάστασις διαρκῇ. Διὰ τὰ καθ' ἕκαστα, ἀνάγνωτε τὸ παράρτημα τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς ὃ συναποστέλλω ὑμῖν μετὰ τῶν ἐφημερίδων, εἰς τὸ ἡμίφυλλον τοῦ «Αἰῶνος» τῆς 12 Δεκεμβρίου.

Πάντες οἱ πεποιθότες ἐπὶ τοῖς φιλελληνικοῖς φρονήμασι τοῦ ἀγαθοῦ φίλου, ἐλυπήθησαν σφόδρα ἐπὶ τῇ βραδύτητι τῶν ἀμερικανικῶν πλοίων, διότι ἐν ἀγῶσι φιλανθρωπίας οἱ Βόρειοι Ἀμερικανοὶ συνήθως προεξάρχουσι τῶν ἄλλων. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον, μυρίας ὁμολογοῦσι χάριτας καὶ μέγαν ἀνακηρύττουσιν εὐεργέτην τοῦ Ἑλληνισμοῦ, δι' ὅσα λέγει καὶ πράττει ὑπὲρ ἡμῶν, ἀντιστρατευόμενος τοῖς Τούρκοις.

Ἡ 19 ἀποσταλεῖσα διὰ τοῦ προπαρελθόντος γαλλικοῦ, ἐλήφθη; Μετ' αὐτῆς ἦν καὶ ἐπιστολὴ τοῦ κ. Μαλικοπούλου πρὸς τὸν φίλτατον Γ. Μακ. (;) καὶ διὰ τοῦ παρελθόντος γαλ(λικοῦ) ἐπέστειλα ὑμῖν τὴν 21 ἀνυπόγραφον. Ἀπὸ τοῦδε, θέλω παύει ἐπιστέλλων ὑμῖν καὶ διὰ τοῦ γαλλικοῦ, ἵνα μὴ παραπίπτωσιν αἱ ἐπιστολαί. Μέχρι ταύτης τῆς ὥρας, τὸ αὐστριακὸν Κωνσταντινουπόλεως, δὲν ἀφίχθη. Τὰς πρὸς ἄλλους ἐπιστολὰς ὑμῶν, στέλλετε, παρακαλῶ, ἐσφραγισμένας, ἵνα μὴ κινδυνεύω νὰ δαπανῶ 25 δραχμάς, ὡς μοὶ συνέβη διὰ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Μ πρὸς τὸν Βότ(σαρην). Ὁμιλῶν μετὰ τοῦ Μελᾶ, ἔλαθον ἐνθεὶς χαρτονόμισμα 25 δραχμῶν καί, εἶτα, σφραγίσας ἀπέστειλα Τὴν ἐπιοῦσαν, ἐνόησα τὸ δαπανηρὸν τοῦτο λάθος. Παθὼν δὲ καὶ νήπιος ἔγνω. Ὁ δὲ Μελᾶς, κάτθανε γέλῳ, καὶ πρός με, φοβούμενον μὴ δυσαρεστηθῇ ὁ Βότ(σαρης) «Μένε ἥσυχος», εἶπε, «τὰ μικρὰ δῶρα συντηροῦσι τὴν φιλίαν...».

22

6.

Μυστικὴ ἔκθεσις Ἡρακλέους Βασιάδη ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Κρητικοῦ Ἀγῶνος εἰς Κωνσταντινούπολιν. 6σέλιδος δια-

---

σπάσματα ἀπὸ ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς. Τὸ γνωμικὸν τοῦ Ἐπιχάρμου τὸ ὁποῖον παραθέτει εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἐπιστολῆς του, καὶ τὸ ὁποῖον εἶχε μνημονεύσει καὶ εἰς προηγουμένην του ἔκθεσιν, (Βλ. ἀνωτέρω ἔγγραφον 3 σελ. 26) ἔχει ἀκριβῶς ὡς ἑξῆς: *«Νᾶφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν· ἄρθρα γὰρ ταῦτα τῶν φρενῶν».*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

στάσεων 27 × 21 χιλ. ἐπὶ λευκοῦ χάρτου γραφῆς ἄνευ γραμμογραφήσεως ἢ ὑδατογραφήματος. Γραφὴ Ἡρακλέους Βασιάδου.

Ἄφιξις τοῦ ρωσσικοῦ πολεμικοῦ «Μέγας Ναύαρχος» μὲ γυναικόπαιδα ἐκ Κρήτης.— Αἱ ἔριδες τῶν ἐν Κρήτῃ σωματαρχῶν.— Τὸ νέον Ὑπουργεῖον Κουμουνδούρου.— Σύσκεψις περὶ ἐπεκτάσεως τῆς ἐπαναστάσεως εἰς Ἤπειρον καὶ Θεσσαλίαν.— Ὁ Βασιάδης ἑτοιμάζεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν.— Αὐστηραὶ κρίσεις του περὶ τῶν Κρητῶν.— Κατάκρισις τῶν ἐκδηλώσεων δουλοφροσύνης.— Ἡ διάθεσις τῶν ὅπλων.

Τῇ 20 Δεκεμβρίου 1866, Ἀθήνησι

Φίλοι καὶ ἀδελφοί,

Τέλος πάντων! Ὁ ἀπὸ δύο ἑβδομάδων ἐν ἀγωνίᾳ ψυχῆς περιμενόμενος «Ναύαρχος»[58] *εἰσέπλευσε τὸ παρελθὸν Σάββατον (τὴν 17ην) περὶ τὰς ὀκτὼ π. μ., εἰς Πειραιᾶ, φέρων ὑπὲρ τὰς 1200 ψυχάς, γυναῖκας, μικρὰ παιδία καί τινας πληγωμένους ἐθελοντάς, ἐξ ὧν, ὁ ἐκ Πύλου Λεωνίδας Παπαντωνίου, ὑπαξιωματικός, ἐξέπνευσεν ὅταν τὸ πλοῖον εἰσήρχετο εἰς τὸν λιμένα, ἐτάφη δ᾽ ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει καὶ ἐξεφωνήθησαν λόγοι συγκινητικώτατοι ἔν τε τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου, ὥστε ὁ συρρεύσας λαός, ἀπερχόμενος, ἐμακάριζε τοὺς ὑπὲρ πατρίδος ἀγωνιζομένους καὶ θνήσκοντας καὶ ἐφαίνετο τοιαύτης δόξης γλιχόμενος. Μετὰ τὴν κηδείαν, μετέβην εἰς τὸν «Μέγαν Ναύαρχον», ἐπιθυμῶν ὅπως, ἰδίοις ὀφθαλμοῖς, ἴδω τὴν κατάστασιν τῶν προσφύγων. Οἱ πλεῖστοι ἦσαν γυμνοὶ ἢ ρακενδύται. Καὶ ὅμως, τῶν γυναικῶν τὰ πρόσωπα, φαιδρὰ καὶ γελόεντα, περιπτυσσομένων τὰ πολλὰ αὐτῶν τεκνία. Ἡ γονιμότης τῶν Κρητῶν, τεραστία. Ἄνευ ὑπερβολῆς, ἑκάστη ἐξ αὐτῶν, εἶχε 6, 7, 8 παιδία, μία δὲ καὶ ἐγέννησεν ἐν τῷ πλοίῳ κόρην, ἥν ἐβάπτισεν ὁ πλοίαρχος. Οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ ναῦται προσηνέχθησαν φιλανθρωπικώτατα καὶ χριστιανικώτατα, ἐκφράζοντες ἀφελῶς τὴν λύπην αὐτῶν, ὅτι δὲν ἠδυνήθησαν, ἕνεκα τῆς τρικυμίας, νὰ παραλάβωσι πλείονας. Διότι, τρισχίλια ἄλλα γυναικόπαιδα, ἀπὸ σπηλαίου εἰς σπήλαιον περιπλανώμενα, περιμένουσιν ἀγγλικὰ ἢ ἀμερικανικά, ἢ καὶ ἄλλης φιλανθρώπου Δυνάμεως πλοῖα, ἵνα σωθῶσι.*

Κίνδυνος δὲ μέγας, μήπως ὁ βάρβαρος Μουσταφᾶς ἐπέλθῃ καὶ κατασφάξῃ αὐτά. Διότι, δυστυχῶς, ἐπῆλθε καὶ κατέχει τὸ πλεῖστον τοῦ Σελίνου, ὡς ἐπληροφόρησάν με ὁ ἐπίσκοπος Κισσάμου καὶ ὁ ὑποπλοίαρχος μεθ᾽ οὗ ἐπὶ πολλὴν ὥραν συνωμίλησα. Ὁ ἄγριος ἀλβανός, ἔχων ἅπαντα τὸν στρατὸν αὐτοῦ, ἐπῆλθεν ἀμαχητεί, διότι οἱ ἡμέτεροι ἤριζον περὶ ἀρχηγίας καὶ παρ᾽ ὀλίγον νὰ ἤρχοντο εἰς χεῖρας, καὶ παρίσταινον

58) Πρόκειται περὶ τοῦ ρωσσικοῦ πολεμικοῦ «Μέγας Ναύαρχος». Βλ. καὶ ἀνωτ. ὑποσημ. 46 καὶ 54 καὶ Τσιριντάνη, ἔνθ᾽ ἀνωτ. τόμ. Α΄, σελ. 579.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

σπαραξικάρδιον θέαμα. Ὁ κίνδυνος, μόλις διέλυσεν αὐτούς, καὶ ὁ μὲν Ζυμβρακάκης μένει μετὰ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως, ὑποχωρῶν καὶ καταφεύγων εἰς δύσβατα καὶ ἀπρόσιτα μέρη, ὁ δὲ Κορωναῖος λαβὼν χιλίους, τοὺς περὶ τὸν Βυζάντιον καὶ Γενήσαρλην, ἀπῆλθε μετὰ τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Κόρακα εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας, ὅπως καὶ πάλιν ἐπαναστατήσῃ αὐτὰς καὶ ἀναγκάσῃ τὸν Μουσταφᾶν ἢ νὰ διαιρέσῃ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ, ἢ νὰ δράμῃ πρὸς καταδίωξιν. Οἱ ἡμέτεροι διχονοοῦντες, οὔτε δύνανται, οὔτε σκοποὺς ἔχουσι νὰ νικήσωσι τὸν ἐχθρόν, μαχόμενοι ἐκ τοῦ συστάδην, ἀλλὰ νὰ ἐξαντλήσωσιν αὐτὸν διὰ τῶν ἐπιδρομῶν ἀπὸ ἐπαρχίας εἰς ἐπαρχίαν. Εἰς μάτην μαίνεται καὶ λυσσᾷ καὶ θηριωδῶς καταστρέφει τὰ χωρία καὶ σφάζει τ' ἀσθενῆ γυναικόπαιδα. Ἡ ἐπανάστασις ζῇ. Τοιαύτη ἡ ἀληθὴς κατάστασις τῶν ἐν Κρήτῃ πραγμάτων. Ἂν οἱ ἡμέτεροι εἶχον ὁμόνοιαν, καὶ εἷς ἦν κοίρανος, ἠδύναντο ἐν τοῖς στενοῖς τοῦ Σελίνου νὰ καταστρέψωσι τὸν στρατὸν τοῦ Μουσταφᾶ[59].

Αἱ δὲ ὑπουργικαὶ ἔριδες καὶ διχόνοιαι, ἐλύθησαν ἐπ' ἀγαθῷ. Συνεκροτήθη νέον ὑπουργεῖον, σπουδαῖον, ἐθνικόν, δραστήριον. Ἔχουν τὴν καλὴν πρόθεσιν, ἂν μὴ ἔξωθεν (τὸ ὑπουργεῖον) πιεσθῇ ὑπὸ στιβαρᾶς χειρός, νὰ προβῇ εἰς δάνειον, εἰς ἐπιβολὴν νέων φόρων καὶ εὐθύς, εἰς ἀγορὰν πλοίων σιδηροφράκτων, ὑποβρυχίων, ὅπλων, πολεμοφοδίων καὶ εἰς ταχεῖαν ἀποστολὴν ἀνδρῶν ἀξίων ἀλλαχοῦ τε καὶ εἰς Ἀμερικήν. Ὁ πρωθυπουργὸς[60] *ἅμα συγκροτήσας τὸ ὑπουργεῖον, προσεκάλεσε τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν ἵνα μάθῃ τί ἀπήτησε παρὰ τοῦ πεσόντος ὑπουργείου, ὅπερ δὲν ἐγένετο. Παρ' ἐμοῦ δέ, ἐζήτησε τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Στ(εφάνου Σκουλούδη;) καὶ τὸ ἀγγλιστὶ γεγραμμένον τεμάχιον. Χθὲς δὲ τὸ ἑσπέρας, ἐνεχείρισα τῷ Βότ(σαρῃ), ὑπουργῷ τῶν Στρατιωτικῶν, τὴν ἣν ἔλαβον νέαν ἐπιστολὴν τοῦ φιλτάτου Στ(εφάνου Σκουλούδη;) ἵνα ἀναγνῶσιν ἐν ὑπουργικῷ συμβουλίῳ, καὶ ἴδωσι τί μελετῶσιν οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν περὶ ἀποστολῆς. Ὅ,τι ἐρρέθη καὶ ἀπεφασίσθη, θέλω μάθει μετὰ μεσημβρίαν, καὶ πρὶν ἢ σφραγίσω τὴν ἐπιστολὴν γράψω πρὸς ὑμᾶς ταῦτα*[61].

---

[59]) Περὶ τῶν διχονοιῶν τῶν ἐν Κρήτῃ σωματαρχῶν. Βλ. Τσιριντάνη, ἔνθ' ἀνωτ., τόμ. Α΄, σελ. 582 καὶ ἑφ.

[60]) Τὴν 18ην Δεκεμβρίου 1866 ἐσχηματίσθη νέα κυβέρνησις («Ὑπουργεῖον» ὅπως τὴν ἀποκαλεῖ ὁ Βασιάδης) ὑπὸ τὸν Κουμουνδοῦρον ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ Βότσαρης κατέλαβε τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν. Βλ. καὶ ἀνωτ. ὑποσημ. 25 καὶ 26.

[61]) Ἐν ὑστερογράφῳ τῆς ἐκθέσεώς του ταύτης, ὁ Βασιάδης προσθέτει τὰς πληροφορίας τὰς ὁποίας ἔλαβε παρὰ τριῶν ὑπουργῶν, μετὰ τὴν συγκρότησιν τοῦ πρώτου ὑπουργικοῦ συμβουλίου τῆς νέας κυβερνήσεως. Βλ. κατωτέρω σελ. 40.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

Ὁ πρωθυπουργὸς χθὲς ἐν τῇ Βουλῇ ἐξεφώνησε λόγον ἐν εἴδει προγράμματος, ἀνδρικὸν καὶ πανελλήνιον, τολμήσας ν' ἀντιβλέψῃ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς καὶ εἴπῃ σαφῶς τί ἀπαιτοῦσιν αἱ σημεριναὶ περιστάσεις νὰ πράξῃ τὸ ἔθνος. Ἂν ὁ λόγος τυπωθῇ σήμερον, ἕξετε αὐτὸν καὶ ἐξ αὐτοῦ θέλετε κρίνει ὅτι τὸ ὑπουργεῖον προτίθεται νὰ βαδίσῃ ἐθνικώτερον καὶ εὐτολμότερον[62]. *Συγκροτοῦσι δὲ αὐτὸ οἱ ἑξῆς: Κουμουνδοῦρος Πρόεδρος καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ προσωρινῶς τῆς Δικαιοσύνης, Χ. Τρικούπης τῶν Ἐξωτερικῶν, Κεχαγιᾶς τῶν Οἰκονομικῶν, Βότσαρης τῶν Στρατιωτικῶν, Χριστόπουλος τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Παιδείας, Λομβάρδος τῶν Ναυτικῶν. Οἱ πλεῖστοι, παρεκάλεσάν με νὰ ἐπισκέπτωμαι αὐτοὺς ἐλευθέρως ὅταν λαμβάνω ἐπιστολὰς ὑμῶν, καὶ ὅταν ἔχω νὰ διακοινώσω αὐτοῖς σπουδαῖόν τι. Ἐγὼ δὲ ἠρξάμην εὐθὺς ἐκ τοῦ σπουδαιοτάτου, ἐκ τῆς συγχωνεύσεως τῶν Ἐπιτροπῶν καί, τῇ συμπράξει τοῦ ὑπουργείου, ἐλπίζω ὅτι (τοῦτο) κατορθωθήσεται ὅσον οὔπω.*

Χθὲς συνελθόντες νὰ συσκεφθῶμεν περὶ τῶν θεσσαλικῶν καὶ ἠπειρωτικῶν, συνεσκέφθημεν καὶ περὶ τούτου. Ἐν Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ ἦν δυνατὸν νὰ ἐπεκταθῇ ἡ ἐπανάστασις, ἀλλ' ἐνεκρίθη μέχρι Μαρτίου νὰ ὑπάρχῃ μόνον ἔναυσμά τι, ἕως οὗ τὰ πράγματα καταρτισθῶσι καλῶς. Οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ φιλελληνικοὶ σύλλογοι προοδεύουσι. Μόνον ὁ ἐν Λονδίνῳ συνέλεξεν ὑπὲρ τὰς δεκακισχιλίας λίρας. Οἱ δὲ ἐν Μαγχεστρίᾳ καὶ Λιβερπούλῃ ἡμέτεροι, ἔχουσιν 6 χ(ιλιάδας λίρας) πρὸς ἀγορὰν τοῦ καταδρομικοῦ[63]. *Ἐπὶ τῷ αὐτῷ, ὡς οἴδατε, σκοπῷ, συνελέγησαν καὶ ἐν Σύρῳ 200.000 δραχμῶν, διὰ τῶν ἀτρύτων μόχθων τοῦ ἀκαμάτου Ἀφεντούλη, ὅς οὐδέποτε παύεται λέγων καὶ πράττων καὶ ἐπιβεβαιῶν τὸ γνωμικὸν τοῦ Ἡρακλείτου: «Ὁ εἷς, μύριοι, ἂν ἄξιος ᾖ».*

Τὴν περὶ ἐπανόδου μου ἀπόφασιν ὑμῶν, ἀποδέχομαι ἀσμένως, ἵν' ἀποφύγωμεν τὰς περιττὰς δαπάνας καὶ διότι, ἀπό τινος χρόνου, ἀηδιάσας τὰ ἐν Ἀθήναις, νοσταλγῶ, διότι τοῦτο ἀπαιτοῦσι καὶ τὰ ἴδιά μου συμφέροντα καί, τελευταῖον, διότι τὸ νέον ὑπουργεῖον, γνωρῖζον καλῶς τί προτείνομεν, καὶ ἔχον τὴν καλὴν διάθεσιν νὰ πραγματοποιήσῃ αὐτά, καθιστᾷ περιττὴν τὴν ἐν Ἀθήναις περαιτέρω διαμονήν μου. Ὀφείλω ὅμως νὰ εἴπω πρὸς ὑμᾶς ὅτι χθές, ὅτε διεκοίνωσα τὴν ἀπόφασίν μου ταύτην πρὸς τοὺς Βότ(σαρην) καὶ Τρ(ικούπην), μὲ παρεκάλεσαν νὰ

---

62) Τὸν λόγον τοῦ πρωθυπουργοῦ, ἐκτυπωθέντα ἐν παραρτήματι τῆς ἐφημερίδος «Ἡ Ἀνατολή» ὁ Βασιάδης ἀπέστειλεν αὐθημερὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Βλ. κατωτέρω ἔγγραφον ἀριθ. 7.

63) Τὸ καταδρομικὸν τὸ ὁποῖον ἠγοράσθη ἀπὸ τοὺς ἐν Ἀγγλίᾳ ὁμογενεῖς ἐστοίχισε 12.000 λίρας καὶ ὠνομάσθη «Ἀρκάδιον», ἔφθασε δὲ εἰς Σύρον τὴν 12 Φεβρουαρίου 1867. Βλ. καὶ Τσιριντάνη, ἔνθ' ἀν. τόμ. Β', σελ. 77 - 78.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

μείνω μέχρι Μαρτίου, διότι ἐνδεχόμενον νὰ συμμετάσχω τῶν ἐργασιῶν τῆς, μετὰ τὴν συγχώνευσιν, πανελληνίου Ἐπιτροπῆς, ἢ ἐπιφορτισθῶ ἀποστολήν τινα. Ἂν ἴδω ὅτι ὑπάρχει ἀπαραίτητος ἀνάγκη νὰ μείνω, οὐδὲν ἀποφασίσω πρὶν ἢ γράψω πρὸς ἡμᾶς καὶ ἀκούσω τὴν ὑμετέραν γνώμην. Διότι τοῦτο ἀπαιτεῖ ὁ ἀδελφικὸς ἡμῶν σύνδεσμος, ἂν δὲ καὶ παρ' ὑμῶν ἐγκριθῇ ἡ διαμονή μου νὰ παραταθῇ ἐν Ἀθήναις, οὐδεμίαν δαπάνην ἀπαιτήσω ἐκ τοῦ ταμείου. Ὅστις, ἄλλοτε, διὰ τὴν ἰδέαν, ὑπέστη ἀγογγύστως ἀπώλειαν μηνιαίως 20 λιρῶν[64] *δύναται διὰ τὴν πραγματοποίησιν αὐτῆς τῆς ἰδέας νὰ θυσιάσῃ ὄχι μόνον τὴν μικρὰν αὐτοῦ περιουσίαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν αὐτοῦ τὴν ζωήν. Βεβαιωθεῖτε ὅτι ὁ Μάρτιος εὑρήσει τὸν ἀδελφὸν ὑμῶν ἐν Ἠπείρῳ, ἧς τὸ ἱερὸν ἔδαφος ὡρκίσθη νὰ μὴ πατήσῃ δοῦλον. Τούτου ἕνεκα, ἐπιθυμῶ νὰ ἔλθω εἰς Κωνστ(αντινούπολιν) ἵνα τελειώσω τὰς ὑποθέσεις μου καὶ μείνω ἀπηλλαγμένος.*

Προχθὲς τὴν Κυριακήν, ἐτελέσθη ἐν τῇ Μητροπόλει μεγαλοπρεπέστατον μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν μαρτύρων τοῦ Ἀρκαδίου, οὓς ἐπαξίως ἐξύμνησεν ὁ ἡμέτερος Σαρίπολος ἐκφωνήσας εὐφραδέστατον λόγον, ὃν πέμψω πρὸς ὑμᾶς σήμερον ἵνα δημοσιευθῇ ἐν καιρῷ. Πέμπω δὲ ἀντίτυπά τινα ἐκ τῆς διατριβῆς «Ὁ Μακιαβέλλης καὶ ἡ Κρήτη». Τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως μενέτω ἀπόκρυφον[65].

Οἱ δὲ σημερινοὶ Κρῆτες (ὑπάρχουσιν ἐξαιρέσεις πολλαὶ) οὐ μόνον ψεῦσται, ἀλλὰ καὶ μικρoραδιοῦργοι εἰσίν[66]. *Ἀπό τινος, μυρία ὅσα ὑπενεργοῦσιν, ἵνα εἰσβιάσωσι τὴν εἴσοδον τῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ παρακαθίσωσιν, ἢ ἐπιφορτισθῶσιν ἀποστολήν τινα εἰς Ἀμερικὴν καὶ διαπραγματευθῶσι κρητικὸν δάνειον. Προεξάρχει τῶν κρητικῶν τούτων ραδιουργιῶν ὁ «Μαχάων»*[67] *τοῦ «Ἐθνοφύλακος», ὅς μαθὼν ὅτι μέλλει*

---

[64]) Ἐδῶ ὁ Βασιάδης προφανῶς ἀναφέρεται εἰς τὴν παῦσιν του ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ καθηγητοῦ τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς κατόπιν τῆς παρ' αὐτοῦ ἐκφωνήσεως τὸν Ὀκτώβριον 1862 πατριωτικοῦ λόγου ὑπὲρ τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ Ἀλφρέδου εἰς τὸν χηρεύοντα θρόνον τῆς Ἑλλάδος. Βλ. Ἀνδρεάδου, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 5.

[65]) Προφανῶς συγγραφεὺς τῆς «διατριβῆς» ταύτης, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Βασιάδης ὁ ὁποῖος ἐκφράζει ἐνταῦθα τὴν ἐπιθυμίαν ὅπως μὴ γνωσθῇ ὁ συντάκτης της. Ὁ Ν. Τωμαδάκης ἀναφέρει τὴν μελέτην ταύτην ἐν τῇ Βιβλιογραφίᾳ του τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1866 (ΕΕΚΣ τομ. Β΄, σελ. 204 μὲ συγγραφέα τὸν V. Vitelli. Ἴσως νὰ πρόκηται περὶ ψευδωνύμου τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίησε, δι' εὐνοήτους λόγους, ὁ Βασιάδης.

[66]) Διὰ τοὺς ἀσυνήθως δριμεῖς χαρακτηρισμοὺς τούτους τοῦ Βασιάδου κατὰ τῶν Κρητῶν, βλ. ἑπομένην ὑποσημείωσιν ἀριθ. 67.

[67]) Ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Μαχάων» καὶ ἄλλα, ὁ ἐκ Κυθήρων ἰατρὸς Ἀναστάσιος Ἰωαννίδης αὐτοαποκαλούμενος «ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν» τῶν ἐπα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

ν' ἀποσταλῇ ὁ Βότσαρης, ἔγραψεν εἰς Κρήτην ἵνα ἡ Γενικὴ Συνέλευσις ἐπιφορτίσῃ τὸν Σ. 'Αντωνιάδην, τὸν Λιμπρίτην καὶ αὐτόν, ἀλλ' οὐδὲν ἐγένετο. Ταράττουσιν ὅμως τὴν ἐπιτροπὴν κρύφᾳ καὶ ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῆς καὶ ὑπορριπίζουσι τὴν διχόνοιαν τῶν ἐν Κρήτῃ κομμάτων. Ταῦτα, πρὸς γνῶσιν ὑμῶν, διότι δὲν συμφέρει νὰ κοινολογῶνται, μηδὲ νὰ γράφωνται.

'Εν τοῖς Χαντείοις ἐστέφθη ὁ ἀγγλικὸς «Χρόνος» διὰ τὸ ὡραῖον αὐτοῦ ἄρθρον ὑπὲρ (τῆς) Κρήτης. Δυστυχεῖς Ἕλληνες! Ὡς οἱ ἐπαῖται! Ὅστις ἁπλώσῃ τὴν χεῖρα, τοῦτον θαυμάζομεν καὶ μέχρι τρίτου οὐρανοῦ ἀναβιβάζομεν. Ὦ! Πρέπει νὰ μεγαλώσῃ τὸ ἔθνος, ἵνα παύσῃ ἡ ταπεινωτικὴ αὕτη ἔκφρασις τῶν εὐγνωμοσυνῶν. Σήμερον εὐγνωμονοῦμεν πρὸς τὸν Moustier[68] *δι' ἀρετὰς ὧν ἄμοιρος ὑπάρχει καὶ δι' εὐεργεσίας ἃς οὐδὲ διενοήθη νὰ πράξῃ πρὸς τὸ ἡμέτερον ἔθνος, καὶ αὔριον πρὸς ἄλλον ὅμοιον ἢ καὶ χειρότερον αὐτοῦ. Κατὰ ταῦτα, ἡμεῖς οἱ Βυζαντινοὶ*[69] *προεξάρχομεν τῶν ἄλλων. Διὰ ταῦτα, καὶ μᾶλλον τῶν ἄλλων πρέπει νὰ ἐνεργήσωμεν πρὸς ἀπαλλαγὴν τῆς χθαμαλῆς ταύτης δουλοφροσύνης.*

Τὰ σταλέντα διπλότυπα ὑπερβαίνουσι τὰς 43 χιλ(ιάδας) δραχμῶν, ἃς παρ' ἡμῶν ἔλαβε(ν ἡ 'Επιτροπή;). Περιμένει καὶ τὸ ἔλλεῖπον ποσόν, ἵνα ὑπογράψῃ ταῦτα. Διὰ τοῦ παρελθόντος αὐστριακοῦ καὶ γαλλικοῦ, γράμματα ὑμῶν δὲν ἔλαβον.

Σᾶς ἀσπάζομαι ἀπὸ καρδίας

23

ναστατῶν, ἀπέστειλεν ἀνταποκρίσεις εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν ἐφημερίδα «'Εθνοφύλαξ» ἀντιστρατευόμενος τὰς ἐνεργείας τῆς Κεντρικῆς 'Επιτροπῆς. 'Ο 'Ιωαννίδης ἐνεφάνιζε τὰς ἀνταποκρίσεις του ὡς προερχομένας δῆθεν ἀπὸ τὸ «'Ελληνικὸν Στρατοπεδαρχεῖον» τῆς Κρήτης. (Βλ. Τ σ ι ρ ι ν τ ά ν η, ἔνθ' ἀνωτ., τόμ. Α', σελ. 336) καὶ ἐντεῦθεν αἱ δριμεῖαι καὶ ἄδικοι περὶ Κρητῶν κρίσεις τοῦ Βασιάδη εἰς τὴν παροῦσαν (ἀνωτ. ὑποσ. ἀριθ. 66) καὶ τὴν ἐπομένην ἔκθεσίν του (Βλ. κατωτέρω ὑποσ. 73).

68) Marquis de Moustier, Πρέσβυς τῆς Γαλλίας ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ ὁποῖος διορισθεὶς ὑπουργὸς τῶν 'Εξωτερικῶν τῆς χώρας του, εἶχε διέλθει ἐξ 'Αθηνῶν περὶ τὰ μέσα Δεκεμβρίου 1866 κατὰ τὴν μετάβασίν του εἰς Παρισίους καὶ ἐξυμνήθη ὡς φιλέλλην. Περὶ τῶν παραδόξων δηλώσεών του τῶν γενομένων τότε εἰς 'Αθήνας Βλ. Π α π α ρ ρ η γ ο π ο ύ λ ο υ - Κ α ρ ο λ ί δ ο υ, 'Ιστορία τοῦ 'Ελληνικοῦ Ἔθνους (Ἔκδοσις 'Ελευθερουδάκη) τόμ. 6Α, σελ. 326.

69) 'Η δύσθυμος διάθεσις τοῦ Βασιάδη τὴν ὁποίαν μαρτυρεῖ τὸ τέλος τῆς ἐκθέσεώς του ταύτης, στρέφεται ἐδῶ καὶ ἐναντίον τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει συναδέλφων του τοὺς ὁποίους κατηγορεῖ, ἀδίκως βεβαίως, ὡς «δουλόφρονας». Διὰ ν' ἀπαλύνῃ τὴν κατηγορίαν, περιλαμβάνει καὶ τὸν ἑαυτόν του μεταξὺ τῶν «βυζαντινῶν» τοὺς ὁποίους κατηγορεῖ, ἐνῷ ἀλλαχοῦ (Βλ. ἀνωτ. ὑποσ. 47) χαρακτηρίζει ὡς πατρίδα του τὴν Ἤπειρον.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

Υ. Γ. — Εἶδον τρεῖς τῶν ὑπουργῶν. Ἡ ἀποστολὴ πρέσβεως τούρκου εἰς Ἀμερικήν, δὲν εὐχαριστεῖ. Ἴσως ὅμως, ὁ ἡμέτερος ἀναχωρήσῃ πρὸ αὐτοῦ. Ὁ Βότ(σαρης) δὲν εὐχαριστήθη ἐκ τῆς ἐπικρίσεως ὑμῶν, καὶ δυσαρεσκείας ὅτι ἐδόθησαν αὐτῷ τὰ ὅπλα. Ἀλλὰ καὶ τὰ 10 ἅτινα ὑμεῖς στέλλετε ἀπ' εὐθεῖαν εἰς Κρήτην, ἄς λέγῃ καὶ ἄς γράφῃ ὅτι θέλει ὁ ὑποσχεθείς, καὶ ἐὰν στείλῃ, οὐδενὶ χρησιμεύσουσι. Τοῦτο γνωρίζω ἐγὼ λίαν καλῶς, θέλετε δὲ καὶ ὑμεῖς γνωρίσει ὀλίγον τι ὀψιαίτερον. Διό, ἀνάγκη τὰ 100 τοῦ Henry νὰ δοθῶσιν εἰς ἐμπείρους καὶ ἐκλεκτούς, οὕς ἐκλέξει ἡ Ἐπιτροπὴ καὶ ὁ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν. Περὶ τούτου, σκέφθητε ὡρίμως καὶ μὴ παρασύρεσθε παρ' ἄλλων οἵτινες, ἐξ ἀγνοίας τῶν ἡμετέρων, βλάβης μᾶλλον ἢ ὠφελείας, ἔσονται πρόξενοι.

23

7.

Μυστικὴ ἔκθεσις Ἡρακλέους Βασιάδου ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Κρητικοῦ Ἀγῶνος εἰς Κωνσταντινούπολιν. Γεγραμμένη ὄπισθεν ἐντύπου «Παραρτήματος» διαστάσεων 44 × 26,5 χιλ. τῆς ἐφημερίδος «Ἡ Ἀνατολή», περιέχοντος τὴν ἐνώπιον τῆς Βουλῆς ἀγόρευσιν τοῦ πρωθυπουργοῦ Ἀλεξάνδρου Κουμουνδούρου καὶ τὰς προγραμματικὰς αὐτοῦ δηλώσεις τὴν 19ην Δεκεμβρίου 1866. Γραφὴ Ἡρακλέους Βασιάδου.

Ἐπεξηγήσεις εἰς τὰ περὶ ὅπλων γραφέντα εἰς τὴν προηγουμένην ἔκθεσιν. — Παρεξήγησις μεταξὺ Βασιάδου καὶ Μαλλικοπούλου.— Ἡ ἀντιβασιλεία τοῦ Πρίγκηπος Ἰωάννου Γλύκσβουργ.

Τῇ 20 Δεκεμβρίου 1866, Ἀθήνησι

Ἀγαπητοὶ Ἀδελφοί,

Χθὲς[70] *σᾶς ἔγραψα ὀλίγα τινα περὶ ὅπλων, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐνδεχόμενον νὰ παρεξηγηθῶ, καὶ αἱ παρεξηγήσεις αὗται, ὡς ἄλλοτε, νὰ διαβιβασθῶσιν ἐνταῦθα καὶ μᾶς περιπλέξωσιν εἰς σκοτοῦρες, ἔρχομαι νὰ διασαφήσω τὰ χθὲς γραφέντα μοι* (sic)[71]*. Ὅτε ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ*

---

[70]) Ἀναφέρεται ἐνταῦθα ὁ Βασιάδης εἰς τὸ ὑστερόγραφον τῆς προηγουμένης ὑπ' ἀριθ. 23 ἐκθέσεώς του, ἡ ὁποία ὅμως φέρει ἰδίαν ἡμερομηνίαν μὲ τὴν παροῦσαν (20 Δεκεμβρίου 1866). Προφανῶς μὲ τὸ «χθὲς» ὑπονοεῖ ὅτι ἡ ἔκθεσίς του ἀριθ. 24 ἐγράφη τὴν 21ην ἀλλὰ ἔθεσε ἐκ παραδρομῆς τὴν ἡμερομηνίαν τῆς προηγουμένης.

[71]) Ἐκ παραδρομῆς προφανῶς καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἐκ τοῦ κειμένου μαρτυρουμένης ταραχῆς του ὁ Βασιάδης ἔγραψεν ἐδῶ τὴν φρᾶσιν «γραφέντα μοι» ἀντὶ γραφέντα ὑμῖν».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

ἔμαθε παρὰ τῶν ἐπιφορτισθέντων πρὸς ἐξέτασιν στρατιωτικῶν ὅτι τὰ ὅπλα εἰς χεῖρας τῶν ἐθελοντῶν ἦσαν ἄχρηστα, διότι οὔτε τοῦ αὐτοῦ εἴδους εἶναι, οὔτε εὔχρηστα, ἴσως δὲ καὶ ἐπικίνδυνα, μοὶ ἐξέφρασε ταῦτα καὶ μὲ ἀφῆκεν ἐλεύθερον νὰ πέμψω τὰ ὅπλα εἰς Κρήτην. Ἀλλὰ τὴν ἐπιοῦσαν ὁ (μὲν) κύρ(ιος) Νάζος μοὶ εἶπεν ὅτι αὐτὸς καὶ ὁ κύρ(ιος) Ρενιέρης ἐνέκριναν νὰ δώσωσιν ἓν ὅπλον εἰς τὸν κύριον Καλλέργην διότι ἐζήτησεν αὐτό, καὶ ὅτι τὸν ἐπεφόρτισεν ὁ Ρ(ενιέρης) νὰ ζητήσῃ καὶ τὴν συγκατάθεσίν μου. Ἐγὼ τὰ ἐμάσσησα καὶ εἶπον ν' ἀναβληθῇ μέχρις οὗ ἔλθῃ ὁ Κινδυνέκος, ἀλλ' ὕστερον ἔμαθον παρὰ τοῦ Παπαδάκη ὅτι ἐπειδὴ ὁ Βότσ(αρης) ἐζήτησε τὸ ὅπλον, ἡ Ἐπιτροπὴ ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ αὐτό τε καὶ τὰ ἄλλα δέκα ἅτινα ἔμελλον νὰ ἔλθωσιν εἰς Σύρον. Τότε ἐσκέφθημεν μετὰ τοῦ Μαλλικοπούλου, νὰ στείλωμεν τὰ δέκα ἐκ Σύρου κατ' εὐθεῖαν εἰς Κρήτην, ἀλλὰ διὰ τίνος μέσου; Ὁ κ. Μαλλικόπουλος ἤθελε διὰ τοῦ Πετροπουλάκη ἐγὼ δὲ ἐνόμιζον, καὶ νομίζω, ὅτι διὰ τοῦ Πετροπουλάκη δὲν θέλουσι φθάσει εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον, δηλ. εἰς τὸν Κορωναῖον[72] πρῶτον διότι οὐδεὶς οἶδε ποῦ θ' ἀποβιβασθῇ ὁ Πετροπουλάκης, καὶ δεύτερον ἐπειδὴ οἱ ἀνδρῶν ἁπάντων κλεπτίστατοι, εἶναι πιθανὸν νὰ τὰ κρατήσωσι δι' ἑαυτούς, τὸ δὲ πιθανώτερον νὰ τὰ θεωρήσωσιν ὡς ὅπλα ἑ ο ρ τ ε ρ ὰ *καὶ αὐτὰ μέν, ὡς κτῆμα ἐς ἀεί, νὰ τὰ ἀφήσωσιν οἴκοι, νὰ λάβωσι δὲ μεθ' ἑαυτῶν εἰς τὸν πόλεμον τὰ ὡραῖα καρυοφύλλια[73].*

Ἰδοὺ διατὶ ἔγραφον χθὲς ὅτι δὲν θέλουσι χρησιμεύσει δι' οὓς σκοποὺς παρ' ὑμῶν ἀποστέλλονται. Ἀλλ' εἴπατέ μοι, παρακαλῶ, πόθεν ὁ κύρ(ιος) Μαλλικ(όπουλος) λαβὼν τὴν ἐξουσίαν, εἶπε μοι, ὅτι, ἂν ἐγνώριζε, δὲν ἤθελε δώσει τὰ ὅπλα εἰς τὸν Βότ(σαρην); Δὲν προχωρῶ περισσότερον, διότι ἄλλως θέλω ἔλθει εἰς ἐξηγήσεις δυσαρέστους καὶ δι' ἐμὲ καὶ δι' ὑμᾶς. Διό, ταύτας μὲν ἐάσομεν χαίρειν. Πρέπει νὰ μείνωμεν ἀδελφοὶ ἐν ὁμονοίᾳ καὶ ἀγάπῃ καὶ νὰ περιποιηθῶμεν τὸν Βότ(σαρην) ὅσον δυνάμεθα, διότι ἐξ αὐτοῦ πολλὰ προσδοκῶμεν. Ἡ ἀντιβασιλεία ἀνετέθη εἰς τὸν θεῖον τοῦ Βασιλέως Ἰωάννην[74].

Σᾶς ἀσπάζομαι

24

---

[72]) Πόσον εἶχε δίκαιον ὁ Βασιάδης εἰς τὰς κρίσεις του περὶ τοῦ Πετροπουλάκη ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἐρίδων αἱ ὁποῖαι ἐδημιουργήθησαν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1867 μεταξὺ Κορωναίου καὶ Πετροπουλάκη. Βλ. **Τ σ ι ρ ι ν τ ά ν η**, ἔνθ' ἀν., τόμ. Β', σελ. 166.

[73]) Διὰ τὴν αἰτίαν τῶν πικρῶν διὰ τοὺς Κρῆτας χαρακτηρισμῶν τοῦ Βασιάδη βλ. ἀνωτέρω ὑποσημ. 67.

[74]) Ὁ θεῖος τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Α' πρίγκηψ Ἰωάννης τοῦ Γλύκσβουργ. διωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ ἀντιβασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἤσκησε τὴν ἀντιβασιλείαν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

8.

Μυστικὴ ἔκθεσις Ἡρακλέους Βασιάδου ἐκ Σύρου πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Κρητικοῦ Ἀγῶνος εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μονόφυλλον δισέλιδον διαστάσεων 21 $\times$ 27 χιλ. ἐπὶ λευκοῦ χάρτου γραφῆς, ὑδατογραφημένου μὲ τὰς λέξεις Lacroix Frères. Γραφὴ Ἡρακλέους Βασιάδου.

Εὐχαὶ ἐπὶ τῷ Νέῳ Ἔτει 1867.— Ἀποβίβασις ἀνδρῶν καὶ πολεμοφοδίων εἰς Κρήτην μὲ τὰ ἀτμόπλοια «Πανελλήνιον» καὶ «Ὕδρα».— Δυσφορία διὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς ἐκθέσεως Γενήσαρλη.— Ἀναχώρησις τοῦ Βασιάδου διὰ Κωνσταντινούπολιν.

Τῇ 28 Δεκεμβρίου 1866 ἐν Σύρῳ

Φίλοι καὶ Ἀδελφοί,

Χαρῆτε καὶ εὐφρανθῆτε! Τὸ νέον ἔτος ἔσται ἔνδοξον καὶ εὔδαιμον, τῇ Ἑλληνικῇ φυλῇ, διότι μέγα αὐτῆς μέρος ἀποτινάξει τὸν ζυγὸν καὶ ἔσετ' ἐλεύθερον· τί δὲ ἄλλο ἐλευθερίας εὐδαιμονέστερον; Καὶ ἐγὼ δὲ ἐπευχόμενος ὑμῖν τὸ νέον ἔτος, οὐδὲν ἄλλο κρίνω ὡς πολυτιμώτερον δῶρον νὰ πέμψω, ἢ ἄνθος ἐκ Κρήτης ὅπερ χθὲς τὴν ἑσπέραν ἐνεχείρισέ μοι ὁ πλοίαρχος τοῦ «Πανελληνίου», ἀπὸ τῆς μεγαλωνύμου νήσου ἐπανελθών. Τὸ «Πανελλήνιον» καὶ ἡ «Ὕδρα» ἀποπλεύσαντα ἐκ τῆς Ἴου, προσωρμίσθησαν τὴν Δευτέραν τὸ ἑσπέρας περὶ τὰς ἐννέα εἰς τὴν (Ἁγ.) Πελαγίαν τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείου, εἰς τὴν μύτην, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ φρουρίου, ὅπερ ἦν κατάφωτον ἕνεκα τοῦ ραμαζανίου. Τὸ «Πανελλήνιον» ἀτμόπλοιον ὡς ἀετὸς ἀπεβίβασεν 600 περίπου ἄνδρας, τοὺς περὶ τοὺς Πετροπουλάκην καὶ Κώσταν Τσάκωναν, τρισχίλια τουφέκια, δισχίλια βαρέλια πυρίτιδος καὶ πεντακοσίας χιλ(ιάδας) φυσεκίων, ἅτινα οἱ χωρικοί, καταβάντες ἐκ τῶν ὀρεινῶν χωρίων, παρέλαβον καὶ ἔθηκαν εἰς μέρη ἀσφαλῆ. Τὸ ταξείδιον τοῦτο τῶν πανελληνίων ἀτμοπλοίων, ὑπῆρξεν εὐτυχέστατον πάντων, διότι ἀπεβίβασαν ὅλα, καὶ εἰς μέρος ὅπου μέχρι τοῦδε μικρὰ πράγματα εἶχον σταλῇ. Ἀλλὰ τώρα δύνανται πέντε καὶ ἕξ μῆνας νὰ μάχωνται καὶ νὰ διαψεύσωσι τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ Μουσταφᾶ καὶ τοῦ ἀναιδοῦς «Μηνύτορος»[75] ὅτι τὰ μέρη ταῦτα

ἀπὸ 11 Ἀπριλίου 1867 μέχρι τῆς 12 Νοεμβρίου 1867, ἤτοι καθ' ὅλην τὴν περίοδον κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Γεώργιος Α' ἀπουσίασεν ἐξ Ἑλλάδος φαινομενικῶς μὲν διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ παρὰ ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς Αὐλαῖς τὸ κρητικὸν ζήτημα, εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως διὰ νὰ μνηστευθῇ τὴν Μεγάλην Δούκισσαν τῆς Ρωσσίας Ὄλγαν. Βλ. Γ. Ἀσπρέα, Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος, τόμ. Β', σελ. 21 καὶ Lheritier, ἔνθ' ἀνωτ., τόμ. III, σελ. 235.

[75]) Βλ. ἀνωτέρω ὑποσημ. 53. Ὁ «Moniteur Universel» ἤσκει φιλότουρκον πολιτικήν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

ἦσαν ὑποτεταγμένα. Ἡ ἐπανάστασις, ἐξαπλουμένη, καταλήψεται ἅπασαν τὴν νῆσον, μάλιστα ὅταν, μετὰ δέκα ἡμέρας, ἀφιχθῇ τὸ περιώνυμον ταχυδρομικὸν «Ἀρκάδιον» [76] *καὶ διαδεχθῇ τὸ ἀθάνατον «Πανελλήνιον» οὗ τὸ κλέος οὔποτ' ὀλῆται ἐν τῇ τῶν Ἑλλήνων μνήμῃ.*

Ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, οὐδὲν νεώτερον, διότι τὸ αὐστριακὸν τῆς Κρήτης καθυστερεῖ καὶ μόλις αὔριον ἀφιχθήσεται. Τὰ πράγματα εἶχον ὡς προέγραψα ὑμῖν. Οἱ ἡμέτεροι ὑπεχώρουν, ἴσως ζητοῦντες εὐκαιρίαν νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Οὐδεὶς ἐν Σελίνῳ ὑπετάχθη, ὅσα δὲ γράφει ὁ Μουσταφᾶς, εἶναι χάλτια [77]*. Κατὰ δυστυχίαν ὅμως, τὸ μεγαλείτερον κακὸν δὲν κάμνει ὁ Μουσταφᾶς, ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι ἀρχηγοί, ἀποστέλλοντες πρὸς δημοσίευσιν «ἐκθέσεις» ἃς ὤφειλον βαθύτατα εἰς τὰ σκότη νὰ θάψωσι. Τοιαύτη ἡ ἐν τῷ «Μέλλοντι» δημοσιευθεῖσα ἔκθεσις τοῦ Γενήσαρλη* [78] *δι' ἣν δυσανασχετήσας, ἀπῆλθον ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἦλθον εἰς Σύρον* [79] *ἵνα περάσω τὰς ἑορτὰς μετὰ τοῦ ἀρχ(...)* [80] *καὶ ἂν δὲν συμβῇ ἔκτακτόν τι, ἐντεῦθεν ἀναχωρήσω κατ' εὐθεῖαν πρὸς τὰ ἡμέτερα λημέρια.*

Σᾶς ἀσπάζομαι

25

Υ. Γ. — Ταύτην τὴν στιγμὴν ἔλαβον ἐν Σύρῳ τὰ ὑμέτερα γράμματα καὶ στέλλω εὐθὺς εἰς Ἀθήνας πρὸς τὸν κύρ(ιον) Βότσαρην, ὅν, καὶ

---

76) Τὸ «Ἀρκάδιον» δὲν ἔφθασεν εἰς Σύρον «μετὰ δεκαήμερον» ὡς ἀναγγέλλει ὁ Βασιάδης ἀλλὰ μόνον τὴν 12ην Φεβρουαρίου 1867. Βλ. ἀνωτέρω ὑποσημ. 63.

77) Χάλτι, τουρκικὴ λέξις σημαίνουσα ψεῦδος. Ἦτο ἐν χρήσει τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ εἰς τὸν ἡμερήσιον τύπον, ἐξοβελισθεῖσα ἔκτοτε παντελῶς.

78) Εἰς τὸ φύλλον τῆς 23 Δεκεμβρίου 1866 τῆς «δισεβδομαδιαίας πολιτικῆς καὶ φιλολογικῆς» ἐφημερίδος «Τὸ Μέλλον» ἐδημοσιεύθη ἔκθεσις τοῦ συνταγματάρχου Γενήσαρλη σταλεῖσα ἀπὸ τὸ Κυστογέρακον πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις ἐπιτροπὴν τῶν Κρητῶν ἐπὶ τῆς εἰσόδου τοῦ Μουσταφᾶ εἰς Σέλινον, εἰς τὴν ὁποίαν, μεταξὺ ἄλλων, ἀνέφερε ὅτι «ἐγκατελείφθη ὑπὸ πάντων» καὶ ὅτι μὲ 160 ἄνδρας καὶ «30 καὶ μόνον Κρῆτας» ἐκλήθη νὰ ἐμποδίσῃ τὴν δίοδον εἰς «20.000 Τούρκους»!

79) Ἡ ἐκ Σύρου ἔκθεσις αὕτη τοῦ Βασιάδη πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιτροπὴν ὑπὲρ τῶν Κρητῶν, εἶναι προφανῶς ἡ τελευταία σταλεῖσα παρ' αὐτοῦ ἐξ Ἑλλάδος. Ἐντὸς τοῦ Ἰανουαρίου 1867 ὁ Βασιάδης ἐπέστρεψε προφανῶς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου τὸν συναντῶμεν βραδύτερον (Φεβρουάριον 1867) συνεχίζοντα τὴν ἐθνικήν του δρᾶσιν, ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην μὲ σκοπὸν τὴν ἐξέγερσιν τῶν ἐν Ἠπείρῳ, Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ Ἑλλήνων. (Βλ. κατωτέρω ἔγγραφον ἀριθ. 11).

80) Λέξις δυσανάγνωστος.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

ἀναχωρῶν, παρεκάλεσα ν' ἀναδεχθῇ αὐτὸς τὴν ἔκτακτον εἰς 'Αμερικὴν ἀποστολήν, ἀφίνων προσωρινῶς τὸ 'Υπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν εἴς τινα τῶν συναδέλφων αὐτοῦ[81]. 'Αγνοῶ τί ἀπεφάσισε. Ἂς ἔχετε σπουδαῖα πράγματα, γράψατε κατ' εὐθεῖαν εἰς 'Αθήνας.

9.

'Επιστολὴ τοῦ Angelo de Tedesco πρὸς τὸν Στέφανον Σκουλούδην εἰς Κωνσταντινούπολιν. Δίφυλλον διαστάσεων 21 × 27 χιλ. ἐπὶ κυανωποῦ χάρτου γραφῆς, ἄνευ ὑδατογραφήματος καὶ ἀγραμμογράφητον. Γραφὴ ἰδίου.

Νέα αἴτησις χρηματικῆς ἐνισχύσεως.

Alexandrie 15 Janvier 1867

Monsieur Etienne Sco(u)loudis
Chez Mr. A. Ralli
Constantinople

Monsieur,

J' ai bien reçu v/ estimée lettre et vous remercie sincèrement pour vos bonnes intentions à l' égard du journal «L' Orient» qui a bien besoin d' être secondé pour pouvoir continuer à être utile à la cause des Philhellènes.

De mon coté, j' ai fait assez de sacrifices pécuniaires p/ le faire marcher jusqu' à ce jour, renonçant à tous les avantages que pouvaient m' offrir les camps opposés, et payant de ma poche de fortes sommes mensuelles pour payer la rédaction de Bruxelles. Je m' adresse, donc, avec confiance à tous ceux qui défendent la cause de leur nationalité pour m' aider dans le lourd fardeau que je soutiens tout seul. Veuillez, Monsieur, avoir l' extrême obligeance d' engager vos nombreux amis et les patriotes Grecs qui sont à Constantinople de venir à mon secours par des abonnements ou des cotisations; c' est les seul moyen pour que leur plus grand défenseur en Europe, puisse continuer sa besogne.

---

[81]) Παρὰ τὰς ἐντόνους ἐνεργείας τοῦ Βασιάδη ὅπως ἀποσταλῇ ὁ Βότσαρης εἰς τὴν 'Αμερικήν, ἀνετέθη ἐν τέλει εἰς τὸν Καλλέργην ἡ σχετικὴ ἀποστολή. Βλ. φύλλον τῆς 7 'Ιανουαρίου 1867 τῆς ἐφημερίδος «Τὸ Μέλλον». 'Αλλὰ καὶ ὁ Καλλέργης, ἀσθενήσας, δὲν μετέβη, ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ 'Α. Ρ. Ραγκαβῆ. (Βλ. 'Α. Ρ. Ραγκαβῆ, 'Απομνημονεύματα, τόμος Γ', σελ. 180).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

Quant à payer des correspondances à Constantinople, mes moyens ne me le permettent pas pour le moment, mais je suis tout disposé de destiner les sommes que vous pouvez réunir pour «L' Orient» à récompenser le correspondant dont vous me parlez dans votre lettre. Faites donc en sorte, Monsieur, de ramasser le nécessaire pour nous attacher un homme d' un tel mérite et vous aurez bien mérité de la patrie.

Si vous trouvez des jeunes gens qui veulent se charger de procurer des abonnements au journal «L' Orient» (ils) recevront une bonification de 10 °/° sur chaque abonnement.

Je vous serai très reconnaissant pour tout ce que vous pourrez faire pour nous et je vous salue distinctement.

(Signé) Angelo de Tedesco

Μετάφρασις

'Αλεξάνδρεια, τῇ 15ῃ 'Ιανουαρίου 1867

Κύριον Στέφανον Σκουλούδην
Παρὰ τῷ κ. Α. Ράλλη
Κωνσταντινούπολιν

Κύριε,

Ἔλαβον τὴν ἔντιμον ἐπιστολήν σας [82] καὶ σᾶς εὐχαριστῶ εἰλικρινῶς διὰ τὰς καλάς σας προθέσεις ἔναντι τῆς ἐφημερίδος «L' Orient» ἡ ὁποία ἔχει ἀνάγκην ὑποστηρίξεως διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ συνεχίσῃ [83] οὖσα ὠφέλιμος εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῶν φιλελλήνων.

Προσωπικῶς ὑπέστην ἀρκετὰς χρηματικὰς θυσίας διὰ νὰ τὴν κάμω νὰ προοδεύσῃ μέχρι σήμερον, ἀποκρούων ὅλα τὰ πλεονεκτήματα τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ μοὶ προσφερθοῦν ἀπὸ τὸ ἀντίθετον στρατόπεδον [84] καὶ καταβάλλων ἐξ ἰδίων μου σημαντικὰ ποσὰ μηνιαίως διὰ τὴν πληρωμὴν τῆς ἐν Βρυξέλλαις συντάξεως. Ὅθεν, ἀπευθύνομαι μὲ ἐμπιστοσύνην πρὸς ὅλους ὅσοι ὑπερασπίζουν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔθνους των,

---

[82]) Ὁ Σκουλούδης προφανῶς ἀπήντησεν ἀμέσως εἰς τὴν προηγουμένην ἐπιστολὴν τοῦ de Tedesco πρὸς αὐτόν. Βλ. προηγούμενον ἔγγραφον ἀριθ. 4.

[83]) Ὑπαινίσσεται προφανῶς τὴν εἰς τὸ φύλλον τῆς ἐφημερίδος του δημοσιευθεῖσαν διακήρυξιν τοῦ Βίκτωρος Οὐγκὼ πρὸς τοὺς Κρῆτας. Βλ. ἀνωτέρω ὑποσ. ἀριθ. 49.

[84]) Οὐχὶ τόσον εὐπρεπὴς ἡ ἐνταῦθα ὑποκρυπτομένη ἀπειλὴ περὶ δυνατότητος προσχωρήσεως τοῦ γράφοντος εἰς τὸ «ἀντίθετον στρατόπεδον».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

καὶ τοῖς ζητῶ νὰ μὲ βοηθήσουν εἰς τὸ ὅπερ φέρω μόνος βαρὺ φορτίον. Εὐαρεστηθῆτε, κύριε, νὰ ὑποδείξητε εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει εὑρισκομένους πολυπληθεῖς φίλους σας καὶ Ἕλληνας πατριώτας, νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειάν μου διὰ συνδρομῶν ἢ εἰσφορῶν. Εἶναι ὁ μόνος τρόπος διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργόν του, ὁ μεγαλείτερος τῶν ἐν Εὐρώπῃ ὑπερασπιστῶν σας.

Τὰ μέσα μου δὲν μοῦ ἐπιτρέπουν ἐπὶ τοῦ παρόντος, νὰ πληρώσω ἀνταποκρίσεις ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' εἶμαι πρόθυμος νὰ διαθέσω τὰ ποσὰ τὰ ὁποῖα θὰ δυνηθῆτε νὰ συγκεντρώσητε διὰ τὴν (ἐφημερίδα) «L' Orient» πρὸς ἀμοιβὴν τοῦ ἀνταποκριτοῦ περὶ τοῦ ὁποίου μοὶ ὁμιλεῖτε εἰς τὴν ἐπιστολήν σας[85]. Φροντίσατε, συνεπῶς, κύριε, νὰ συγκεντρώσητε τ' ἀπαιτούμενα διὰ νὰ μᾶς ἐξασφαλίσητε ἕνα ἄνθρωπον τοιαύτης ἀξίας, καὶ θ' ἀποβῆτε ἄξιος τῆς πατρίδος.

Ἐὰν εὕρετε νέους οἱ ὁποῖοι θὰ θελήσουν ν' ἀναλάβουν τὴν ἐγγραφὴν συνδρομητῶν εἰς τὴν ἐφημερίδα «L' Orient» (οὗτοι) θὰ λάβουν προμήθειαν 10 °/₀ ἐφ' ἑκάστης συνδρομῆς.

Θὰ σᾶς εἶμαι λίαν εὐγνώμων διὰ πᾶν ὅτι δυνηθῆτε νὰ πράξητε δι' ἡμᾶς, καὶ σᾶς χαιρετῶ μετὰ πάσης διακρίσεως.

(ὑπογρ.) Angelo de Tedesco

10.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐπιτροπήν. Δίφυλλον (δύο σελίδες λευκαί) διαστάσεων 21 × 27 χιλ., μὲ ὑδατογραφημένας ὁριζοντίας ραβδώσεις. Γραφὴ ἀγνώστου (πιθανῶς Α. Μηλιαράκη).

Γνωστοποίησις λήψεως ἐμβάσματος.— Συστάσεις ἀποστολῆς μεγαλειτέρων εἰσφορῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 31 Ἰανουαρίου 1867

Ἡ ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ
Πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐπιτροπήν.

Ἔντιμοι Κύριοι,

Ἐλάβομεν ἀσμένως γνῶσιν τῶν πρὸς τὸν συνάδελφον ἡμῶν Κον Α. Φ. Παπαδάκην ἐπιστολῶν ἀπὸ 13 καὶ 20 Ἰανουαρίου τοῦ ἀξιοτί-

---

85) Προφανῶς ὁ Σκουλούδης εἶχεν ὑποδείξει εἰς τὸν de Tedesco τὴν ἐπ' ἀμοιβῇ ἀνάθεσιν εἰς σημαντικὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρόσωπον ὅπως ἐπιστέλλῃ πρὸς τὴν ἐφημερίδα ἀνταποκρίσεις ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

μου συναδέλφου σας Κου Ι. Γκιών, διὰ τῶν ὁποίων ἀνήγγελε τὴν ἀποστολὴν 7.860 δραχμῶν, ἰσότιμον 300 ὀθ(ωμανικῶν) Λιρῶν, ὡς καὶ τάς, γνωστὰς ἡμῖν πρὸ πολλοῦ, πατριωτικὰς καὶ φιλανθρώπους ὑμῶν ἐνεργείας ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων ἀδελφῶν μας.

Ὁ ἀγὼν τῶν Κρητῶν, ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον παραταθείς, ἕνεκα τῆς ἀναλγησίας τῆς διπλωματίας, ἐπολλαπλασίασε τὰς ἀνάγκας αὐτῶν. Ἐκτὸς τῆς ἐν ἀρχῇ παρουσιασθείσης ἐλλείψεως τῶν πολεμοφοδίων, ἣν διὰ τῶν διαφόρων συνδρομῶν τῶν ὁμογενῶν ἀνεπληρώσαμεν καὶ ἀναπληροῦμεν καθ' ἑκάστην, πρό τινος καιροῦ, παρουσιάσθη καὶ ἔλλειψις τῶν τροφῶν καὶ ἔτι τῶν ἐνδυμάτων. Αἱ τρεῖς αὗται κυριώτεραι ἐλλείψεις, κατά τι μόνον ἀναπληρούμεναι διὰ τῶν γλίσχρων μέσων ἅτινα ἔχομεν ἀναλόγως τοῦ μεγέθους τοῦ ἀγῶνος τῶν ἀδελφῶν, κατατρύχουσι τὸν κρητικὸν λαόν, ὅστις, ἐν μέσῳ τοιούτων στερήσεων, δίδει μάχας καὶ διαπράττει τοιαῦτα ἅτινα ἐγείρουσι τὸν θαυμασμὸν τοῦ κόσμου. Ἐὰν ἠδυνάμεθα νὰ διαθέσωμεν ὑπὲρ αὐτοῦ περισσότερα μέσα, ἠθέλομεν ἀκούσει μεγαλείτερα ἀνδραγαθήματα. Εἰς τοιαύτην θέσιν εὑρισκομένων τῶν ἀδελφῶν μας, καθῆκον ἔχομεν νὰ διπλασιάσωμεν τὰς ἐνεργείας μας καὶ τοὺς κόπους μας, μικρούς, ἄλλως τε, ἀναλόγως ἐκείνων οὓς ὑφίστανται οἱ ἀδελφοί μας.

Ἐρειδόμενοι εἰς τὸν πατριωτισμὸν ὑμῶν, οὗτινος, μέχρι τοῦδε, ἱκανὰ δείγματα, εἴδομεν, ἐλπίζομεν ὅτι καὶ πάλιν θέλομεν λάβει τὰς πατριωτικὰς ὑμῶν συνδρομὰς ὅπως, δι' αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἀναπληροῦμεν, ἂν ὄχι ἄλλο, τοὐλάχιστον τὴν ἔλλειψιν τῶν καθ' ἑκάστην καταναλισκομένων εἰς τὰς διαφόρους μάχας πολεμοφοδίων. Ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης δὲν κατηυνάσθη, ἀλλ' ἐπὶ πολὺ ἔτι θέλει διατηρηθῇ. Μὴ σᾶς λυπήσῃ καὶ ἡ ἐκ νέου ἄφιξις 300 ἐθελοντῶν[96]. *Ἡ ἀναχώρησις αὐτῶν, μᾶλλον ὠφελεῖ ἢ βλάπτει τὴν ἐπανάστασιν.*

Ἐγκλείομεν ὧδε πρὸς ὑμᾶς τὴν διπλότυπον ἀπόδειξιν τῆς παραλαβῆς τῶν 7.680 δραχμῶν. Σᾶς στέλλομεν τὰ βιβλιάρια τῶν ἀποδείξεών σας ἐπικεκυρωμένα διὰ τῆς σφραγῖδος μας καὶ διὰ τῆς ὑπογραφῆς ἑνὸς τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς μας.

Ἐν ὀνόματι τοῦ κρητικοῦ λαοῦ σᾶς εὐχαριστοῦμεν διὰ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνεργείας σας, παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς νὰ διαβιβάσητε τὰς εὐχαριστήσεις καὶ πρὸς πάντας τοὺς αὐτόθι συνεισενεγκόντας φιλοπάτριδας ὁμογενεῖς. Εἴθε ὁ Ὕψιστος νὰ κατευοδώσῃ τὸ ἔργον τῶν ἀδελφῶν μας

---

[96]) Ὁ συντάκτης τῆς ἐπιστολῆς, ἀναφέρεται ἐνταῦθα εἰς τὴν ἐκ Κρήτης ἐπιστροφὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐθελοντῶν ἀπειροπολέμων τοὺς ὁποίους εἶχε συγκεντρώσει ἐκ τῶν ἐνόντων καὶ ἀποστείλει εἰς Κρήτην ἡ ἐν Ἀθήναις Ἐπιτροπή. Βλ. καὶ **Τσιριντάνη**, ἔνθ' ἀν., τόμ. Α', σελ. 612 - 3.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

Κρητῶν κατὰ τοὺς πόθους αὐτῶν, οἵτινες εἰσὶ καὶ πόθοι τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος! Εἴθε!

Σᾶς ἀσπαζόμεθα ἀδελφικῶς.

(Ὑπογραφαὶ)

Λέων Μελᾶς

Μ. Ρενιέρης

Α. Φ. Παπαδάκης

Δ. Σ. Μαυροκορδᾶτος

Ἰ. Σκαλισσούνης

Γεώργιος Π. Σκουζὲς

(Σφραγὶς κυκλικὴ)

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

11.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀθήναις Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς «Φιλικῆς Ἑταιρίας» πρὸς τοὺς Ἡρκλέα Βασιάδην καὶ Α. Βαφιάδην εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τετρασέλιδον (μία σελὶς λευκὴ) διαστάσεων 18 × 23 χιλ. ἄνευ ὑδατογραφήματος ἢ γραμμογραφήσεως. Γραφὴ ἀγνώστου.

Ἀποστολὴ ἐγκυκλίου τῆς «Φιλικῆς Ἑταιρίας».— Σκοπός: ἡ ἐξεύρεσις μέσων πρὸς ἐξέγερσιν Ἠπείρου, Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας.— Ὑπόδειξις περὶ συστάσεως ἐπιτροπῆς καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς συλλογὴν εράνων.— Ποῖα τὰ μέλη τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς

ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ	*Ἐν Ἀθήναις τῇ 20ῇ Φεβρουαρίου 1867*

Πρὸς τοὺς Κυρίους Ἡρ. Βασιάδην[87] *καὶ Α. Βαφιάδην*[88]
Εἰς Κωνσταντινούπολιν

Λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ διευθύνωμεν πρὸς ὑμᾶς ἔγκλειστον[89] *τὴν*

---

[87]) Ὁ Βασιάδης, προφανῶς, ἀφοῦ ἀπέστειλε τὴν 28 Δεκεμβρίου 1866 ἐκ Σύρου τὴν τελευταίαν του ὑπ' ἀριθ. 25 μυστικὴν ἔκθεσιν του πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν Κωνστανινουπόλεως, ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ Ἰανουάριον ἢ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου 1867 καὶ συνέχισεν ἐκεῖ τὴν ἐθνικήν του δρᾶσιν, ὄχι μόνον ὑπὲρ τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐξέγερσιν τῶν Ἠπειρωτῶν, Θεσσαλῶν καὶ Μακεδόνων.

[88]) Ὁ Α. Βαφιάδης ἦτο ἐκ τῶν πρωταγωνιστούντων εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὲρ τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος, καὶ ἐκ τῶν μᾶλλον διακεκριμένων ὁμογενῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἱδρυτῶν τοῦ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

πρὸ πολλοῦ ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τῆς ἐνταῦθα Κεντρικῆς 'Επιτροπῆς τῆς «Φιλικῆς 'Εταιρείας» ἐγκύκλιον.

Κύριος σκοπὸς τῆς 'Επιτροπῆς ἡμῶν εἶναι ἡ ἐξεύρεσις τῶν ἀναγκαίων πρὸς ὑποστήριξιν ἀγῶνος ἐν 'Ηπείρῳ, Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ μέσων. 'Αλλ' αἱ ἄχρι τοῦδε προσπάθειαί μας, ὀλίγιστα ἔφερον ἀποτελέσματα. Τὸ μὲν διότι ὁ ἐν Κρήτῃ ὑφιστάμενος ἀγὼν ἐφείλκυσεν ἰδίως τὴν προσοχὴν τῶν ὁμογενῶν καὶ ἀπερρόφησε τὰ βοηθήματα αὐτῶν, τὸ δὲ διότι ἠναγκασμένοι, καθ' ὃ ἐπιτροπὴ ἀναδεχθεῖσα τὴν προετοιμασίαν μέλλοντος ἀγῶνος, νὰ ἐργαζόμεθα ἐν μυστικότητι, δὲν ἐδυνάμεθα, οὔτε δυνάμεθα ἔτι, νὰ ἐκτεθῶμεν διὰ τῶν ὑπογραφῶν μας καὶ νὰ καταστήσωμεν γνωστὰς εἰς τὸ κοινὸν τὰς ἐργασίας μας, ὡς πράττει τοῦτο ἡ ὑπὲρ τῶν Κρητῶν 'Επιτροπή, πρόφασιν προτείνουσα τὴν περίθαλψιν τῶν ἀπόρων ἐκ Κρήτης προσφυγουσῶν ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ 'Ελλάδι οἰκογενειῶν [90].

'Εν τούτοις, τὸ ὅλως ἀνεπαρκὲς καὶ ἀσήμαντον τῶν μέσων μας, ἐματαίωσε σχεδὸν τὸ ἐν 'Αγράφοις ἀρξάμενον κίνημα καὶ μόλις κατ' αὐτὰς προσπαθοῦμεν διὰ τῶν ἐνόντων γλίσχρων μέσων νὰ ὑποστηρίξωμεν αὐτό, ὅπως, μέχρις αἰσιωτέρων περιστάσεων, μὴ σβεσθῇ ὁλοτελῶς ἡ μικρὰ αὕτη διαμαρτύρησις κατὰ τῆς τουρκικῆς δυναστείας, ἀλλὰ διατηρηθῇ ὡς ἔναυσμα πρὸς εὐρυτέραν, ἐν καιρῷ εὐθέτῳ, διάδοσιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τοῖς ὁμόροις ἐπαρχίαις [91].

«'Εκπαιδευτικοῦ Φροντιστηρίου» καὶ τοῦ διαδεχθέντος τοῦτο Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως.

[89]) Βλ. τὴν ἐγκύκλιον ταύτην κατωτέρω. ("Εγγραφον ἀριθ. 12).

[90]) 'Ο Βασιάδης, δὲν ἠγνόει προφανῶς τὴν ὕπαρξιν τῆς ἐν 'Αθήναις Κεντρικῆς 'Επιτροπῆς τῆς «Φιλικῆς 'Εταιρίας» οὔτε τοὺς σκοποὺς αὐτῆς. Οἱ ὑπαινιγμοὶ τοὺς ὁποίους κάμνει σχετικῶς εἰς τὰς μυστικάς του ἐκθέσεις πρὸς τὴν 'Επιτροπὴν Κωνσταντινουπόλεως, εἶναι ἀρκετὰ χαρακτηριστικοί. «*Χθὲς συνελθόντες νὰ συσκεφθῶμεν περὶ τῶν Θεσσαλικῶν καὶ 'Ηπειρωτικῶν*» γράφει εἰς τὴν μυστικήν του ἔκθεσιν τὴν φέρουσαν ὡς ὑπογραφὴν τὸν ἀριθμὸν 23 (βλ. ἀνωτέρω ἔγγραφον ἀριθ. 6 σελ. 37), «*συνεσκέφθημεν καὶ περὶ τούτου*» (περὶ συγχωνεύσεως δηλ. ὅλων τῶν ἐν 'Αθήναις 'Επιτροπῶν) «*'Εν 'Ηπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ ἦν δυνατὸν νὰ ἐπεκταθῇ ἡ ἐπανάστασις, ἀλλ' ἐνεκρίθη μέχρι Μαρτίου νὰ ὑπάρχῃ μόνον ἔναυσμά τι, ἕως ὅτου τὰ πράγματα καταρτισθῶσι καλῶς*». Καὶ κατωτέρω, ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐκθέσει γράφει, «*Βεβαιωθῆτε ὅτι ὁ Μάρτιος εὑρήσει τὸν ἀδελφὸν ὑμῶν ἐν 'Ηπείρῳ, ἧς τὸ ἱερὸν ἔδαφος, ὡρκίσθη νὰ μὴ πατήσῃ δοῦλον*». Τέλος, εἰς τὴν τελευταίαν μυστικήν του ἔκθεσιν ὑπ' ἀριθ. 25, ἐκ Σύρου (ἀνωτέρω ἔγγραφον ἀριθ. 8) ἀρχίζει «*Τὸ νέον ἔτος ἔσται ἔνδοξον καὶ εὐδαιμον τῇ ἑλληνικῇ φυλῇ, διότι μέγα μέρος αὐτῆς ἀποτινάξῃ τὸν ζυγὸν καὶ ἔσετ' ἐλεύθερον*».

[91]) Διὰ τὸ ἀποτυχὸν κίνημα τῶν 'Αγράφων βλ. τὰς ἐφημερίδας τῆς ἐποχῆς. 'Ομοίως Driault & Lheritier ἔνθ' ἀνωτ. τόμος III σελ. 187. Τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ἐνταῦθα εἶναι σχεδὸν ταὐτόσημον μὲ τὰ γραφόμενα τῆς μυ-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

Ἡ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις αὐταῖς δυσαρέσκεια τῶν χριστιανῶν, ὁσημέραι αὐξάνει. Τὰ ἐν Κρήτῃ λαμπρὰ κατορθώματα τῶν ἀγωνιζομένων ἀδελφῶν μας, ἡ καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην διαδηλουμένη ὑπὲρ τῶν ὑπὸ τὴν δουλείαν Ἑλλήνων συμπάθεια καὶ ἡ, ἐσχάτως, ἐν ταῖς ἐφημερίσι δημοσίευσις ἐπισήμων ἐγγράφων, ἀποδεικνυόντων ὅτι σκέψις γίνεται ἐν τοῖς Ἀνακτοβουλίοις περὶ τῆς τύχης τῶν Χριστιανῶν[92] ταῦτα πάντα ἀναπτεροῦσι τὰς ἐλπίδας των καὶ καθιστῶσι λίαν π(ε)ιθανὰ κινήματα προσεχῆ ἐκ μέρους αὐτῶν. Ἐθεωρήσαμεν, ἑπομένως, ἀπαραίτητον καθῆκον ἡμῶν ν' ἀποτα(ν)θῶμεν πρὸς ὑμᾶς διὰ τῆς παρούσης μας καὶ νὰ σᾶς παρακαλέσωμεν ὅπως, συνετὴν ποιούμενοι (χρῆσιν) πρὸς τοὺς μᾶλλον ἐχεμύθεις χρῆσιν αὐτῆς (ὡς φερούσης τὰς ὑπογραφὰς ἡμῶν), συστήσητε ἐν τῇ πόλει σας Ἐπιτροπὴν ἵνα, συμφώνως πρὸς τὴν ἐγκλειομένην ἐγκύκλιον, φροντίσωσι περὶ ταχείας συνεισφορᾶς τῶν ἀπαιτουμένων, πρὸς ὑποστήριξιν ἐπικειμένων κινημάτων.

Εὐαρεστηθῆτε δὲ νὰ λάβητε εἰς σημείωσιν:

Αον. Ὅτι αἱ πρὸς τὴν Ἐπιτροπήν μας ἐπιστολαί, δέον νὰ ἐπιγράφωνται ἔξωθεν πρὸς τὸν κ. Γ. Α. Βασιλείου Ὑποδιοικητὴν τῆς Τραπέζης (G. A. Basili, Sous - Gouverneur de la Banque)[93].

Βον. Τὰ μὲν χρήματα νὰ ἐμβάζωνται ἢ νὰ στέλλωνται εἰς τὴν διαταγὴν τῶν κ. κ. Λέοντος Μελᾶ, Δ. Στ. Μαυροκορδάτου καὶ Γ. Α. Βασιλείου, ἢ καὶ δύο μόνον ἐξ αὐτῶν. Τὰ δὲ ὅπλα καὶ πολεμοφόδια νὰ διευθύνωνται εἰς Πειραιᾶ εἰς παραλαβὴν τῶν κ. κ. Γ. Κ. Τισαμενοῦ, Σ. Καραϊσκάκη καὶ Κ. Ν. Κωστῆ ἢ καὶ δύο μόνον ἐξ αὐτῶν.

Γον. Ὅτι τοῦ λοιποῦ, αἱ ἐπιστολαί μας δὲν θέλουν φέρει ὑπογραφάς, ἀλλ' ἀντ' αὐτῶν τὰς δύο ἐπὶ τῆς παρούσης σφραγῖδας[94].

Δον. Ἂν αἱ συστηθεῖσαι ἐπιτροπαὶ ἀποφασίσωσι νὰ μεταβάλωσιν εἰς ὑλικὸν τὰς συνεισφοράς, δέον ν' ἀνατίθεται ἡ περὶ τῆς προμηθείας

στικῆς ἐκθέσεως τοῦ Βασιάδου πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. (Βλ. ἀνωτέρω ὑποσημ. 90).

92) Διὰ τὴν ἀπότομον μεταστροφὴν τοῦ Ναπολέοντος Γ' ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος τὰς προτάσεις τῆς Ρωσσίας πρὸς τὴν Πύλην ὡς καὶ τὰ διαβήματα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρεσβευτῶν τῆς Αὐστρίας, Ἰταλίας καὶ Πρωσσίας, Βλ. Driault & Lheritier, ἔνθ' ἀνωτ. τομ. III σελ. 204 καὶ ἑφ.

93) Ὁ Γ. Α. Βασιλείου ἦτο εἷς ἐκ τῶν τριῶν ὑποδιοικητῶν τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, οἱ ὁποῖοι διωρίσθησαν κατὰ τὸ 1861 τῇ προτάσει τοῦ τότε Διοικητοῦ καὶ ἱδρυτοῦ τῆς Τραπέζης Γεωργίου Σταύρου. Οἱ ἄλλοι δύο ἦσαν οἱ Εὐθ. Κεχαγιᾶς καὶ ὁ Μ. Ρενιέρης. Ὁ τελευταῖος διεδέχθη τὸν Γ. Σταύρου εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης κατὰ τὸ 1869, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σταύρου. Βλ. βιογραφίαν του ἐν Σ. καὶ Κ. Βοβολίνη, Μέγα Ἑλληνικὸν Βιογραφικὸν Λεξικὸν σελ. 175 - 176).

94) Βλέπε πίν. Γ'.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

αὐτῶν φροντὶς εἰς τὸν ἐν Παρισίοις διατρίβοντα ἀξιωματικὸν κ. Ἀδόλφον Ράϋνεκ[95]. *Αἱ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολαὶ θέλουσι συνιστᾶσθαι πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις Γενικὸν Πρόξενον τῆς Ἑλλάδος κ. Ἐρλάγκερ (Monsieur Emile D' Erlanger, Consul Général de Grèce, 20 Rue Taitbout, Paris).*

(Ὑπογραφαὶ)
Δ. Σ. Μαυροκορδᾶτος
Γ. Α. Βασιλείου
Ἀρτέμιος Μιχαηλίδης
Ν. Δαμασκηνὸς
Χρ. Χατζηπαύλου
Γ. Κ. Τισαμενὸς
Σ. Καραϊσκάκης
Ι. Κ. Παπαζαφειρόπουλος
Κ. Ν. Κωστῆς
Α. Καλ... (δυσανάγνωστος)

(Κυκλικὴ σφραγὶς)
ΕΝ ΤΗ ΕΝΟΤΗΤΙ Η ΙΣΧΥΣ

12.

Ἐγκύκλιος (ἄνευ ἡμερομηνίας καὶ ὑπογραφῆς) τῆς ἐν Ἀθήναις Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς «Φιλικῆς Ἑταιρίας» πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ Ἕλληνας καὶ Φιλέλληνας. Τετρασέλιδον (μία σελὶς λευκὴ) ἐπὶ χάρτου λευκοῦ ἄνευ γραμμογραφήσεως ἢ ὑδατογραφήσεως. Γραφὴ ἀγνώστου (ἐν ἡμικλάστῳ). Διαστάσεων 20,5 × 30 χιλ.

Ἔκκλησις πρὸς ἀποστολὴν χρηματικῶν βοηθημάτων ἢ ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων πρὸς ὑποβοήθησιν τῆς ἐξεγέρσεως τῶν Ἠπειρωτῶν, Θεσσαλῶν καὶ Μακεδόνων.

ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ Ἕλληνας καὶ Φιλέλληνας

Καὶ πάλιν ἡ Πατρὶς πρὸς ὑμᾶς ἀτενίζουσα, ἐξαιτεῖται τὴν γενναίαν ὑμῶν ἀρ(ρ)ωγὴν πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας, ἧς οἱ πατέρες ἡμῶν διὰ μυρίων ὅσων θυσιῶν καὶ κινδύνων κατήρξαντο.

Ἡ Ἑλλάς, ὅπως τανῦν ἔχει, εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ, περιορι-

[95]) Γερμανικῆς καταγωγῆς ἀξιωματικὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ, γενόμενος κατὰ τὸ 1897 ὑπασπιστὴς τοῦ Βασιλέως καὶ συμμετασχὼν εἰς τὰς ἀποβατικὰς ἐνεργείας τοῦ ὑπὸ τὸν Βάσσον ἐκστρατευτικοῦ σώματος εἰς Κρήτην.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

σθεῖσα ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων τὰ ὁποῖα, ἀστόργου διπλωματίας ὁ ἄνισος διαβήτης διεχάραξεν. Ἡ δυσανάλογος ἀνάπτυξις τῶν πνευματικῶν αὐτῆς δυνάμεων πρὸς τὰς ὑλικὰς τοῦ τόπου ἀνάγκας, ἐγέννησε καὶ παράγει ἑκάστοτε τὰς πολιτικὰς <ἀνωμαλίας;> ὑφ' ὧν διηνεκῶς ἡ μικρὰ ἡμῶν χώρα κατατρύχεται.

Νῦν, ὑπέρποτε ἄλλοτε, παρίσταται εὔκαιρος ἡ περίστασις ὅπως, οἱ ὑπὸ ζυγὸν ἀδελφοὶ ἡμῶν, διεκδικήσωσι τὰ ἀπαράγραπτα αὐτῶν δικαιώματα, ὅπως ἀποτινάξωσι πολυχρονίου δουλείας τὸν βαρὺν ζυγὸν καὶ ἑνωθῶσι μετὰ τῆς μητρὸς αὐτῶν Ἑλλάδος.

Οἱ Κρῆτες, πρὸ πολλοῦ ἀναλαβόντες τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγῶνα, καρτερικῶς, μέχρι τοῦδε, ἀντέστησαν κατὰ τῶν πολυαρίθμων δυνάμεων τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας, ἀναπληροῦντες διὰ τῆς παραδειγματικῆς αὐτῶν ἀνδρείας, τὰς ποικίλας ἐλλείψεις τῶν πρὸς πόλεμον ἀναγκαίων. Οἱ Ἠπειρῶται, οἱ Θεσσαλοί, οἱ Μακεδόνες, εἰσὶν ἕτοιμοι νὰ μιμηθῶσι τὸ γενναῖον τῶν Κρητῶν παράδειγμα, ἀλλὰ δυστυχῶς στεροῦνται τῶν ἀπαιτουμένων, πρὸς ἔναρξιν τοιούτου ἀγῶνος, μέσων. Ἡ ἐλευθέρα Ἑλλάς, παρ' ἧς ἐπανειλημμένως ᾐτήσαντο, καὶ ἀναμένουσι, τὴν δέουσαν συνδρομήν, δὲν δύναται νὰ ἐπαρκέσῃ ἐκ τῶν ἐνόντων αὐτῇ πόρων, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς ὑποστήριξιν τοῦ κινήματος τῆς Κρήτης ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς προπαρασκευὴν καὶ χορήγησιν τῶν ἀναγκαίων τοιούτου ἐπιχειρήματος μέσων.

Ὅθεν, ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν ἐν τῇ δούλῃ Ἑλλάδι ἀδελφῶν ἡμῶν, συνέστη ἐνταῦθα Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ πρὸς συλλογὴν βοηθημάτων. Πεποιθυῖα δὲ αὕτη εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν ἁπανταχοῦ Ἑλλήνων καὶ εἰς τὰ γενναιόφρονα τῶν φιλελλήνων αἰσθήματα, ἐλπίζει ὅτι, ἕκαστος, τὸ καθ' ἑαυτόν, προθύμως θέλει παράσχει, τὸν ἱερὸν τοῦτον πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἀνθρωπότητα φόρον.

Ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς «Φιλικῆς Ἑταιρείας» δέχεται συνεισφοράς, οὐ μόνον χρηματικὰς ἀμέσως, ἀλλὰ καὶ ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων.

Παρακαλοῦνται μόνον, οἱ προτιμῶντες νὰ συνεισφέρωσιν ὅπλα, νὰ παραγγείλωσι τοιαῦτα γαλλικοῦ συστήματος καὶ ὁλκῆς, ῥαβδωτὰ τῆς γραμμῆς, καί, κατὰ προτίμησιν, κοντοτούφεκα (Mousquetons de gendarmerie rayés) μὲ ξιφολόγχας (Sabre baionnette)[96].

13.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀθήναις Κεντρικῆς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπῆς πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐπιτροπήν. Τετρασέλιδον (δύο

[96]) Ἡ προκήρυξις σταματᾷ ἀποτόμως εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο. Οὐδεμία ὑπογραφὴ ὑπάρχει, καὶ ἀκολουθεῖ μια σελὶς κενή.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

σελίδες κεναὶ) διαστάσεων 21,5 × 27 ἐπὶ λευκοῦ χάρτου γραφῆς μὲ ὑδατογραφημένας ὁριζοντίους γραμμάς. Γραφὴ ἀγνώστου (πιθανῶς Α. Μηλιαράκη). Ἰδιόγραφον ὑστερόγραφον Λέοντος Μελᾶ.

Ἀποστολὴ 100 ἀμερικανικῶν ὅπλων.— Ἡ ἀποστολὴ δῆθεν πληρεξουσίων Κρητῶν χριστιανῶν ὑπὸ τοῦ Μουσταφᾶ εἰς Κωνσταντινούπολιν.— Ὑποδείξεις τρόπου ἀντιδράσεως.— Διαμαρτυρία τῶν δῆθεν πληρεξουσίων πρὸς τὰς Πρεσβείας.

Ἡ ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ
Πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐπιτροπήν.

Ἀξιότιμοι Κύριοι,

Ἐλάβομεν τὴν ἀπὸ 15 λήγοντος πατριωτικὴν ὑμῶν ἐπιστολήν, εἰς τὴν ὁποίαν προθύμως σπεύδομεν ν' ἀπαντήσωμεν.

Καὶ πάλιν εὐχαριστοῦμεν ὑμᾶς διὰ τὰς ἀκαμάτους καὶ μετὰ τοσαύτης προθυμίας τελουμένας ἐνεργείας ὑμῶν, οὐ μόνον πρὸς συλλογὴν συνεισφορῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐξέγερσιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τῶν αὐτόσε ἀδελφῶν.

Τὰς τριακοσίας πεντήκοντα (350) λίρας ἐλάβομεν καὶ ἐγκλείομεν ὧδε πρὸς ὑμᾶς τὴν διπλότυπον ἀπόδειξιν τῆς παραλαβῆς αὐτῶν. Ὡσαύτως ἐλάβομεν καὶ τὰ ἔντοκα γραμμάτια, ὡς καὶ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἐθνικοῦ δανείου, θέλομεν δὲ σᾶς ἀποστείλει καὶ τούτων τὴν διπλότυπον ἀπόδειξιν τῆς παραλαβῆς, ὅταν διαπραγματευθῶμεν αὐτά. Ἐκφράσατε παρακαλοῦμεν τὰς εὐχαριστήσεις ἡμῶν πρὸς τοὺς συνεισενεγκόντας τὸ ποσὸν αὐτὸ κ. κ. Κλεόβουλον καὶ Πορτοκάλλην.

Ἀνυπομόνως περιμένομεν τὰ 100 ἀμερικανικὰ ὅπλα μετὰ 16 000 φυσεκίων. Συνεσκέφθημεν δὲ περὶ τούτων μετὰ τοῦ κ. Θ. Μάνου καὶ θέλομεν συνεννοηθῇ καὶ μετὰ τοῦ κ. Βότσαρη περὶ τῆς προσφορωτέρας αὐτῶν χρήσεως. Μᾶς γράφετε νὰ σᾶς πληροφορήσωμεν τίς θὰ εἶναι εἰς τὸ ἑξῆς ὁ προμηθευτὴς τῶν πυριτοβολῶν τῶν 100 αὐτῶν ὅπλων, ἡμεῖς ἢ ὑμεῖς; Ἐνταῦθα, τῷ ὄντι, δυσκολευόμεθα νὰ σᾶς ἀπαντήσωμεν. Νομίζομεν, ὅμως, ὅτι ὑμεῖς αὐτόσε, θὰ ἔχετε μεγαλείτερα μέσα συνεννοήσεως μετὰ τοῦ πωλητοῦ τῶν ὅπλων αὐτῶν, ὅστις δύναται νὰ προμηθευθῇ εὐκολώτερον τὰς πυριτοβολὰς καὶ νὰ τὰς ἀποστέλλῃ ἐνταῦθα. Ἐπὶ τούτου, ὅμως, παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς γράψητε ὅπως συνεννοηθῶμεν καλλίτερον. Ἐγράψαμεν εἰς Σύρον πρὸς τὸν κ. Ζ. Δαμαλᾶ περὶ τῶν 10 ὅπλων μετὰ τῶν 4000 πυριτοβολῶν, περὶ τῶν ὁποίων οὐδέποτε μᾶς ἔγραψέ τι.

Αἱ νεώτεραι ἐκ Κρήτης εἰδήσεις, εἰσὶ λίαν εὐχάριστοι, ὡς, βεβαίως, ὑμεῖς θὰ γνωρίζητε. Ὁ Μουσταφᾶς, ἤδη, εἰς οὐδὲν ἄλλο κατα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

γίνεται ἢ εἰς τήν, δι' ὑποσχέσεων, ἀπειλῶν καὶ διὰ μυρίων ἄλλων δολίων μέσων, παραλαβὴν ἐκ τῶν πόλεων τῆς Κρήτης, ἀνθρώπων τινῶν χριστιανῶν, οὓς αὐτὸς ὀνομάζει πληρεξουσίους τῆς Κρήτης, καὶ τοὺς ὁποίους θέλει ν'ἀποστείλῃ εἰς Κωνσ<ταντινούπο>λιν, ὅπως συζητήσωσι, συνεννοηθῶσι ἢ προτείνωσι τι εἰς τὰς νέας παραχωρήσεις τῆς Πύλης[97]. *Πολλοὶ τῶν πληρεξουσίων τούτων τοῦ Μουσταφᾶ, διεμαρτυρήθησαν καὶ ὅλως ἀπεποιήθησαν, προβάλλοντες ὅτι ἡ ἐκλογή των δὲν απορρέει ἀπὸ τὴν ψηφοφορίαν τοῦ λαοῦ, ἐπομένως δὲν δύνανται ν' ἀπέλθωσι νὰ διαπραγματεύωνται ζητήματα περὶ ὧν οὐδεμίαν ἔχουσιν ἐντολήν. Ἐπειδή, ὅμως, εὑρέθησάν τινες, χωρικώτατοι καὶ βάναυσοι ὅλως ἄνθρωποι, οἵτινες ἐφάνησαν πρόθυμοι εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ Πασσᾶ — ἀμφιβάλλομεν δὲ ἂν ἦναι καὶ Ἕλληνες, διότι οἱ Τοῦρκοι τῆς Κρήτης ὁμιλοῦσιν ἑλληνικὰ — καὶ πιθανὸν νὰ τοὺς ἀποστείλῃ αὐτόσε, (μολονότι ἠκούσαμεν ἐνταῦθα ὅτι διεμαρτυρήθησαν οἱ Πρόξενοι κατὰ τῆς ἀνόμου ταύτης ἐκλογῆς), ἠθέλετε πράξει μέγιστον ἔργον καὶ θέλετε προσφέρει μεγάλην ὑπηρεσίαν εἰς τοὺς ἀδελφούς μας Κρῆτας, ἂν ἤρχεσθε εἰς συνεννόησιν μετὰ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, τῶν πληρεξουσίων, καταπείθοντες αὐτοὺς διὰ παντὸς μέσου, νὰ διαμαρτυρηθῶσι κατὰ τῆς ἐκλογῆς των, καὶ νὰ εἴπωσιν ὅτι ἀναγκαστικῶς, δι' ἀπειλῆς, προσεκλήθησαν νὰ λάβωσι μέρος εἰς ὑποθέσεις τὰς ὁποίας δὲν ἦσαν ἁρμόδιοι νὰ διαπραγματευθῶσι. Τοιοῦτόν τι ἂν συνέβαινε, παρόντων αὐτόσε καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Δυνάμεων, ἤθελεν ἔχει σπουδαῖα ἀποτελέσματα ὑπὲρ ἡμῶν.*

Θὰ λάβετε μετὰ τῆς παρούσης ἐπιστολῆς μας καὶ διπλότυπα φυλλάδια ἅτινα ἐπεκυρώσαμεν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 21 Φεβρουαρίου 1867

(Ὑπογραφαὶ)

Λέων Μελᾶς

Ἰ. Σκαλτσούνης

Α. Φ. Παπαδάκης

Γεώργιος Σκουζὲς

Δ. Σ. Μαυροκορδᾶτος

(Σφραγίς)

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Υ. Γ. Διὰ τοῦ κυρίου Νάζου σᾶς ἀπεστείλαμεν ἅπαντα τὰ βιβλιάρια τῶν διπλοτύπων.

Υ. Γ. Εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶσθαι, ἐὰν ἠθέλετε κατορθώσει, συνεννοούμενοι διὰ παντὸς μέσου μετὰ τῶν πληρεξουσίων τοῦ Σερβὲρ Ἐφέντη καὶ Μουσταφᾶ, νὰ κοινοποιήσωσιν οὗτοι καὶ εἰς τὴν Πόρταν

---

[97]) Διὰ τὰς περιπετείας τῶν δῆθεν Κρητῶν τούτων ἀντιπροσώπων βλ. κατωτέρω ἔγγραφα 18 καὶ 20.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

καὶ εἰς τὰς αὐτόθι Πρεσβείας, ὅτι καὶ αὐτοὶ εἶναι πεπεισμένοι ὅτι ἡ μόνη ἐπιθυμία τοῦ κρητικοῦ λαοῦ εἶναι ἡ ἕνωσις τῆς Κρήτης μετὰ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος καὶ ὅτι οὐδεμίαν ἄλλην παραχώρησιν θέλουν. Βεβαιώσατέ τους ὅτι οὐδὲν ἐκ τοιαύτης διαδηλώσεως δύνανται νὰ φοβηθῶσιν ἐνώπιον τῶν Πρεσβειῶν. Ὁμοίαν ἐνέργειαν ἐπροκαλέσαμεν καὶ εἰς Κρήτην.

(Ἰδιόγραφον ὑστερόγραφον Λέοντος Μελᾶ)

Τὸν φίλτατον κ. Α. Βαφιάδην ἰδιαιτέρως ἀσπάζομαι καὶ τὸν εὐχαριστῶ διὰ τὴν ἰδιαιτέραν του. Εἴθε προσεχῶς νὰ λάβω καὶ ἔτι μᾶλλον εὐχαρίστους ἐπιστολάς του. Ὑγειαίνετε καὶ ὁ Θεὸς μεθ' ὑμῶν.

(ὑπογρ.) *Λ. Μελᾶς*

14.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀθήναις Κεντρικῆς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπῆς πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐπιτροπήν. Τετρασέλιδον (τρεῖς σελίδες κεναὶ) διαστάσεων 21,5 × 27 χιλ. ἐπὶ λευκοῦ χάρτου γραφῆς μὲ ὑδατογραφημένας ὁριζοντίους γραμμάς. Γραφὴ ἀγνώστου (πιθανῶς Α. Μηλιαράκη). Ἰδιόγραφον ὑστερόγραφον Λέοντος Μελᾶ.

Γνωστοποίησις λήψεως φορτωτικῆς ὅπλων.— Ὑπόμνησις προγενεστέρας ὑποδείξεως περὶ ἐξουδετερώσεως τῶν δῆθεν ἀντιπροσώπων τῆς Κρήτης.

Ἡ ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ
Πρὸς τὴν ὑπὲρ τῶν Κρητῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐπιτροπήν.

Ἀξιότιμοι Κύριοι,

Ἐλάβομεν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ κ. Ι. Γ(κιὼν) ὡς καὶ τὴν ἐν αὐτῇ φορτωτικὴν τῶν ὅπλων. Τὴν διπλότυπον ἀπόδειξιν τῆς παραλαβῆς, θέλομεν πέμψει ὑμῖν προσεχῶς, διὰ τῆς γνωστῆς σας ὁδοῦ. Δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι σύμφωνα πρὸς ὅσα ἐγράψαμεν ὑμῖν ἐν προηγουμέναις ἐπιστολαῖς μας[98] *ὡς πρὸς τοὺς ἐκεῖσε πιθανώτατα ἀφικομένους ἤδη ὑποτιθεμένους ἀντιπροσώπους τοῦ κρητικοῦ λαοῦ, θὰ καταβάλητε τὰς ἀναγκαίας προσπαθείας, πεποιθότες εἰς τὸν διὰ τοσούτων δειγμάτων ἐγνωσμένον πατριωτισμὸν ὑμῶν.*

---

[98]) Φαίνεται ὅτι μεταξὺ τῆς προηγουμένης (ἔγγραφον ἀριθ. 13) καὶ τῆς παρούσης (ἔγγραφον ἀριθ. 14) ἐμεσολάβησε τοὐλάχιστον ἀκόμη μία ἐπιστολὴ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος τῶν Κρητῶν ἀντιπροσώπων. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τῆς ἐνταῦθα γινομένης μνείας «προηγουμένων ἐπιστολῶν».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

Δεχθῆτε, Κύριοι, τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἐξαιρέτου πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεώς μας.

Ἀθῆναι τῇ 7 Μαρτίου 1867

(Ὑπογραφαὶ)

Λέων Μελᾶς

(Σφραγὶς) *Δ. Σ. Μαυροκορδᾶτος*

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ *Α. Φ. Παπαδάκης*

Ἰ. Σκαλτσούνης

Υ. Γ. Τὴν ἐσώκλειστον ἐπιστολήν, ἂν δυνηθῆτε, ἀναγνώσατε εἰς τὸν πρὸς ὃν διευθύνεται, καὶ ἀκολούθως νὰ σχίσετε διὰ νὰ μὴ μείνῃ εἰς χεῖράς του.

(Ἰδιόγραφον ὑστερόγραφον Λέοντος Μελᾶ)

Ἰδιαιτέρως ἀσπάζομαι τοὺς κυρίους Βαφιάδην καὶ Βασιάδην, καὶ ἂς μὲ συγχωρήσωσιν ἂν σήμερον δὲν προφθάνω νὰ τοὺς γράψω ἰδιαιτέρως.

15.

Ἐπιστολὴ τῶν ἐν Λίβερπουλ Ἑλλήνων ἐφοπλιστῶν Ἀδελφῶν Παπαγιάννη πρὸς τὸν Στέφανον Σκουλούδην εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τετρασέλιδον (δύο σελίδες κεναὶ) ἐπὶ ὑποκυάνου ἐπιστολικοῦ χάρτου, μὲ ὑδατογράφημα J. Whatman 1866 ἄνευ γραμμογραφήσεως. Γραφὴ ἀγνώστου.

Ἀναγγελία καταστροφῆς τριῶν κιβωτίων μὲ «μεταλλικὰς βολὰς» σταλέντων ἐξ Ἀμερικῆς.

Liverpool 3 Ἀπριλίου 1867

Κύριε Στέφανε Σκουλούδη,
εἰς Κωνσταντινούπολιν

Ἐλάβομεν τὴν τιμίαν σας 23 Μαρτίου καὶ εἰς ἀπάντησιν σᾶς εἰδοποιοῦμεν ὅτι τὰ 3 κ(ο)ιβώτια περιέχοντα μεταλλικὰς βολὰς τὰ ὁποῖα μᾶς ἔπεμψαν οἱ κύριοι Azarian ἀπὸ Boston, ἔφθασαν τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα. Μὲ λύπην μας, ὅμως, σᾶς λέγομεν ὅτι ἐπειδὴ αἱ διατάξεις τῆς Ἀστυνομίας δὲν ἐπιτρέπουν εἰς κανένα οὔτε νὰ παραλαμβάνῃ οὔτε νὰ φορτώνῃ τοιαῦτα εἴδη ἐμπεριέχοντα πυρίτιδα ἢ ἐμπρηστικὰς ὕλας, εὑρέθημεν εἰς τὴν μεγαλειτέραν ἀμηχανίαν. Ὁ πλοίαρχος τοῦ «Compta» μὴ γνωρίζων τὰς διατάξεις αὐτάς, ἔφερε τὰ τρία κ(ο)ιβώτια εἰς τὸ γραφεῖον καὶ ἤθελε καθυποβληθῇ εἰς πρόστιμον L. 100, ἐὰν διὰ τῆς μεσολαβήσεώς μας, καὶ μὲ δυσκολίαν μεγάλην, δὲν ἐπείθαμεν τὴν Ἀρχὴν περὶ τῆς ἀγνοίας του. Ἐν τοσούτῳ, τὰ κ(ο)ιβώτια δὲν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

ἠδυνάμεθα νὰ λάβωμεν ἄδειαν οὔτε νὰ τὰ φορτώσωμεν, οὔτε εἰς τὸ γραφεῖον νὰ τ' ἀφήσωμεν, οὔτε εἰς κανὲν ἄλλο μέρος νὰ τὰ ἐναποθέσωμεν, οὔτε εἰς τὸν ποταμὸν νὰ τὰ ῥίψωμεν. Ἀφοῦ ἐπροσπαθήσαμεν ὅλην τὴν ἡμέραν, μόλις ἠδυνήθημεν νὰ τοὺς πείσωμεν νὰ μᾶς δοθῇ ἡ ἄδεια νὰ τὰ καταστρέψωμεν δι' ἐξόδων μας, καὶ ν' ἀποφύγωμεν τὴν ποινήν.

Εἶναι περιττὸν νὰ σᾶς εἴπωμεν πόσον μᾶς ἐλύπησε τὸ περιστατικὸν αὐτό, γνωρίζοντες τὸν σκοπὸν δι' ὃν μᾶς ἐστάλησαν. Ἀλλὰ βεβαιωθεῖτε ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ τὸ ἀποφύγωμεν. Πρὸς τὸ παρὸν δὲν εὑρίσκομεν καμμίαν δυσκολίαν ν' ἀγοράσωμεν, νὰ παραλάβωμεν ἢ καὶ νὰ φορτώσωμεν ὅπλα, καὶ θὰ ἤμεθα πολὺ εὐτυχεῖς, εἰς κάθε περίστασιν, καθ' ἣν ὑμεῖς ἢ ἄλλος ὁμογενής, ἤθελε μᾶς ἐπιφορτίσει μὲ τοιαύτας παραγγελίας, νὰ πράξωμεν τὸ κατὰ δύναμιν, ἀλλά, κάθε τι ἐμπεριέχον πυρίτιδα ἢ ἄλλας ἐμπρηστικὰς ὕλας, μᾶς εἶναι ἀπηγορευμένον νὰ φορτώσωμεν.

Μένομεν ἀσπαζόμενοί σας,

Πρόθυμοι

(Ὑπογραφὴ) *Ἀδελφοὶ Παπαγιάννη*[99]

(Ἐπιγραφὴ εἰς τὴν ὀπισθίαν ὄψιν)

Τῷ κυρίῳ

Κυρίῳ Στεφάνῳ Σκουλούδη

Εἰς Κωνσταντινούπολιν

16.

Ἐπιστολὴ τοῦ ἐν Βοστώνῃ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν οἴκου V. Aza-

[99]) Οἱ Ἀδελφοὶ Παπαγιάννη ὑπῆρξαν μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστέρων πρωτοπόρων τοῦ ἀνθοῦντος σήμερον ἑλληνικοῦ ἐφοπλισμοῦ. Ἡ ἀτμοπλοΐα τῶν Ἀδελφῶν Παπαγιάννη, ἱδρύθη τὸ 1855 ὑπὸ τῶν Παπαγιάννη καὶ Μουσαβίνη «τῇ συνδρομῇ πάντων τῶν ἐν Μάντσεστερ καὶ ἐν Λίβερπουλ Ἑλλήνων» ὅπως γράφει ἡ «Πανδώρα» εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 215 τεῦχος της τῆς 1ης Μαρτίου 1859. Ἐντὸς 4 ἐτῶν, ἀπέκτησεν 7 ἀτμόπλοια, τὴν «Ἀρκαδίαν» 1000 τόννων, τὴν «Λακωνίαν» 1200 τόννων, τὴν «Ἁγίαν Σοφίαν» 1300 τόννων, τὴν «Θεσσαλίαν» 1200 τόννων, τὸν «Ὀρόντην» 1200 τόννων, τὴν «Ἰωνίαν» 1300 τόννων καὶ τὴν «Βοιωτίαν» 1000 τόννων. Ἡ Papayanni Line ἐξειλίχθη εἰς μίαν τῶν μεγαλειτέρων βρεττανικῶν ἀτμοπλοϊκῶν Ἑταιριῶν, ἀπορροφηθεῖσα βραδύτερον ὑπὸ τῆς Ellerman Line, ὑφίσταται δὲ καὶ σήμερον ὡς Ellerman & Papayanni Line, τ' ἀτμόπλοιά της δὲ ἐξακολουθοῦν καὶ σήμερον νὰ φέρουν τὰ ὀνόματα «Corinthian», «Ionian» κλπ. Ἀπὸ τὸ κείμενον τῆς παρατιθεμένης ἐπιστολῆς των πρὸς τὸν Σκουλούδην καθίστανται ἔκδηλα τὰ πατριωτικά των αἰσθήματα ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῆς Κρήτης. Βλ. σχετικῶς Σ. Ι. Μακρυμιχάλου, Ἀδελφοὶ Παπαγιάννη, οἱ Ἕλληνες ἐφοπλισταὶ τοῦ Λίβερπουλ (Ναυτικὰ Χρονικὰ 15 Δεκεμβρίου 1957, σελ. 14).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

rian & Co, πρὸς τὸν Στέφανον Σκουλούδην εἰς Κωνσταντινούπολιν. Δισέλιδον διαστάσεων 23 × 28 χιλ. ἐπὶ ὑποκυάνου χάρτου γραφῆς ἄνευ γραμμογραφήσεως ἢ ὑδατογραφήματος. Γραφὴ ἀγνώστου.

Εἰδοποίησις ἀναβολῆς φορτώσεως 10 ὅπλων καὶ 10 000 φυσιγγίων κατόπιν τῆς ἐν Λίβερπουλ καταστροφῆς τῆς προηγουμένης ἀποστολῆς φυσιγγίων.

s/s «Asia»

Boston le 23 Avril 1867

Monsieur Stefano Scouloudy
Cons(tantino)ple

Votre estimée du 16 Mars pr(écédente) p(oste), nous donnant un ordre pour cartouches et carabines, et couvrant L. 380 en trois appoints pour en faire le payement, a été dûment reçue.

Nous avons exécuté v(otre) o(rdre) le 16 cour(an)t (et) nous avons engagé le frêt sur un navire qui devait immédiatement partir pour L(iver)pool, mais au moment de charger ces march(andi)ses, selon v(os) instructions, à l' adresse de Mess(ieurs) Papayanni Bro(ther)s et Bald & Cambell, nous avons reçu de la première de ces maisons une lettre qui nous informe que n(otre) dernier envoi de cartouches pour v(otre) c(ompte) à leur adresse a été saisi par le Gouv(ernemen)t Anglais et detruit, et ces Messieurs nous recommandent de ne plus leur adresser des «articles combustibles». La marchandise est toute prête, et comme M(essieu)rs Papayanni disent qu' ils vous ont écrit, nous attendons incessament v(os) instructions là - dessus. Ci - incluse, la copie de la lettre en question.

Nous avons été obligés d' achéter 10 carabines au lieu de 6, car la Fabrique ne vend pas moins d' une caisse (qui contient 10 armes); d' ailleurs, si nous achétions en dehors de la Fabrique, nous aurions payé assez, pour n' avoir que 6 armes pour le montant de la caisse entière.

Ayant ordonné 6 m(ille) cartouches pour 6 armes, nous avons pensé que vous voudriez mille cartouches pour chaque arme, et nous avons acheté 10 m(ille) cartouches pour ces 10 carabines.

Ainsi, nous avons à présent à v(otre) disposition 20 caisses contenant 100 m(ille) cartouches, plus 2 caisses contenant 10 m(ille) cartouches et 1 caisse contenant 10 carabines «Winchester».

Il est vrai que Mess(ieurs) Bald & Cambell, ne nous ont pas écrit de ne pas envoyer des cartouches, mais craignant que la

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

marchandise serait encore saisie et détruite, nous avons conclu de retarder tout le chargement. en attendant v(os) ordres.

En vous remerciant pour cette commission, et espérant que ce retard de chargement (malgré nous, bien entendu) ne vous découragera pas, et que, comme vous promettez, vous nous transmettrez bientôt un ordre plus considérable, nous vous saluons, Monsieur, bien sincèrement.

(Signés :) *V. Azarian & Co*

(Μετάφρασις)

ἀ/π «Asia»

Βοστώνη τῇ 23ῃ 'Απριλίου 1867

Κύριον Στέφανον Σκουλούδην
Κωνσταντινούπολιν

Ἡ διὰ τοῦ ἀπὸ 16 Μαρτίου — προηγουμένου ταχυδρομείου — τιμία σας, διὰ τῆς ὁποίας μᾶς διεβιβάσατε παραγγελίαν διὰ φυσίγγια καὶ καραβίνας, καὶ μᾶς ἐμβάσατε Λίρας 'Αγγλίας 380 εἰς τρία (χαρτο)νομίσματα πρὸς πληρωμήν, δεόντως ἐλήφθη.

'Εξετελέσαμεν τὴν ἐντολήν σας τὴν 16 τρέχοντος (μηνὸς) καὶ ἐκλείσαμεν ναῦλον ἐπὶ ἑνὸς πλοίου τὸ ὁποῖον θ' ἀνεχώρει ἀμέσως διὰ Λίβερπουλ, ἀλλὰ τὴν στιγμὴν τῆς φορτώσεως τῶν ἐμπορευμάτων τούτων, βάσει τῶν ὁδηγιῶν σας, εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν κυρίων 'Αδελφῶν Παπαγιάννη καὶ Bald & Cambell, ἐλάβομεν ἐπιστολὴν τοῦ πρώτου ἐκ τῶν οἴκων τούτων, ὁ ὁποῖος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἡ τελευταία μας ἀποστολὴ φυσιγγίων (ἡ γενομένη) διὰ λογαριασμόν σας εἰς παραλαβήν των, κατεσχέθη παρὰ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως καὶ κατεστράφη, οἱ δὲ ἐν λόγῳ κύριοι μᾶς συνιστοῦν νὰ μὴ τοῖς ἀποστείλωμεν ἄλλην φορὰν «εὔφλεκτα ἐμπορεύματα». Τὸ ἐμπόρευμα εἶναι καθ' ὅλα ἕτοιμον, ἐπειδὴ ὅμως οἱ κ. κ. Παπαγιάννη λέγουν ὅτι σᾶς ἔγραψαν (σχετικῶς), ἀναμένομεν νὰ λάβωμεν ἀπὸ τῆς μιᾶς στιγμῆς εἰς τὴν ἄλλην τὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁδηγίας σας. Συνημμένως (σᾶς στέλλομεν) ἀντίγραφον τῆς ἐν λόγῳ ἐπιστολῆς.

Ὑπεχρεώθημεν ν' ἀγοράσωμεν 10 καραβίνας ἀντὶ 6, διότι τὸ ἐργοστάσιον δὲν πωλεῖ ὀλιγώτερον τοῦ 1 κιβωτίου (τὸ ὁποῖον περιέχει 10 ὅπλα). 'Εξ ἄλλου, ἐὰν ἠγοράζαμεν ἐκτὸς τοῦ ἐργοστασίου, θὰ ἐπληρώναμεν δι' 6 ὅπλα τὸ ποσὸν ὁλοκλήρου τοῦ κιβωτίου.

Δεδομένου ὅτι παρηγγείλατε 6 χιλιάδας φυσιγγίων δι' 6 ὅπλα, ἐσκέφθημεν ὅτι θὰ ἠθέλετε 1000 φυσίγγια δι' ἕκαστον ὅπλον, καὶ συνεπῶς ἠγοράσαμεν 10.000 φυσίγγια διὰ τὰς 10 αὐτὰς καραβίνας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

Οὕτω, ἔχομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὴν διάθεσίν σας 20 κιβώτια περιέχοντα 100.000 φυσίγγια καὶ ἐπὶ πλέον 2 κιβώτια περιέχοντα 10.000 φυσίγγια καὶ 1 κιβώτιον περιέχον 10 καραβίνας «Οὐΐντσεστερ».

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ κ. κ. Bald & Cambell δὲν μᾶς ἔγραψαν νὰ μὴ στείλωμεν τὰ φυσίγγια, ἀλλὰ φοβούμενοι μήπως καὶ τὸ ἐμπόρευμα τοῦτο κατασχεθῇ καὶ καταστραφῇ, κατελήξαμεν (εἰς τὴν ἀπόφασιν) νὰ καθυστερήσωμεν τὸ σύνολον τῆς φορτώσεως, ἐν ἀναμονῇ τῶν ὁδηγιῶν σας.

Εὐχαριστοῦντες ὑμᾶς διὰ τὴν παραγγελίαν σας, καὶ ἐλπίζοντες ὅτι ἡ καθυστέρησις αὕτη τῆς φορτώσεως (γενομένη παρὰ τὴν θέλησίν μας ἐννοεῖται) δὲν θὰ σᾶς ἀποθαρρύνῃ, καὶ ὅτι, ὡς ὑπεσχέθητε, θὰ μᾶς διαβιβάσητε ἐντὸς ὀλίγου μεγαλειτέραν παραγγελίαν, σᾶς διαβιβάζομεν, κύριε, τοὺς εἰλικρινεῖς μας χαιρετισμούς.

(ὑπογρ.) Β. Ἀζαριὰν & Σια [100]

17.

Ἐγκύκλιος τῆς ἐν Ἀθήναις Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς «Φιλικῆς Ἑταιρείας» πρὸς τὴν «Ἐπιτροπὴν Κωνσταντινουπόλεως». Δύο τετρασέλιδα (μία σελὶς κενὴ) ἐπὶ λευκοῦ χάρτου μὲ ὁριζοντίας καὶ καθέτους ὑδατογραφημένας ῥαβδώσεις. Διαστάσεων 18 × 23,5 χιλ. Κείμενον λιθόγραφον. Ὁ τίτλος, αἱ ὑπογραφαὶ καὶ τὸ ὑστερόγραφον, προστεθειμένα ἰδιοχείρως.

Σύστασις ἐγγραφῆς εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐκδοθὲν Δάνειον τῶν 25.000.000 φράγκων.

ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ἐν Ἀθήναις τὴν 1 Μαΐου 1867

Πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν Κωνσταντινουπόλεως [101]

Ἀδελφοί !

Ἔννατος ἤδη διατρέχει μὴν [102] *ἀφ' ἧς, μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ ὑ-*

---

100) Εἰς τὸ γαλλικὸν κείμενον τῆς ἐπιστολῆς συνεπληρώθησαν αἱ συνήθεις ἐμπορικαὶ συντμήσεις. Ἡ ἐν ἀρχῇ σύντμησις «Pr. P.» ὑποθέτομεν ὅτι σημαίνει «Précédente Poste» καὶ οὕτω συνεπληρώθη. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τῶν ἐν Βοστώνῃ ἀρμενίων ἐμπόρων Β. Ἀζαριὰν καὶ Σιας ἀναφέρεται εἰς τὸ ἐπεισόδιον τῆς καταστροφῆς ἐν Λίβερπουλ τριῶν κιβωτίων μὲ φυσίγγια, τὴν ὁποίαν ἀνήγγειλαν εἰς τὸν Σκουλούδην οἱ Ἀδελφοὶ Παπαγιάννη διὰ τῆς δημοσιευθείσης ἀνωτέρω (Ἔγγραφον ἀριθ. 13) ἐπιστολῆς των.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

ποφέρωσι τὸν ἀφόρητον τῶν Τούρκων ζυγόν, οἱ κάτοικοι τῆς ἡρωϊκῆς Κρήτης ἀγωνίζονται τὸν καλὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγῶνα.

Ἄοπλοι, ἄνευ μέσων, ἄνευ πολεμοφοδίων, ἤραντο μόνοι ἀγῶνα παράτολμον ἐναντίον ἰσχυρᾶς αὐτοκρατορίας, ἧς ὁ στρατὸς ἀριθμεῖται κατὰ μυριάδας, κυρίας καὶ τῶν φρουρίων τῆς νήσου καὶ τῆς θαλάσσης διὰ στόλου θωρακωτῶν πλοίων.

Μόναι δὲ αἱ ἐπικουρίαι, αἱ ὀφειλόμεναι εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν ἁπανταχοῦ Ἑλλήνων διετήρησαν, ἄχρι τοῦδε, τὸν ἡρωϊκὸν ἐκεῖνον ἀγῶνα.

Καὶ οἱ λαοὶ τῆς Ἠπείρου, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ βαρέος ζυγοῦ πιεζόμενοι, καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐμφορούμενοι πόθων, ἐστερημένοι δὲ παντὸς μέσου, ἀποροῦντες καὶ ὅπλων καὶ πυρίτιδος καὶ πάσης ἄλλης παρασκευῆς, τείνουσι τὰς χεῖράς των πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι ἀδελφούς των, ζητοῦντες τ' ἀπολύτως ἀναγκαῖα βοηθήματα, ὅπως μιμηθῶσι τὸ ἔνδοξον τῶν Κρητῶν παράδειγμα.

Ἡ ἐν Ἀθήναις Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ διάφοροι ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι Ἐπιτροπαὶ τῆς «Φιλικῆς Ἑταιρείας», πεποιθυῖαι ὅτι ἡ ἐξέγερσις καὶ ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις ταύταις ἐπίκειται, κύριον προέθεντο σκοπὸν τὴν συλλογὴν τῶν ἀναγκαιούντων πρὸς τοῦτο μέσων. Αἱ προσπάθειαί των, ἄχρι τοῦδε, δὲν ἐπήνεγκον τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα. Ὁ κρητικὸς ἀγὼν ἀπορροφᾷ ὅλας τὰς προσφορὰς τῶν ἁπανταχοῦ φιλογενῶν Ἑλλήνων

Ἀλλὰ ποῦ ἠκούσθη ὅτι ἐπανάστασις κατὰ ἰσχυρᾶς αὐτοκρατορίας δύναται νὰ συντηρηθῇ μόνον δι' ἑκουσίων δωρημάτων, δι' ἰδιωτικῶν ἐλεῶν;

Καὶ αὐτὰ τὰ ὑπὲρ τῆς Κρήτης ἄχρι τοῦδε γενόμενα, ἀποδεικνύουσι τρανώτατα πόσον βαθεῖα εἶναι παρ' ἡμῖν ἡ συναίσθησις τοῦ πρὸς τὴν Πατρίδα καθήκοντος. Οὐχ' ἧττον, ὅμως, αἱ ἀτομικαὶ θυσίαι δὲν ἀρκοῦν.

Αἱ Ἐπαρχίαι τῆς Στερεᾶς στεροῦνται τῶν ἀναποφεύκτων πρὸς ἐπανάστασιν μέσων. Ἀλλὰ καὶ ἂν ριφθῶσιν εἰς παράτολμόν τι καὶ ἀπελπιστικὸν κίνημα, πόθεν καὶ πῶς ἀρυσθήσονται τὰ πρὸς συντήρησιν τοῦ ἀγῶνός των ἀπαιτούμενα μέσα;

---

[101]) Ἐκ τοῦ ἐγγράφου τούτου συνάγεται ὅτι συνεστήθη καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἰδιαιτέρα ἐπιτροπὴ τῆς «Φιλικῆς Ἑταιρείας» συμφώνως μὲ τὴν σύστασιν τῆς ἐν Ἀθήναις Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς «Φιλικῆς Ἑταιρείας» πρὸς τοὺς Ἡροκλῆν Βασιάδην καὶ Α. Βαφιάδην τὴν περιεχομένην εἰς τὸ ἀνωτέρω ἔγγραφον ἀριθ. 11.

[102]) Ἡ προκήρυξις τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν Κρητῶν πρὸς τὸν κρητικὸν λαὸν ἐξεδόθη ἐν Κάμποις Κυδωνίας τὴν 7 Σεπτεμβρίου 1866. Βλ. τὸ κείμενον αὐτῆς ἐν Τσιριντάνη, ἔνθ' ἀν. τόμ. Α', σελ. 431.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

Καὶ αὐτὸς δὲ τῆς Κρήτης ὁ ἀγών, ἂν καὶ μετ' ἀπαραμίλλου καρτερίας διεξαγόμενος, καὶ ὑπὸ τῆς τύχης παραβόλως βοηθούμενος, δὲν ἠδύνατο νὰ παρέχῃ ἐλπίδα ὁριστικῆς ἐπιτυχίας, ἂν μὴ ἐπήρχετο ἡ ἐπ' αἰσίοις ἀρξαμένη ἤδη τῶν Μεγάλων Δυνάμεων παρέμβασις, καὶ τοῦτο διότι ἡ Τουρκία κρατεῖ τὰ φρούρια, καὶ πρὸ πάντων διότι εἶναι κυρία τῆς θαλάσσης.

Δῆλον δὲ τοῖς πᾶσιν, ὅτι οἱ Χριστιανοί, ἐπαναστατήσαντες κατὰ τῆς Πύλης, δὲν δύνανται νὰ ἐπιτύχωσι τοῦ ποθουμένου, ἐὰν μὴ πρῶτον γενῶσι κύριοι τῆς θαλάσσης.

Ἡ διπλωματικὴ παρέμβασις εἶναι πάντοτε ἀμφίβολος, σπανίως ἐνεργουμένη καὶ σπανιώτερον ἐπιτυγχάνουσα. Παραδείγματα ἔστωσαν τὰ τῆς Πολωνίας καὶ τὰ τῆς Δανίας.

Αἱ ἰδιωτικαὶ προσπάθειαι καὶ θυσίαι, ὅσον μεγάλαι καὶ ἂν ὑποτεθῶσιν, εἰσὶν ὅλως ἀνεπαρκεῖς πρὸς αἰσίαν ἀποπεράτωσιν ἐπαναστάσεως κατὰ τῆς Τουρκίας.

Ἀλλ' ἡ ἐλευθέρα Ἑλλάς, τὸ ἐκ τῶν θυσιῶν καὶ ἀγώνων τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς φυλῆς παραχθὲν τοῦτο βασίλειον, δὲν ἔχει, ἄραγε, ὡς κεφαλή, καθήκοντα πρὸς αὐτήν ;

Ἂν ἡ Ἑλλὰς εἶχε σήμερον στρατὸν καλῶς ὀργανισμένον καὶ πρὸ πάντων στόλον ἀξιόμαχον, δὲν ἤθελον ἔχει ἄλλως καὶ τὰ τῆς Κρήτης καὶ τὰ τῶν Ἐπαρχιῶν τῆς ξηρᾶς ;

Δὲν ἐννοοῦμεν ἐντεῦθεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔπρεπεν, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, παραβιάζουσα τοὺς κανόνας τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ν' ἀναστατώσῃ τὰς ὁμόρους ἐπαρχίας, ἢ καί, ἐπαναστατησῶν αὐτῶν αὐθορμήτως, νὰ κηρύξῃ ἀμέσως πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας.

Ἂν ὅμως, ἡ Τουρκία ἔβλεπε σήμερον ἀπέναντι αὐτῆς τὴν Ἑλλάδα κατηρτισμένην ὡς προερρέθη, καὶ ἑτοίμην, ἐν ἀνάγκῃ, νὰ καταπολεμήσῃ τὸν στόλον της καὶ νὰ παρέμβῃ διὰ τοῦ στρατοῦ της μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν ἐπαναστατῶν, βεβαίως δὲν ἤθελε διστάσει ν' ἀκολουθήσῃ τάς, εἰς μάτην ἄχρι τοῦδε, διδομένας αὐτῇ συμβουλὰς ὑπὸ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων.

Ἡ ἀληθὴς αὕτη ἐκτίμησις τῶν καθηκόντων τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου κατέστη σήμερον γενική.

Διὰ ταῦτα ἡ Κυβέρνησις αὐτοῦ ἔλαβεν ὅλα τὰ ἐπ' αὐτῇ μέτρα ὅπως φθάσῃ τὸ Βασίλειον εἰς τὴν περιωπὴν ταύτην, ἀφ' ἑνὸς μὲν προκηρύξασα δάνειον Φρ. 25.000.000, ἀφ' ἑτέρου δὲ αὐξήσασα τοὺς δημοσίους φόρους, ὅπως ἐπαρκῶσι καὶ εἰς τὰς καθημερινὰς ἀνάγκας καὶ εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν τόκων τοῦ δανείου.

Τὸ δάνειον τοῦτο, ὡς γνωρίζετε, λαμβάνοντες γνῶσιν τοῦ Νόμου τῆς 12/24 Ἀπριλίου 1867, σύγκειται ἐκ Φρ. 25.000.000 ὀνομαστικοῦ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

κεφαλαίου, ἐκδίδονται δὲ αἱ ὁμολογίαι ἐπὶ καταβολῇ τῶν τεσσάρων πέμπτων τοῦ ὀνομαστικοῦ κεφαλαίου ἐπὶ τόκῳ ὀκτὼ τοῖς ἑκατὸν ὥστε ὁ δανείζων λαμβάνει τόκον δέκα τοῖς ἑκατὸν ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ πραγματικῶς καταβληθέντος κεφαλαίου, κερδίζει δὲ πρὸς τούτοις εἴκοσι τοῖς ἑκατὸν κατὰ τὴν ἐξόφλησιν τῆς ὁμολογίας, ὥστε παρέχει ἀρκετὰς ὠφελείας εἰς τοὺς δανειστὰς καὶ ἐξασφαλίζεται πληρέστατα ἡ πληρωμὴ τῶν τε τόκων καὶ τοῦ καθ' ἑξαμηνίαν πληρωθησομένου κεφαλαίου, διότι πρὸς τοῦτο προσδιορίζονται τὰ ἔσοδα τῶν Τελωνείων Πατρῶν, Πειραιῶς καὶ Ἀθηνῶν, τὰ ὁποῖα ὑπερβαίνουν κατὰ πολὺ τὸ ἀπαιτούμενον πρὸς πληρωμὴν τῶν τόκων καὶ χρεολύτρων ποσόν.

Τὰ ἔσοδα τῶν Τελωνείων αὐτῶν, παραδίδονται εἰς τὴν Τράπεζαν καὶ πᾶς κάτοχος ὁμολογίας ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ καταδιώξῃ ποινικῶς ἐπὶ ὑπεξαιρέσει καὶ ἀπάτῃ τὸν προϊστάμενον ἐκεῖνον τῶν Τελωνείων, ὅστις ἤθελε κάμει οἱανδήποτε ἄλλην χρῆσιν τῶν ἐσόδων τοῦ Τελωνείου[103].

Τὰ ἐκ τοῦ δανείου τούτου προκύψοντα κεφάλαια ὥρισται ὅπως χρησιμεύσωσιν ἀποκλειστικῶς κατὰ μὲν τὰ δύο τρίτα εἰς ἀγορὰν πλοίων καὶ προμήθειαν ὑλικοῦ διὰ τὸν στρατὸν καὶ τὸ Ναυτικόν, κατὰ δὲ τὸ ἓν τρίτον εἰς ἄλλας τῆς στρατιωτικῆς καὶ τῆς ναυτικῆς ὑπηρεσίας ἀνάγκας. Τὰ ἐκ τοῦ δανείου χρήματα συγκεντροῦνται ἅπαντα εἰς τὴν Τράπεζαν, αὕτη δὲ μόνη ἐνεργεῖ τὰς πληρωμάς.

Βλέπετε, ἑπομένως, ὅτι τὸ δάνειον τοῦτο καὶ ἐπικερδὲς εἶναι καὶ πληρέστατα ἐξησφαλισμένον. Βλέπετε δέ, πρὸ πάντων, ὅτι ἡ χρῆσις αὐτοῦ γενήσεται ἐξαιρετικῶς, ὅπως ἡ Ἑλλάς, ἐξοπλισθεῖσα κατὰ θάλασ-

---

[103]) Τὸ πατριωτικὸν δάνειον τοῦ 1867, τὸ πρῶτον δημόσιον δάνειον τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὸ δάνειον τῶν 60.000.000 τὸ χορηγηθὲν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ 1843 ὑπὸ τῶν Τριῶν Δυνάμεων, ἐκαλύφθη — κατὰ τὸν Π α π α ρ ρ η γ ό π ο υ λ ο ν (ἔνθ' ἀν. τόμ. ϛ', σελ. 327) — βραδέως ὑπὸ τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἰδίως ὑπὸ τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἑλληνικῶν χρηματιστικῶν κύκλων. Οἱ Ἕλληνες τοῦ ἐξωτερικοῦ, προσθέτει ὁ Παπαρρηγόπουλος, ἔπεμπον μὲν προθύμως εἰς τὰς ὑπὲρ Κρήτης ἱδρυμένας Ἐπιτροπείας, ἀλλὰ δυσκόλως ἐνεπίστευον τὰ χρήματα αὐτῶν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος. Τὸ δάνειον τοῦτο, κατὰ τὸν Ἀ σ π ρ έ α ν, (ἔνθ' ἀνωτ, τόμ. Β', σελ. 19), ἐξητμίσθη ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος, διατεθὲν πρὸς ἀγορὰν δεκασχιλίων ὅπλων, ἱκανῶν πυρομαχικῶν, δύο πυροβολαρχιῶν καὶ τριῶν «ταχυπλόων».

Ὁ Ἀ. Ἀ ν δ ρ ε ά δ η ς (Ἔργα, τόμ. ΙΙ, σελ. 357 - 8) γράφει τὰ ἑξῆς σχετικῶς μὲ τὸ δάνειον τοῦτο. «. Παρὰ τὸν πατριωτικὸν σκοπὸν τοῦ δανείου, ἀπῃτήθη διετία ὅπως ἀπορροφηθῶσι 100.000 μετοχαι. Ἀπὸ Ἀπριλίου 1867 μέχρι τέλους Δεκεμβρίου δὲν εἶχον τοποθετηθῇ εἰμὴ 45779 ὁμολογίαι. Τὸ 1868, καίτοι ηὐξήθη ὁ τόκος ἀπὸ 8 °/° εἰς 9 °/₀, δὲν ἐτοποθετήθησαν εἰμὴ 14050 ἐδέησε δὲ νὰ παρέλθῃ καὶ τὸ 1869 διὰ νὰ εὕρουν ἀγοραστὰς καὶ αἱ ὑπόλοιποι 40171 ὁμολογίαι».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

σαν καὶ ξηράν, ἀναλάβῃ ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὴν ἀνήκουσαν αὐτῇ θέσιν, τὴν θέσιν τοῦ φυσικοῦ προστάτου τῶν καταπιεζομένων ὑπὸ τῆς Τουρκίας Χριστιανῶν.

Οὐδεὶς θέλει ἀρνηθῇ ὅτι ἡ πραγματοποίησις τοῦ δανείου τούτου, εἶναι ἡ σπουδαιοτέρα ἐγγύησις τῆς πραγματοποιήσεως τῶν πόθων τῆς ὅλης ἑλληνικῆς φυλῆς. Ἂς πεισθῶσι δὲ πάντες ὅτι σήμερον ἐπαναλαμβάνεται ὁ κατὰ τὸ 1821 ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγών, καὶ ἀφ' οὗ ἐπανελήφθη, δὲν πρέπει νὰ ἐγκαταλειφθῇ. Αἱ ἰδιωτικαὶ προσφοραὶ πρέπει νὰ ἐξακολουθῶσιν, ἵνα δι' αὐτῶν προπαρασκευασθῶσι τὰ πρῶτα κινήματα τῶν Χριστιανῶν τῶν δούλων ἐπαρχιῶν. Ἀλλ' ἡ διεξαγωγὴ τῶν ὅλων, ἡ κυρία ὑποστήριξις καὶ ἡ ἐν καιρῷ τῷ δέοντι διεύθυνσις τοῦ ἀγῶνος εἶναι ἔργον καὶ καθῆκον τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος. Πᾶσα δὲ ὀπισθοδρόμησις ἀποβαίνει ὀλεθρία.

Θὰ διστάσωσιν, ἆρα γε, οἱ φιλοπάτριδες, οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὑπὸ τὴν δουλείαν ἀδελφῶν των, νὰ καταθέσωσι μέρος τῶν κεφαλαίων των εἰς δάνειον ἐπικερδὲς καὶ πληρέστατα ἠσφαλισμένον, ὅταν ἐκ τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ δανείου αὐτοῦ ἐλπίζηται ἡ ἐπιτυχία τῶν ἀπ' αἰώνων πόθων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ;

Δὲν ἐδιστάσαμεν ποσῶς, μέλημα κύριον ἔχοντες, ὡς γνωρίζητε, τὴν προπαρασκευὴν τῶν μέσων πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, δὲν ἐδιστάσαμεν, λέγομεν, ἀλλὰ θεωροῦμεν ἀπ' ἐναντίας καθῆκον ἡμῶν ἱερὸν ὅπως προτρέψωμεν πάντας τοὺς ὁμογενεῖς ἵνα λάβωσι μέρος εἰς τὸ δάνειον τοῦτο, καὶ παράσχωσιν οὕτω τὴν μεγαλειτέραν τῶν ἐκδουλεύσεων εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα.

(Ὑπογραφαὶ)

† Ἀθηνῶν, Θεόφιλος [104]	*Γ. Ἀ. Τισαμενὸς*
Μητροπολίτης	*Α. Κ. Μπάλας* (:)
	Σ. Καραϊσκάκης
Ἀρτέμιος Ν. Μιχαηλίδης	*Γ. Ἀ. Βασιλείου*
	Ἰ. Παπαζαφειρόπουλος
	Ν. Δαμασκηνὸς
(Κυκλικὴ σφραγὶς)	*Ἀ. Παπαδόπουλος*
ΕΝ ΤΗ ΕΝΟΤΗΤΙ Η ΙΣΧΥΣ	*Α. Καλ...* (δυσανάγνωστος)

Ὑ. Γ. Τῆς Ἑταιρίας μας οὔσης μυστικῆς, παρακαλοῦμεν νὰ μὴ δοθῶσιν εἰς τὴν δημοσιότητα τὰ ὀνόματα ἡμῶν.

---

[104]) Ἀπὸ τὴν ὑπογραφὴν τῆς μυστικῆς αὐτῆς ἐγκυκλίου, ἀποκαλύπτεται διὰ πρώτην φορὰν ὅτι ἡ μυστικὴ «Φιλικὴ Ἑταιρεία», ἡ σκοπὸν ἔχουσα τὴν ἐξέγερσιν τῶν βορείων ἐπαρχιῶν, δηλ. τῆς Θεσσαλίας, τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας, διετέλει ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ τότε Μητροπολίτου Ἀθηνῶν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

18.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπῆς πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις Κεντρικὴν ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπήν. Ἔκτυπον ἐπὶ σιγαροχάρτου πρέσσας ἐκ τοῦ πρωτοτύπου γεγραμμένου διὰ μελάνης κόπιας. Τρία φύλλα σιγαροχάρτου διαστ. 22 × 27 χιλ. φέροντα αὔξοντας ἀριθμοὺς σελίδων τοῦ βιβλίου κόπιας 495, 496 καὶ 497. Γραφὴ ἀγνώστου.

Φυγάδευσις ἑπτὰ τῶν ψευδοπληρεξουσίων ἐκ Κρήτης.— Δημοσίευσις διαμαρτυρίας των εἰς τὰς ἐφημερίδας «Ὁμόνοια» καὶ «Levant Herald».— Ἀποστολὴ ἐπικουριῶν εἰς Κρήτην.— Ἐγγραφαὶ εἰς τὸ δάνειον τῶν Φρ. 25.000.000.—Ἀκατονόμαστος διαγωγὴ μερικῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων.

Κων(σταντινούπο)λις τὴν 3 Μαΐου 1867

Σεβαστοὶ καὶ φίλτατοι ἀδελφοί,

Τέλος πάντων, μετὰ πολλοὺς μόχθους καὶ ἀγῶνας, τὸ ποθούμενον κατορθώθη ἐν μέρει [105]. *Τὴν παρελθοῦσαν Κυριακὴν ἐπεβιβάσαμεν ἑπτὰ ἐκ τῶν πληρεξουσίων Σερβὲρ ἐπὶ δύο ἑλληνικῶν ἱστιοφόρων πλοίων, ἀποπλευσάντων αὐθημερὸν ἐντεῦθεν καὶ προσεχῶς θέλετε τοὺς δεχθῇ εἰς Πειραιᾶ. Ἄφησαν καὶ διαμαρτύρησιν ἣν βλέπετε δημοσιευομένην ἐν τῷ συνημμένῳ φύλλῳ τῆς «Ὁμονοίας»* [106]. *Ἴσως δὲ δημο-*

Θεοφίλου. Ὁ Ἀθηνῶν Θεόφιλος (Βλ. Κ. Α. Β ο β ο λ ί ν η, Ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς Ἐλευθερίας 1453 - 1953, Ἀθῆναι 1952 σελ. 142) γεννηθεὶς εἰς Πάτρας τὸ 1790 μετέσχεν ἐνεργῶς τοῦ Ἀγῶνος τοῦ 1821 ὡς συμπαραστάτης τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ.

105) Τὸ «ποθούμενον» εἶναι ἡ φυγάδευσις τῶν ὑπὸ τοῦ Σερβὲρ ἀποσταλέντων εἰς Κωνσταντινούπολιν δῆθεν πληρεξουσίων τῶν Κρητῶν καὶ ἡ κατάθεσις διαμαρτυρίας των εἰς τὰς Πρεσβείας τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Βλ. λεπτομερῶς περὶ τούτου Τ σ ι ρ ι ν τ ά ν η ἔνθ' ἀν., τόμ. Β΄ σελ. 104 ἐφ. Τὴν ἐνέργειαν ταύτην εἶχεν ὑποδείξει ἡ ἐν Ἀθήναις Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ ἐν ὑστερογράφῳ τοῦ ἀνωτέρω ἐγγράφου ἀριθ. 13 πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν Κωνσταντινουπόλεως.

106) Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 936 τῆς 3 Μαΐου 1867 φύλλον τῆς ἐφημερίδος «Ὁμόνοια» τὴν ὁποίαν ἐξέδιδεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Ι. Δ. Τανταλίδης ἐδημοσιεύθη ὄντως, ἐνεργείαις τῆς ἐπιτροπῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ «Διαμαρτύρησις» τῶν Κρητῶν πληρεξουσίων (βλέπε τὸ κείμενον αὐτῆς ἐν Τ σ ι ρ ι ν τ ά ν η ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Β΄, σελ. 109 - 110) ἡ ἐπιδοθεῖσα τὴν 25ην Ἀπριλίου 1877 πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας, Πρωσσίας, Αὐστρίας, Ἰταλίας καὶ Ἀμερικῆς, ὡς καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ «Ὁμόνοια» προτάσσει τῆς δημοσιεύσεως τὸ ἑξῆς εἰσαγωγικὸν σημείωμα: «Ἑπτὰ ἐκ τῶν ἐνταῦθα πρό τινος καιροῦ ἐλθόντων χριστιανῶν πληρεξουσίων τῆς Κρήτης ἐπέδωκαν καὶ αὐτὰς εἰς τὰς ἐνταῦθα Πρεσβείας τῶν ἑπτὰ Μεγάλων Δυνάμεων...ὡς καὶ εἰς τὴν τῆς Ἑλλάδος τὸ κάτωθι ἔγγραφον ὅ π ε ρ χ ά ρ ι ν

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

σιευθῆ καὶ ἐν τῷ σημερινῷ φύλλῳ τοῦ L(evant) Herald ὡς ὑπεσχέθη ἡμῖν, ἀλλ' ἀκόμη δὲν διενεμήθη[107]. *Ἡ διαμαρτύρησίς των αὕτη ἐπεδόθη χθὲς εἰς ὅλας τὰς Πρεσβείας πρὸς ἃς ἀπευθύνεται. Θέλομεν μεταχειρισθῇ ἅπαντα τὰ ἐφικτὰ μέσα πρὸς φυγάδευσιν καὶ ἄλλων ἐκ τῶν συναδέλφων των. Τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτο μείζονος ἀξίας, ἂν συνέβαινεν εἰς τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ καὶ νῦν δὲν στερεῖται σημαντικότητος, ὡς καλῶς ἐννοεῖτε. Μᾶς ἄφισαν ἵνα τοῖς πέμψωμεν τὰ ἐνδύματά των, καὶ ἀφικομένους, εἰδοποιήσατε αὐτούς, παρακαλοῦμεν, νὰ ἡσυχάζωσιν ὅτι ἐγκαίρως θέλομεν τοῖς τὰ ἀποστείλει, ὡς τοὺς ὑπεσχέθημεν. Τὰ πλοῖα εἶναι τὸ ἑλληνικὸν βρίκιον «Θεοφύλακτος» πλ(οιάρχου) Κωνσταντίνου Ἡλιοπούλου καὶ τὸ ἑλληνικὸν βρίκιον «Μπίλιω» πλοιάρχου Λαζάρου Βατσαξῆ, ὡς μᾶς εἶπον δὲ οἱ ἀξιότιμοι αὐτοὶ πλοίαρχοι, πιθανὸν νὰ μὴ ἐγγίσωσι καὶ τὰ δύο πλοῖα εἰς Πειραιᾶ, ἀλλὰ ὅτι θὰ τοὺς παραλάβῃ ἐν τῷ πελάγει ὅλους τὸ ἕτερον ἐξ αὐτῶν, ἀφεύκτως προωρισμένον διὰ Πειραιᾶ, καὶ τοῦτο εἶναι ὁ «Θεοφύλακτος». Ἐκ τῶν ἑπτά, ὀφείλομεν νὰ κάμωμεν ἰδιαιτέραν τινα μνείαν ὑπὲρ τοῦ Ἀποστόλου Χαιρέτη πολὺ συντελέσαντος παρὰ τοῖς συναδέλφοις του εἰς τὴν φυγάδευσιν.*

Τὰ μελιτσαῖα πλοῖα περὶ ὧν σᾶς ἐγράψαμεν προλαβόντως, δὲν ἀπέ-

---

περιεργείας, φέρομεν εἰς γνῶσιν τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν. Οἱ ὑπογραφόμενοι ἐπραγματοποίησαν, ὡς πληροφορούμεθα, τὴν ἐν τῷ ἐγγράφῳ ἀναφερομένην ἀπέλευσίν των, ἄδηλον δὲ ποῦ διευθύνθησαν». Οἱ ὑπογράφοντες τὸ ἔγγραφον «πληρεξούσιοι» ἦσαν οἱ Ἰωάννης Μουρελάκης, Χ. Ν Τουτουνιζάκης, Ἀπόστολος Χαιρέτης, Νικόλαος Μανουσάκης, Δημήτριος Μαλαγαρδῆς (τὸ ὄνομα τούτου ἡ «Ὁμόνοια» τὸ δημοσιεύει λελανθασμένως ὡς «Μολογαριᾶς» προσθέτουσα τὴν μνείαν «δυσανάγνωστον») Ἰωάννης Δασκαλάκης καὶ Γεώργιος Κυπνιστός. Ἡ μνεία ἐν τῷ εἰσαγωγικῷ σημειώματι τῆς «Ὁμονοίας» ὅτι εἶναι ἄγνωστον ποῦ διευθύνθησαν οἱ ἀποδράσαντες πληρεξούσιοι ἐγένετο προφανῶς πρὸς παραπλάνησιν τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν.

[107]) Εἰς τὸ φύλλον τῆς 15ης Μαΐου (ν. ἡ) ἢ 3 Μαΐου 1867 κατὰ τὸ παλαιὸν ἡμερολόγιον, τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκδιδομένης ἀγγλοφώνου ἐφημερίδος «Levant Herald» ἐδημοσιεύθη ὁμοίως ἐν ἀγγλικῇ μεταφράσει ἡ διαμαρτυρία τῶν Κρητῶν πληρεξουσίων, μὲ τὸ ἑξῆς εἰσαγωγικὸν σημείωμα τοῦ ἐκδότου «Ἑπτὰ ἐκ τῶν χριστιανῶν πληρεξουσίων τῆς Κρήτης ἐδραπέτευσαν (have decamped) τὴν παροῦσαν ἑβδομάδα, ἀφοῦ—κατὰ τὴν ἐντοπίαν ἑλληνικὴν ἐφημερίδα «Ὁμόνοια» εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει καὶ ἡ εὐθύνη τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἐγγράφου—ἀπηύθυναν τὴν κάτωθι διαμαρτυρίαν εἰς τὰς Πρεσβείας τῆς Βρεττανίας, Γαλλίας, Ρωσίας, Αὐστρίας, Πρωσσίας, Ἰταλίας καὶ Ἀμερικῆς». Τὸ ὅτι τὸ εἰς τὴν «Levant Herald» δημοσιευθὲν κείμενον τῆς διαμαρτυρίας δὲν ἀπετέλει ἀντιγραφὴν τοῦ δημοσιεύματος τῆς «Ὁμονοίας» συνάγεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ τὰ δύο φύλλα ἐξεδόθησαν τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὸ ἀγγλικὸν κείμενον ἡ ὑπογραφὴ τοῦ Δ. Μαλαγαρδῆ δημοσιεύεται ὀρθὴ ἐνῷ εἰς τὴν «Ὁμόνοιαν» ἐδημοσιεύθη λελανθασμένη (Βλ. ἀνωτέρω σημ. 106).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

πλευσαν πρὸς παραλαβὴν τῶν Κιρκασίων[108]. *Ζητήσαντα καὶ μὴ λαβόντα τὴν συμπεφωνημένην προκαταβολὴν ναύλου, διεμαρτυρήθησαν καὶ διέλυσαν τὰ ναυλοσύμφωνα. Ὥστε, ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐματαιώθη.*

Κατ' αὐτάς, νέαι πάλιν ἐπικουρίαι μὲ ζωοτροφὰς καὶ πολεμοφόδια, ἀπέπλευσαν πάραυτα εἰς Κρήτην μὲ πολεμικὰ πλοῖα[109].

Ἀπὸ τοῦ Σαββάτου ἔχομεν τηλεγραφικῶς τὰ τρόπαια τῶν ἰδικῶν μας κατὰ τοῦ Ὀμὲρ καὶ Μεχμὲτ Πασσᾶ, καὶ ἀγαλλόμεθα[110].

Ἐλάβομεν τὰς ἀποσταλείσας διὰ τοῦ κ. Μαλλικοπούλου κεκυρωμένας ἀποδείξεις καὶ παρακαλοῦμεν νὰ ἔχωμεν καὶ τὰς ὀλίγας ἐναπολειπομένας παρ' ὑμῖν. Αἱ ἐγγραφαὶ τοῦ δανείου ἤρξαντο εἰς τὸ Προξενεῖον[111]. *Εἶναι ἡ ἀρχή, καὶ ἡ ἀρχή, γνωρίζομεν πάντες, εἶναι τὸ δυσκολώτερον μέρος πάντοτε. Καταβάλλεται πᾶσα ἐνέργεια, ὅσον καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἀλλὰ δυστυχῶς φαίνεται ὅτι πολλὰ πρόκεινται ἐμπόδια νὰ ὑπερνικηθῶσι, καὶ προσεχῶς γράψωμεν πάλιν, ὅ,τι καλλίτερον, ὡς ἐλπίζομεν, ἕξομεν. Ὅ,τι δὲ λυπεῖ, καὶ λυπεῖ βαθέως, τοὺς ἔξω φιλοπάτριδας, εἶναι ἡ ἀκατονόμαστος διαγωγή τινων τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων, αἵτινες διὰ δημοσιεύσεων ἀνοήτων καιρίως βλάπτουσι καὶ εἰς τὴν πρόοδον τῆς σοβαρωτάτης ταύτης ἐθνικῆς ὑποθέσεως. Πρὸς Θεοῦ! Ληφθήτω πᾶν μέτρον δι' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, οἵτινες δωρεὰν προδίδουσι μεγάλα καὶ ἱερὰ ἐθνικὰ συμφέροντα.*

Χαίρετε
(Ὑπογραφαὶ)
Ἡρoκλῆς Βασιάδης
Στέφ. Σκουλούδης
Ἀ. Βαφιάδης
Ἰω. Φ. Γκιὼν

Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Κρητῶν
Σ(εβαστὴν) Κεντρικὴν ἐν Ἀθήναις
Ἐπιτροπὴν

---

108) Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη εἶχεν ἀποφασίσει πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἐπαναστατημένων Κρητῶν, νὰ μεταφέρῃ καὶ ἐγκαταστήσῃ εἰς Κρήτην 50.000 ἀγρίων Κιρκασίων μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των. (Βλ. Τσιριντάνη ἔνθ' ἀνωτ., τόμ. Α΄, σελ. 487 καὶ τόμ. Β΄, σελ. 56).

109) Πρόκειται, προφανῶς, περὶ ἀποστολῶν εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἐν Κρήτῃ τουρκικοῦ στρατοῦ.

110) Βλ. Τσιριντάνην ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Β΄, σελ. 201.

111) Πρόκειται περὶ ἐγγραφῶν εἰς τὸ Πατριωτικὸν Δάνειον τοῦ 1865 περὶ τοῦ ὁποίου βλ. ἀνωτέρω σημ. 103.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

19.

Ἐπιστολὴ τοῦ ἐν Βοστώνῃ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν οἴκου V. Azarian & Co, πρὸς τὸν Στέφανον Σχουλούδην εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τετρασέλιδον (δύο σελίδες κεναὶ καὶ μία σελὶς μὲ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς ἐπιστολῆς) διαστάσεων 23 × 28 χιλ. ἐπὶ ὑποκυάνου χάρτου γραφῆς ἄνευ ὑδατογραφήματος ἢ γραμμογραφήσεως. Γραφὴ ἀγνώστου.

Συμπληρωματικαὶ ἐξηγήσεις διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν φυσιγγίων ἐν Λίβερπουλ. — Ἄρνησις ἐκτελέσεως παραγγελιῶν δι' ἀποστολάς μέσῳ Λίβερπουλ.

Boston, May 7th 1867

Mr. Stefano Scouloudy
Constantinople

Dear Sir,

Confirming our letter of the 23rd ulti(mo), we acknowledge receipt of your favor of the 16th idem through Mess(rs) Papayanni Bro(ther)s of Liverpool, contents of which we carefully noted.

We refer you to the copy of a letter we rec(eive)d from said Mess (ieurs) Papayanni Bro(ther)s by which you will perceive that the cartridges were not destroyed because the Captain of the «Compta» discharged them in Liverpool without notifying the proper authorities, but because all combustible articles are absolutely forbidden to be landed with or without notifying the Government.

Mess(ieurs) Papayanni Bro(ther)s speak on the subject very plainly and peremptorily, and request us n o t t o s h i p those we have ready here, until further notice from them, and although we are exceedingly sorry to disappoint you, we must obey their orders.

Still we may hear from you directly by the cable in regard to shipping them on our vessel loading for Constantinople. In that case, we will do as you may request us.

We remain, Sir,
Very truly yours
(Sd) *V. Azarian & Co*

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

(Μετάφρασις)

Βοστώνη τῇ 7η Μαΐου 1867

Κύριον Στέφανον Σκουλούδην
Κωνσταντινούπολιν

Κύριε,

Βεβαιοῦντες τὴν ἀπὸ 23ης παρελθόντος [112] ἐπιστολήν μας, γνωρίζομεν τὴν λῆψιν, μέσῳ τῶν ἐν Λίβερπουλ κυρίων Ἀδελφῶν Παπαγιάννη, τῆς ἀπὸ 16ης ἰδίου τιμίας σας, τὸ περιεχόμενον τῆς ὁποίας προσεκτικῶς ἐσημειώσαμεν.

Παραπέμπομεν ὑμᾶς εἰς τὸ ἀντίγραφον τῆς ἐπιστολῆς τὴν ὁποίαν ἐλάβομεν παρὰ τῶν εἰρημένων κυρίων Ἀδελφῶν Παπαγιάννη, καὶ ἐκ τῆς ὁποίας θ' ἀντιληφθῆτε ὅτι τὰ φυσίγγια δὲν κατεστράφησαν διότι ὁ πλοίαρχος τοῦ (πλοίου) «Compta» τὰ ἐξεφόρτωσεν εἰς Λίβερπουλ χωρὶς νὰ εἰδοποιήσῃ τὰς ἁρμοδίας ἀρχάς, ἀλλὰ διότι ἀπαγορεύεται ἀπολύτως ἡ ἀποβίβασις εἰς τὴν ξηρὰν παντὸς εὐφλέκτου εἴδους, εἴτε εἰδοποιηθῇ εἴτε οὐ ἡ Κυβέρνησις.

Οἱ κύριοι Ἀδελφοὶ Παπαγιάννη ὁμιλοῦν λίαν εὐκρινῶς καὶ κατηγορηματικῶς ἐπὶ τοῦ ζητήματος, καὶ μᾶς ζητοῦν νὰ μὴ φορτώσωμεν ὅσα ἔχομεν ἕτοιμα ἐνταῦθα, μέχρις ὅτου λάβομεν νεωτέρας εἰδήσεις ἐκ μέρους των, καίτοι δὲ λυπούμεθα λίαν διότι σᾶς ἀπογοητεύομεν, εἴμεθα ἐν τούτοις ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπακούσωμεν εἰς τὰς διαταγάς των.

Παρὰ ταῦτα, ἐὰν ἔχωμεν νέα σας ἀπ' εὐθείας διὰ τοῦ τηλεγράφου σχετικῶς μὲ τὴν φόρτωσιν τούτων ἐπὶ τοῦ πλοίου μας τὸ ὁποῖον φορτώνει διὰ Κωνσταντινούπολιν, θὰ πράξωμεν ὅπως θέλετε μᾶς ζητήσει [113].

Μένομεν, Κύριε,
Ὑμέτεροι
(ὑπογρ.) Β. Ἀζαριὰν & Σια

20.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀθήναις Κεντρικῆς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπῆς πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐπιτροπήν. Τετρασέλιδον (τρεῖς

---

[112]) Βλ. τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἀνωτέρω ἔγγραφον 16 γεγραμμένην γαλλιστί. Ὁ Σκουλούδης, παρεπονέθη προφανῶς, διὰ τῶν Ἀδελφῶν Παπαγιάννη διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν κιβωτίων μὲ τὰς μεταλλικὰς βολάς, τῶν σταλέντων ἐξ Ἀμερικῆς.

[113]) Ἐδῶ οἱ Ἀδελφοὶ Ἀζαριάν, ἀφίνουν νὰ ἐννοηθῇ ὅτι ἠμποροῦν νὰ στείλουν ἀπ' εὐθείας εἰς Κωνσταντινούπολιν τὰ πολεμοφόδια τὰ προοριζόμενα διὰ τὸν κρητικὸν ἀγῶνα.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

σελίδες κεναὶ) διαστάσεων 21,5 × 27 χιλ. ἐπὶ λευκοῦ χάρτου γραφῆς μὲ ὑδατογραφημένας ὁριζοντίας γραμμάς. Γραφὴ ἀγνώστου (πιθανῶς Α. Μηλιαράκη).

Ἀναγγελία ἀφίξεως εἰς Ἀθήνας τῶν ἀποδρασάντων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Κρητῶν δῆθεν πληρεξουσίων τοῦ Σερβὲρ Ἐφέντη.— Ὑποδείξεις διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ φυλακισθέντος Κρητὸς Σιονουδάκη.

Πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπήν.

Ἀξιότιμοι Κύριοι,

Ἔχομεν ἀνὰ χεῖρας τὰς ἀπὸ 26 Ἀπριλίου καὶ 13 Μαΐου ἐπιστολάς σας[114].

Οἱ ἑπτὰ διαμαρτυρηθέντες πληρεξούσιοι τοῦ Σερβὲρ Ἐφέντη, ὡς βεβαίως θὰ ἐμάθετε μέχρι τοῦδε, ἔφθασαν πάντες εἰς Ἀθήνας τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα καὶ παρουσιάσθησαν ἀμέσως εἰς ἡμᾶς. Χθὲς ἀνεχώρησαν πάντες διὰ Σύρον καὶ ἐκεῖθεν διὰ Κρήτην[115]. *Ἀναχωροῦντες, μᾶς παρεκάλεσαν νὰ σᾶς γράψωμεν νὰ λάβητε τὴν καλωσύνην ν' ἀποστείλητε εἰς Σύρον μὲ πρώτην εὐκαιρίαν τὰ πράγματα αὐτῶν, τὰ ὁποῖα, ἀναχωροῦντες κατεσπευσμένως, ἀφῆκαν εἰς τὰς οἰκίας τῶν κυρίων Ἀν. Σακελλαρίδη καὶ Μηνᾶ Μαράσογλου.*

Εἰς μίαν τῶν πρὸς ὑμᾶς ἐπιστολῶν μας, εἴχομεν ἐγκλείσει ἐπιστολὴν ἑνὸς τῶν ἐνταῦθα προσφύγων Κρητῶν, πρὸς ἕνα τῶν μεινάντων αὐτόσε πληρεξουσίων, Κουρμούλην καλούμενον, ἐπληροφορήθημεν δὲ ὅτι κατὰ τὴν ἐπίδοσιν αὐτῆς, ἐφυλακίσθη εἷς Κρής, Σιονουδάκης τ' ὄνομα. Πολὺ σᾶς παρακαλοῦμεν, κατὰ παράκλησιν καὶ πολλῶν ἄλλων ἐνταῦθα Κρητῶν, νὰ ἐνεργήσητε, εἰ δυνατόν, εἰς τὴν ἀποφυλάκισίν του.

Δεχθῆτε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἐξαιρέτου πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεως.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 16 Μαΐου 1867

Ἡ ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τῶν Κρητῶν
Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ

(Ὑπογραφαὶ)
Λέων Μελᾶς
Γεώργιος Π. Σκουζὲς
Ἰ. Σκαλτσούνης
Δ. Μαυροκορδᾶτος
Μ. Ρενιέρης

(Σφραγὶς κυκλικὴ)
Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

---

[114]) Αἱ δύο αὗται ἐπιστολαὶ τῆς Ἐπιτροπῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἀνευρέθησαν εἰς τὸ περιελθὸν εἰς χεῖρας μας ἀρχεῖον Σκουλούδη. Προφανῶς ανα-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

21.

Ἐπιστολὴ τοῦ ἐν Κωνστάντζῃ τῆς Ρουμανίας Μενελάου Νεγρεπόντη πρὸς τὸν Στέφανον Σκουλούδην εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τετρασέλιδον (δύο σελίδες κεναὶ) διαστάσεων 27 × 21,5 χιλ. ἐπὶ κυανοῦ χάρτου γραφῆς, ἄνευ ὑδατογραφήσεως ἢ γραμμογραφήσεως. Γραφὴ ἀγνώστου.

Ἀναγγελία ἐγγραφῶν εἰς τὸ Ἐθνικὸν Δάνειον. — Παράπονα κατὰ τῶν «βαθυπλούτων» Χίων δι' ἔλλειψιν προθυμίας.

Κωνστάντζα 10/22 Ἰουλίου 186?

Κύριε Στέφανε Σουγδουρῆ [116]

Εἰς Κωνστ(αντινού)πολιν

Ἐπιστρέψας ἐνταῦθα, εὗρον τὴν φιλικὴν ἐπιστολήν σας, εἰς ἥν εὐχαρίστως ἀπαντῶ.

Ἐπληροφορήθην ὅτι ὁ κύριος Κανάκης ἔλαβε τὴν φροντίδα, κατὰ τὴν ἀπουσίαν μου ἐντεῦθεν, νὰ συλλέξῃ ὑπογραφάς τινας περὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Δανείου, παρὰ τῶν ἐδῶ ὁμογενῶν. Ἡμεῖς ὡς βεβαίως γνωρίζετε, ἐλάβομεν τὸ μέρος μας ἐν Γαλαζίῳ. Παρ' ἐλπίδα, θεωρῶ ὅτι πολλοὶ τῶν ὁμογενῶν, καὶ ἰδίως ἐκ τῶν βαθυπλούτων Χίων μας, δὲν ἔδειξαν τὴν δέουσαν προθυμίαν εἰς τὴν κρισιμωτάτην ταύτην περίστασιν [117] *ἐνῷ ἡ πτωχή, ἀλλ' ἔνδοξος πατρίς μας, παρ' αὐτῶν πολλὰ ἤλπιζεν. Ἡμαρ ἐλεύσεται.*

Μὴν λείπετε, φίλτατε Στέφανε, πάσαις δυνάμεσι νὰ ὑπηρετῆτε τὴν πατρίδα, καὶ σᾶς παρακαλῶ γράφετέ με συνεχῶς περὶ ὅλων, θέλετε δ' ἔχει καὶ ἐμέ, ἀείποτε, βοηθόν σας προθυμότατον.

Σᾶς ἀσπάζομαι ἀδελφικώτατα, ὅλως ὑμέτερος [118]

(Ὑπογρ.) *Μεν. Ἰ. Νεγρεπόντης*

Ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου τῆς ἐπιστολῆς, ὑπάρχει ἡ διεύθυνσις:

φέρονται εἰς τὸ ζήτημα τῶν Κρητῶν πληρεξουσίων διὰ τοὺς ὁποίους βλ. ἀνωτέρω ἔγγραφα ἀριθ. 13 καὶ 18.

115) Οἱ Κρῆτες πληρεξούσιοι, ὡς ἀναφέρει ὁ Τσιριντάνης (τόμ. Β', σελ. 110) πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των ἐξ Ἀθηνῶν, ἐγένοντο δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Α' ὁ ὁποῖος τοὺς συνεχάρη διὰ τὴν θαρραλέαν στάσιν των.

116) Ἄγνωστον διατί ὁ Νεγρεπόντης προσφωνεῖ τὸν Σκουλούδην μὲ τὸ ψευδώνυμον Σουγδουρῆς, ἐφ' ὅσον ἡ ἐπιστολή του φέρει καθαρὰ ὄπισθεν τὴν διεύθυνσιν τοῦ Σκουλούδη.

117) Προφανῶς ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀπροθυμίαν τῶν Χίων νὰ ἐγγραφοῦν εἰς τὸ Πατριωτικὸν Δάνειον. Βλ. καὶ ἀνωτέρω σημ. ἀριθ. 103.

118) Αἱ διὰ ἀραιῶν στοιχείων φράσεις, ἔχουν γραφῆ ἰδιοχείρως ὑπὸ τοῦ Νεγρεπόντη.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

Sr. Stef. Scouloudi, Constantinople καὶ ἡ σφραγὶς Lloyd Agenzia - Kustendje δεικνύουσα ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐστάλη διὰ τοῦ ἐν Κωνστάντζῃ Πρακτορείου τοῦ Αὐστριακοῦ Λόϋδ.

22.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀθήναις Κεντρικῆς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπῆς, πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπήν. Τετρασέλιδον (τρεῖς σελίδες κεναὶ) διαστάσεων 21,5 × 27 χιλ. ἐπὶ κυανοῦ χάρτου γραφῆς μὲ ὑδατογραφημένας ὁριζοντίας γραμμάς. Γραφὴ ἀγνώστου (πιθανῶς Α. Μηλιαράκη).

Ἀποδείξεις παραλαβῆς εἰσφορῶν.— Διαβίβασις μέσῳ τῆς ἐν Ἀμερικῇ ἑλληνικῆς Πρεσβείας τῆς πρὸς Azarian ἐπιστολῆς.— Ἡ παραλαβὴ τῶν γυναικοπαίδων ἐνεψύχωσε τὴν ἐπανάστασιν.

Πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπήν.

Ἀξιότιμοι Κύριοι,

Σᾶς ἀποστέλλομεν ἔγκλειστον τὴν διπλότυπον ἀπόδειξιν τῆς παραλαβῆς τῶν διακοσίων ἑξήκοντα λιρῶν καὶ εἴκοσι Ναπολεονίων, τὰ ὁποῖα διὰ τοῦ Κυρίου Νάζου μᾶς ἐμβάσατε.

Σᾶς ἀποστέλλομεν πρὸς τούτοις καὶ 11 φυλλάδια ἐπικεκυρωμένα. Τὴν πρὸς τὸν κ. Azarian ἐπιστολήν, ἥν ἔγκλειστον εἰς τὴν ἀπὸ 7 λήγοντος ἐπιστολήν σας μᾶς ἐστείλατε, ἐστείλαμεν εἰς Boston διὰ τῆς ἐν Ἀμερικῇ Ἑλληνικῆς Πρεσβείας, ὅπως ἀσφαλέστερον περιέλθῃ εἰς χεῖράς του [119].

Τὰ τῆς Κρήτης γνωρίζετε βεβαίως ἐκ τῶν ἐφημερίδων καὶ τῶν Δελτίων μας. Ἡ παραλαβὴ τῶν γυναικοπαίδων παρὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν πλοίων ἐπέφερε μεγάλην ἐμψύχωσιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ἥτις, μ᾿ ὅλα τὰ τηλεγραφούμενα τοῦ Ὀμὲρ περὶ ἐντελοῦς αὐτῆς καταπαύσεως, ὑφίσταται καθ᾿ ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν. Μὴ παύετε σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς κοινοποιῆτε ἑκάστοτε πᾶν ὅ,τι αὐτόσε συμβαίνει σχετικὸν πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης.

Σᾶς ἀσπαζόμεθα ἐγκαρδίως
Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Ἰουλίου 1867

---

[119]) Διὰ τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς ὁ Σκουλούδης προφανῶς ἀπαντᾷ εἰς τὸ πρὸς αὐτὸν σταλὲν ὑπὸ τοῦ οἴκου Ἀζαριὰν γράμμα τῆς 7 Μαΐου 1867 τὸ ὁποῖον βλ. ἀνωτέρω ἔγγρ. 19. Διὰ τὴν νεωτέραν ἀπάντησιν τοῦ οἴκου Ἀζαριὰν βλ. κατωτέρω ἔγγραφον 24.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

Ἡ ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τῶν Κρητῶν
Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ
(Ὑπογραφαὶ)
Λέων Μελᾶς
Μ. Ρενιέρης
Γεώργιος Π. Σκουζὲς
Α. Φ. Παπαδάκης

(Σφραγὶς)
Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

23.

Μυστικὸν ὑπόμνημα τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπῆς — ἀνυπόγραφον — πιθανῶς συνταχθὲν ὑπὸ Ἡρακλέους Βασιάδου. Ἔκτυπον ἐπὶ σιγαροχάρτου πρέσσας ἐκ τοῦ πρωτοτύπου γεγραμμένου διὰ μελάνης κόπιας. 10 φύλλα σιγαροχάρτου διαστάσεων 22 × 27 ἑκατ. φέροντα αὔξοντας ἀριθμοὺς σελίδων τοῦ βιβλίου κόπιας 556, 555 - 554, 558 - 559, 557 - 560, 559 - 562 καὶ 561, καὶ χειρογράφους ἀριθμοὺς 1 - 10. Αἱ σελίδες 555 - 554, 558 - 553, 557 - 560 καὶ 559 - 562 εἶναι ἡνωμέναι μὲ ὄστιαν. Γραφὴ ἀγνώστου.

Ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Σουλτάνου εἰς Παρισίους. — Προτάσεις τοῦ Ναπολέοντος Γ΄ πρὸς τὸν Φουὰτ περὶ γαλλοτουρκικῆς συμμαχίας. — Ἀρνητικὴ ἀπάντησις τοῦ Σουλτάνου. — Ἀγανάκτησις τοῦ Ναπολέοντος. — Διαταγὴ πρὸς τὸν Ναύαρχον Σιμὸν νὰ μεταβῇ μὲ τὸν στόλον του εἰς Κρήτην πρὸς παραλαβὴν γυναικοπαίδων. — Στροφὴ τῆς Τουρκίας πρὸς τὴν Ρωσίαν. — Αἱ ρωσοτουρκικαὶ διαπραγματεύσεις ἐν Λιβαδιᾷ τῆς Κριμαίας

Κωνσταντινούπολις τὴν 30 Αὐγούστου 1867

Ἐξ αὐθεντικῆς πηγῆς ἀρύομαι τὸ ἑξῆς ἱστορικόν, περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ ὁποίου οὐδένα ἐπιτρέπεται νὰ ἔχετε δισταγμόν. Περιοδεύοντος τοῦ Σουλτάνου εἰς Εὐρώπην[120] *οὐδείς, οὐδαμοῦ, τῷ ἐγένετο περὶ παραχωρήσεως τῆς Κρήτης εἰς τὴν Ἑλλάδα λόγος. Ἡ ἀβρότης ἡ ὀφειλομένη εἰς τὴν ξενίαν, δὲν ἐπέτρεπε τοιαύτας βαρείας ἐνοχλήσεις κατὰ τοῦ ὑψηλοῦ ξενιζομένου προσώπου. Κατὰ δὲ τὰς παραμονὰς τῆς διὰ Λονδῖνον ἐκ Παρισίων ἀναχωρήσεώς του, ὁ Ναπολέων προσκαλεσάμενος παρ᾽ ἑαυτῷ τὸν Φουὰτ*[121] *τῷ ἀπηύθυνε τοὺς ἑξῆς λόγους: «Εἰς*

[120]) Περὶ τοῦ ταξειδίου τοῦ σουλτάνου Ἀβδοὺλ Ἀζὶζ Χὰν εἰς Παρισίους καὶ Λονδῖνον, βλ. Παπαρρηγοπούλου, τόμ. Ϛ΄, σελ. 324 καὶ ἑφ. καὶ Τσιριντάνην, τόμ. Β΄, σελ. 295 καὶ ἑφ.

[121]) Ὁ Φουὰτ πασᾶς ὑπουργὸς τότε τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας, συνώδευσε τὸν σουλτᾶνον εἰς τὸ ταξείδιόν του εἰς Παρισίους.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

πολλὰς περιστάσεις ἡ Τουρκία ἐδοκίμασε τὴν εἰλικρινῆ καὶ ἀφιλοκερδῆ φιλίαν τῆς Γαλλίας, καὶ ἡ ἰσχυρὰ ὑπὲρ ὑμῶν μέριμνα αὐτῆς, οὐδέποτε, ὡς γνωρίζετε, εἰς χαλεποὺς καιροὺς ἔλειψε, εἰς μόνην δὲ τὴν Γαλλίαν ὀφείλετε τὴν σωτηρίαν σας κατὰ τὸ 1854 διότι οὐδεμία ἄλλη δύναμις, ἐκτὸς τῆς ἡμετέρας, ἠδύνατο νὰ σᾶς ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τῆς Ρωσσίας[122]. *Ἀπέναντι ἄλλων, σχέδια ἐπιδεικνυμένων διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας, ἡ Γαλλία, δι' ἔργων καὶ ὄχι διὰ λόγων, ἔδειξε καὶ θὰ δείξῃ εἰς πᾶσαν περίστασιν, πόσον περὶ πολλοῦ ποιεῖται τὴν διατήρησιν τοῦ καθεστῶτος ἐν τῇ Ἀνατολῇ, καὶ οὐδενὸς θὰ φεισθῇ ὑπὲρ δόγματος ἐγγυωμένου τὴν ἰσορροπίαν τῆς Εὐρώπης. Ἡ νῦν καθυστέρησις τῶν εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων μοὶ ἐμπνέει ἀνησυχίας, καὶ εὐκταῖον ἤθελεν εἶσθαι νὰ ληφθῇ πρόνοιά τις περὶ τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐξασφαλίσεως τῆς ἡσυχίας ἐν τοιαύτῃ ἐνδεχομένῃ περιπτώσει. Τοῦτο ἐγγυᾶται μία γαλλοτουρκικὴ συμμαχία. Φρονῶ ὅτι, ἐν ἀνάγκῃ, 100.000 στρατὸς γαλλικὸς καὶ ἀξιόλογος στόλος μου εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Βοσπόρου, εἶναι ἀποχρῶσα ἐκ μέρους μου χορηγία, ὡς πρώτη δόσις τῆς συμμαχίας. Τί φρονεῖτε ;»*

Ὁ Φουὰτ οὐδεμίαν ἐξέφερε γνώμην ἐπὶ τῆς ἀπροσδοκήτου ταύτης προτάσεως, ἀλλ' ὑπεσχέθη, ἀνακοινῶν πάντα ταῦτα εἰς τὸν Σουλτᾶνον, νὰ ἐπανέλθῃ, κομίζων εἰς τὴν Μεγαλειότητά του τὸ θέλημα τοῦ κυρίου του. Συνεσκέφθησαν οἱ δύο Ὀθωμανοί, καὶ ἐπανελθὼν ὁ Φουὰτ εἰς τὸν Ναπολέοντα τῷ εἶπεν ἐκ μέρους τοῦ Σουλτάνου, ὅτι πληρέστατα συμμερίζεται τὰς σκέψεις τοῦ ἀγαπητοῦ του Ἀδελφοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ ζητήματος καὶ ὅτι ἀσμένως παραδέχεται τὴν πρότασίν του, ἀλλὰ παρακαλεῖ νὰ τῷ ἐπιτραπῇ νὰ δώσῃ ὁριστικὴν ἐπὶ τούτου ἀπάντησιν, ἐπανερχόμενος ἐπὶ τούτῳ καὶ μόνῳ, εἰς Παρισίους ἐξ Ἀγγλίας, διότι ἡ Ἀγγλία εἶναι παλαιὰ σύμμαχός του, καὶ ὤφειλε, ποιῶν καὶ ταύτην κοινωνὸν τῆς ἤδη προτεινομένης τῇ Τουρκίᾳ συμμαχίας, ν' ἀκούσῃ καὶ τὴν γνώμην αὐτῆς.

Ἐν Λονδίνῳ ἤκουσεν ἀπὸ τὸν Δέρβυ[123] *ὁ Φουὰτ τοὺς ἑξῆς λόγους ἐπὶ τοῦ ζητήματος : «Παντάπασι δὲν ἤθελεν εἶσθαι ἀσύμφορος τῇ Τουρκίᾳ ἡ προτεινομένη αὐτῇ ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων συμμαχία, ἂν ἔλειπαν αἱ φιλοπόλεμοι τάσεις τοῦ νέου συμμάχου της, καὶ ἂν ἡ πολιτικὴ τοῦ ἡγεμόνος τούτου ἦτο μᾶλλον εἰρηνική. Ὁ Ναπολέων*

---

[122]) Ὁ Ναπολέων ἀναφέρεται ἐνταῦθα εἰς τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον. Ὡς γνωστὸν συνεπείᾳ τῆς ὑπὸ τῶν Ρώσων καταλήψεως τῶν παραδουναβίων χωρῶν, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσίας καὶ κατέλαβον τὸν Πειραιᾶ διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐν Ἠπείρῳ ἐκραγεῖσαν ἐπανάστασιν κατὰ τῆς Τουρκίας.

[123]) Λόρδος Ed. Derby τότε ἄγγλος πρωθυπουργός.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

εἶναι, τῷ ἐξήγησε, φιλοπόλεμος ἡγεμών, καὶ ἓν τοιοῦτο σχέδιον ὑπονοεῖ κεκρυμμένους ἰδιοτελεῖς σκοποὺς καὶ οὐδὲν ἄλλο, καὶ δὲν δύναμαι νὰ σᾶς δώσω γνώμην καταφατικήν, διότι, ἀναντιρρήτως, θᾶττον ἢ βράδιον, ἡ συμμαχία αὕτη θὰ σᾶς σύρῃ εἰς ἀγῶνας ὑπηρετοῦντας ξένα σχέδια καὶ ἀκάρπους διὰ τὴν Τουρκίαν».

Ἀναχωροῦντος τοῦ Σουλτάνου ἀπὸ Λονδίνου, ὁ Ναπολέων ἀντὶ τῆς ἣν προσεδόκα, κατὰ τὰ συμπεφωνημένα, ἐπανόδου αὐτοῦ εἰς Παρισίους, λαμβάνει τηλέγραφον τοῦ Φουάτ, ἐξ ὀνόματος τοῦ Σουλτάνου, ἐξαιτουμένου μυρίας συγγνώμας ὅτι καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, ὡς καὶ ἐν Γαλλίᾳ, παρετάθη ὑπὲρ τὸ δέον ἡ διαμονή των, ὅτι ὁ κύριός του ὀφείλει νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας, ὅτι αἱ περιστάσεις δὲν τῷ ἐπιτρέπουσι νὰ παρατείνῃ ἐπὶ πλειότερον τὴν ἀπὸ τοῦ Κράτους του ἀπουσίαν, καὶ ὀφείλων νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν ἐπάνοδόν του, ἀναγκάζεται νὰ μὴ διέλθῃ διὰ Παρισίων, ἀλλὰ νὰ λάβῃ τὴν συντομωτάτην διὰ Βελγίου πορείαν. Πλὴν ὅτι, τὴν ὑποσχεθεῖσαν ἀπάντησιν ταχέως ἔξει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἅμα τῇ ἐκεῖσε ἀφίξει των. Ὁ Ναπολέων ἀντιτηλεγραφεῖ καὶ ζητεῖ κἂν τὸν Φουάτ, ἀφοῦ δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἐκεῖθεν ἐπάνοδος τοῦ Σουλτάνου. Ἀνταπαντᾷ ὁ ἴδιος Σουλτάνος ὅτι, μὴ γινώσκων παρὰ τὴν γλῶσσαν του, καὶ ἀδυνατῶν νὰ στερηθῇ καὶ ἐπὶ μίαν στιγμὴν τὸν Ὑπουργόν του, εἰς ξένας χώρας, λυπεῖται ὅτι δὲν τῷ ἐπιτρέπεται νὰ εὐαρεστήσῃ τῷ αὐτοκράτορι.

Οὕτω μετέβησαν εἰς Βιέννην. Ἐκεῖ εὗρον τὸν Βάουστ[124] *θερμότατον συνήγορον τῆς γαλλοτουρκικῆς σομμαχίας, σφοδρῶς παροτρύνοντα τὸν Φουὰτ νὰ μὴ τὴν ἀπορρίψωσι. Ὁ Φουὰτ τῷ ἐξήγησε καὶ πρὸς γνῶσιν αὐτοῦ, καὶ πρὸς μετάδοσιν τῷ Ναπολέοντι, ὅτι ὑπερεκτιμῶν τὰς ἀγαθὰς καὶ φιλικὰς προθέσεις τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων, καταγίνεται, καὶ ὀλίγον ἀμφιβάλλει ὅτι δὲν θὰ κατορθώσῃ νὰ ἐπωφεληθῇ ἡ Τουρκία τῆς μοναδικῆς ταύτης εὐκαιρίας ὅπως προσκτήσηται μίαν τοιαύτην ἰσχυρὰν καὶ ἐπωφελεστάτην συμμαχίαν, ἀλλ' ὅτι ἐπὶ τοιούτου ζητήματος φέροντος τόσην σοβαρότητα καὶ θίγοντος πολλαπλᾶ τῆς αὐτοκρατορίας της συμφέροντα, εἶναι ἀδύνατον τῷ Σουλτάνῳ Κυρίῳ του νὰ λάβῃ ὁριστικὴν ἀπόφασιν, χωρὶς ν' ἀκούσῃ καὶ τῶν ἄλλων συμβούλων του τὴν γνώμην. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, μετακαλεῖται ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος ἐκ Βιέννης ὁ ἀκολουθῶν τὸν Σουλτᾶνον Αἰμίλιος (;) Μουσταφᾶ Πασσᾶς καὶ ὅστις ἐπανέρχεται σπεύδων εἰς τὴν Βιέννην κομιστὴς τῶν νέων μηνυμάτων τοῦ Ναπολέοντος. Ἐπιμένοντος τοῦ Φαζὶλ Πασσᾶ καὶ τοῦ Βάουστ ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀνεπίδεκτον ἀναβολῆς, ὁ Φουὰτ ἐπρότεινε νὰ τοῖς ἐπιτραπῇ τοὐλάχιστον νὰ συννενοηθῶσι μὲ τὸν*

---

[124]) Beust Καγγελάριος τῆς Αὐστρίας.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

Μεγάλον Βεζύρην Ἀλῆ Πασσᾶν, εἰς ὃν ἐγκρίνεται καὶ τηλεγραφεῖ ν᾿ἀνέλθῃ καὶ τοὺς περιμείνῃ εἰς Ρουχτσούκιον, καὶ πέμπεται ὁ Μουσταφᾶ Φαζὶλ πασσᾶς ν᾿ ἀνακοινώσῃ πάντα ταῦτα εἰς τὸν Ναπολέοντα.

*Ὁ Σουλτᾶνος φθάνει εἰς Ρουχτσούκιον ὅπου εἶχε σπεύσει καὶ ὁ Ἀλῆς καὶ ἐκεῖ σπεύδει ἐπανακάμπτων καὶ ὁ Μουσταφᾶς ἐκ Παρισίων. Συμβουλίου δὲ γενομένου, ἀποπέμπεται κακὴν κακῶς ὁ Μουσταφᾶ Φαζὶλ Πασσᾶς ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνον, χαρακτηρισθεὶς ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν πολιτικῶν ἀντιπάλων του ὡς ὁ αὐτός, οἷος καὶ πάντοτε ὑπῆρξε ραδιοῦργος, ἄπιστος Ὀσμανλῆς καὶ ξενολάτρης, αὐτὸς ὁ μέλλων, δῆθεν, μεταρρυθμιστὴς καὶ σωτὴρ τῆς Τουρκίας, καὶ μηνύεται τηλεγραφικῶς εἴς τε τοὺς Παρισίους καὶ Βιέννην ὅτι μεθ᾿ ὅλην τὴν προθυμίαν τοῦ τε Σουλτάνου καὶ τῶν δύο ὑπουργῶν του, πᾶσα γνώμη αὐτῶν δείκνυται ἀνεπαρκὴς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος καὶ ὅτι ὁ Σουλτάνος εἶναι ὑποχρεωμένος ν᾿ ἀναβάλῃ τὴν ὁριστικὴν ἀπάντησίν του, μέχρις οὗ φθάσῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ συσκεφθῇ μετὰ τοῦ Διβανίου του. Δύο ἡμέρας διέτριψεν εἰς Ρουχτσούκιον ὁ Σουλτᾶνος, ἐν τόπῳ ἀθλιεστάτῳ, αὐτὸς ὅστις ἐβιάζετο νὰ φθάσῃ εἰς τὴν πρωτεύουσάν του, καὶ ἐκίνησε λίαν τὴν κοινὴν περιέργειαν ἡ εἰς τὸ Ρουχτσούκιον απονεμηθεῖσα ἰδιαιτέρα αὕτη τιμή. Αὐτὸς ἦτο ὁ λόγος: Πλήρης ὀργῆς καὶ ἀγανακτήσεως εἰσέρχεται εἰς τὸ κράτος του ὁ Σουλτᾶνος, καταρώμενος τὴν ὥραν καθ᾿ ἣν ἀπεφάσισε, στερούμενος τῆς ἀναπαύσεως καὶ τὴν ἡσυχίαν του, νὰ ριφθῇ εἰς ἓν τοιοῦτον ἐπίμοχθον καὶ μακρυνὸν ταξείδιον καὶ νὰ εὑρεθῇ, κατὰ συνέπειαν, περιπεπλεγμένος εἰς τόσας ζάλας, ὑβρίζει τοὺς ἀπίστους Φράγκους καὶ ἐξορκίζει τὴν σκιὰν τοῦ Ναπολέοντος ἥτις ὡς μαύρη ἐριννὺς τὸν κατεδίωκε πανταχοῦ, μὴ ἀφίνουσα αὐτὸν εἰς ἡσυχίαν. Παρῆλθον αἱ ἡμέραι τῶν πανηγύρεων τῆς ὑποδοχῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, χωρὶς νὰ φανῇ ὁ Σουλτᾶνος ἔξω παρ᾿ ἅπαξ μόνον, καὶ συμβουλίου, εἶτα, μεγάλου γενομένου, ἀπεφασίσθη καὶ ἐμήνυσαν εἴς τε τοὺς Παρισίους καὶ τὴν Βιέννην τὸν ὁριστικὸν «*Non possumus*»*[125].

Φαντασθῶμεν τὸν Ναπολέοντα ἐμπαιχθέντα καὶ γελασθέντα οἰκτρῶς ὑπὸ τῶν Τούρκων! Θυμωθεὶς μέγαν θυμόν, ἐκπέμπει ἐκείνην τὴν προσταγὴν εἰς τὸν ἐν Πειραιεῖ Ναύαρχόν του Σιμὸν[126] *νὰ σπεύσῃ εὐθὺς εἰς Κρήτην πρὸς παραλαβὴν καὶ μεταφορὰν εἰς Ἑλλάδα γυναικοπαίδων, μὲ τὴν ρητὴν καὶ αὐστηρὰν ἐντολήν, ἂν ἐμποδισθῇ ἀπὸ τὸν Ὀ-*

---

[125]) Ἄγνωστα ἀλλαχόθεν — τοὐλάχιστον εἰς ἡμᾶς — τὰ ἐνταῦθα ἐξιστορούμενα περὶ προτάσεων τοῦ Ναπολέοντος πρὸς τὸν Σουλτᾶνον.

[126]) Ὁ σουλτᾶνος ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν 25ην Ἰουνίου (8 Ἰουλίου ν. ἡ.) 1867 καὶ ἡ διαταγὴ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὸν Ναύαρχον Σιμὸν ἐδόθη τὴν 13/26 Ἰουλίου 1867. Βλ. Τσιριντάνην, τόμ. Β΄, σελ. 332 - 3.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

θωμανικὸν στόλον, νὰ μὴ λείψῃ νὰ κάμῃ χρῆσιν καὶ τῆς βίας, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς. Περίφημος εὐκαιρία εἰς ἕνα ἄλλον μέγαν ἄνδρα, ἀπωλέσαντα ὄντως τὴν γοητείαν του ἐν τῇ θαυματουργῷ ἐκείνῃ χώρᾳ τῆς Κρήτης! Ὁ Ὁμέρ, δοξάσας ἐπὶ τούτῳ τὸν θεόν του «Ἰδού», ἔγραφεν εἰς τὴν Πόρταν διαμαρτυρόμενος, «εἶχον ὑποτάξει τὴν νῆσον, καὶ ἡ ἐπέμβασις τῆς Εὐρώπης ματαιώνει ὅλους τοὺς μόχθους καὶ τοὺς ἀγῶνας μου. Μοὶ ἀφαιρεῖται τὸ ἀσφαλέστερον ἐνέχυρον τὸ ὁποῖον ἠγγυᾶτο τὴν περαίωσιν τοῦ θριάμβου μου. Ἐνθαρρύνονται οἱ εἰς ἀπελπισίαν περιεστηκότες ἤδη ἐπαναστᾶται, ἀναλαμβάνει ἐλπίδας ὁ λαὸς τῆς Κρήτης, ῥίπτεται ἡ ἀποθάρρυνσις εἰς τὸν στρατόν μας, βλέποντα ν' ἀντλῇ εἰς πίθον Δαναΐδων, καὶ τὸ ζήτημα καταντᾷ οὕτω ἄλυτον. Ἐγὼ δὲν ἠμπορῶ εἰς τὸ γῆρας μου νὰ χάνω δωρεὰν ὅ,τι δι' ἀτρύτων μόχθων καὶ ἀγώνων ἐκέρδισα ἐν τῷ βίῳ μου καὶ παραιτοῦμαι» [127].

Ὁ Σουλτάνος καλεῖ παρ' ἑαυτῷ συμβούλιον καὶ διατάσσει τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Εἰς οὐδένα ἐπιτρέπει νὰ συζητήσῃ ἢ ν' ἀντείπῃ, δίδων μόνον διήμερον προθεσμίαν εἰς τὸν Φουὰτ καὶ τὸν Ἀλῆ νὰ ἐνεργηθῶσι τὰ δέοντα ἐπὶ τούτῳ καὶ νὰ μάθῃ ὅτι ὁ εἰς τὰ σύνορα στρατὸς διετάχθη καί, εἰσελάσας εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος, βαίνει εἰς Ἀθήνας. «Αὐτὸ εἶναι, τοῖς εἶπε, τὸ θέλημά μου. Προσέξατε νὰ τὸ ἐκτελέσητε, εἰδεμὴ φέρω τὸν Ριζᾶν καὶ τὸν Κυπριαλῆ καὶ τὸ κάμουν. Ἀλλοίμονον δὲ εἰς τὸν παρακούσοντα τὰς προσταγάς μου». Ἔντρομοι ἐξῆλθον τοῦ συμβουλίου οἱ ὑπουργοί του καὶ σκέψεως εἶτα γενομένης, ὄχι πῶς νὰ ἐκτελέσωσι τὰς διαταγὰς τοῦ Σουλτάνου, ἀλλὰ πῶς νὰ τὸν ἀποτρέψωσι, ἐξελέχθη ὁ Φουάτ, ὡς τολμηρότερος, ὅστις μεταβὰς μόνος παρ' αὐτῷ, κατόρθωσε νὰ τὸν ἀποτρέψῃ, ἐξηγήσας τὰς ὀλεθρίας συνεπείας μιᾶς τοιαύτης πράξεως. Λυσσῶν τότε ἀπὸ ὀργὴν καὶ ἐκδίκησιν, διερράγη εἰς ἀπελπιστικὰς κραυγάς, σχεδὸν κλαίων. Ἐπεκαλεῖτο τὸν Ἀλλὰχ ὅπως ἐπιβλέψῃ ἐπ' αὐτὸν καὶ τὸν περιούσιον λαόν Του, ἀπολλυμένους ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας των. Ἐνθυμηθεὶς δὲ τὸν πατέρα του καὶ εὑρὼν ἀντίληψιν εἰς αὐτόν: «Ναί, καλὰ τὰ ἔλεγεν ὁ μακαρίτης ἐ-

---

[127]) Τὸ ἀκριβὲς τοῦ κειμένου τῆς ἐπιστολῆς ταύτης τοῦ Ὁμὲρ πρὸς τὸν Σουλτᾶνον ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἀπὸ τὴν ἔκθεσιν Σακκοπούλου τῆς 9 Ὀκτωβρίου 1897 πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος. Βλ. Τσιριντάνην τόμ. Β', σελ. 581 «...Ὁ Ὁμὲρ ἰσχυρίζετο ὅτι...ἦτο εἰς τὴν στιγμὴν νὰ καθυποτάξῃ τὴν νῆσον καὶ ὅτι ἡ παραλαβὴ τῶν οἰκογενειῶν ἐματαίωσε τὰς ἐνεργείας του». Ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν μικρὰν αὐτὴν λεπτομέρειαν πόσον ἀκριβεῖς καὶ ἀσφαλεῖς πληροφορίας συνεκέντρωνεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπή, τὰς ὁποίας διεβίβαζε εἰς τὴν κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν διὰ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς ἐνωρίτερον καὶ ἀπὸ τὸν διπλωματικὸν ἀντιπρόσωπον τῆς Ἑλλάδος ἐν Κρήτῃ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

κεῖνος μέγας ἀνήρ, ὅτι οἱ γείτονές του ἦσαν οἱ καλλίτεροι φίλοι του. Νὰ ριφθῶμεν εἰς τὴν Ρωσίαν. Ἡ Γαλλία εἶναι δολία, ἡ Αὐστρία πανοῦργος, ἡ Ἀγγλία ἄνανδρος. Εἰς τὴν Ρωσίαν λοιπόν». «Ναὶ αὐθέντα», τὸν διέκοψεν ὁ Φουάτ, «μὲ διεκόψατε. Ταύτ' αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ γνώμη ἡμῶν τῶν δούλων σου, καὶ ἐξελεξάμεθα καὶ τὸν ἀπεσταλμένον». —«Τίνα;» —«Τὸν Κυπριαλῆ» —«Τί Κυπριαλῆ; Σὺ νὰ ὑπάγῃς! Ὕπαγε, φύγε τὸ ταχύτερον, καὶ προσπάθησε, μηδενὸς φειδόμενος, νὰ τοὺς κερδίσῃς. Καὶ τὴν Κρήτην ἀκόμη ἂν σοῦ ζητήσουν, δός την, ἀλλὰ ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μὴ τὴν παραχωρήσῃ ἔπειτα εἰς τὴν Ἑλλάδα».

Ἐντεῦθεν παράγονται καὶ ἄρχονται αἱ ἐξακολουθοῦσαι ὁλονὲν ρωσοτουρκικαὶ διαπραγματεύσεις, εἰς τ' ἄδυτα τῶν ὁποίων, μ' ὅτι καὶ ἂν λέγονται παρὰ τοῦ μὲν καὶ παρὰ τοῦ δέ, οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ εἰσχωρήσῃ μέχρι τοῦδε, ἵνα ἴδωμεν ὁποίους ἱστοὺς εἶχον τὴν εὐκαιρίαν πάλιν νὰ ὑφάνωσιν οἱ διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Πέτρου, διὰ τὸ καλόν, βεβαίως, πάντοτε τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἀναντίρρητον, ἐν τούτοις, ὅτι ἡ θέσις τῆς Ρωσίας ἐπὶ τοῦ κρητικοῦ ζητήματος, φαίνεταί πως ἠλλοιωμένη. Θὰ ἐμάθατε ἤδη καὶ τὸ δεύτερον ταξείδιον τοῦ Ἰγνάτιεφ, ἀναχωρήσαντος διὰ Λειβάδια τῆς Κριμαίας τὴν νύκτα τῆς παρελθούσης Παρασκευῆς πρὸς τὸ Σάββατον[128]. Τὸ ταξείδιον τοῦτο βεβαίως δὲν γίνεται οὔτε διὰ τὴν ἐκεῖ τελεσθησομένην αὐτοκρατορικὴν ἑορτήν, οὔτε διὰ τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης. Τὴν προτεραίαν, ἤτοι τὴν Παρασκευήν, ἔδωσε ὁ Ἰγνατιὲφ γεῦμα εἰς τὸν Ἀλῆν καὶ Φουὰτ καὶ κατὰ τὰ φαγοπότια οἱ δύο Ὀθωμανοὶ ὑπουργοὶ ἀνεκοίνωσαν τῷ Ρώσῳ πρεσβευτῇ τὸ πρῶτον προφορικῶς τὴν ἀπάντησιν τῆς Πόρτας ἐπὶ τῆς τελευταίας προφορικῆς διὰ τῶν ἑαυτῶν διερμηνέων παραστάσεως τῶν Πρεσβειῶν ἐπὶ τοῦ κρητικοῦ ζητήματος. Λέγεται ὅτι ὁ στρατηγὸς Ἰγνατιέφ, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπ' ἐσχάτων τακτικὴ ἐπὶ τοῦ κρητικοῦ ζητήματος εἶναι αἰνιγματώδης καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐνταῦθα ρώσους οἵτινες λέγουσι δὲν τὸν ἀναγνωρίζουσι, κομίζει τὴν περίφημον ταύτην λύσιν τοῦ κρητικοῦ δράματος εἰς τὸν κύριόν του, εὐχαριστημένος μὲ τὰς παραχωρήσεις τῆς Πόρτας, ἢ θεωρῶν αὐτὰς μικρόν τι ἀνεπαρκεῖς[129]. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ Πόρτα ἀπαλλάσσεται ἐπὶ τοῦ παρόντος, διὰ τῆς παραχωρήσεως ταύτης τῆς κατὰ ξηρὰν ἀνακωχῆς, τῆς κατεπειγούσης ἀνάγκης ἣν εἶχεν ὅπως ἐξαποστεί-

---

[128]) Περὶ τῆς μυστηριώδους ταύτης συναντήσεως εἰς Λιβάδια τῆς Κριμαίας βλ. Driault & Lheritier, Histoire Diplomatique de la Grèce» τόμ. III, σελ. 215.

[129]) Αἱ προτάσεις συνίσταντο εἰς 45ήμερον ἀνακωχὴν καὶ παροχὴν ἀμνηστίας εἰς ὅσους ἤθελον ν' ἀπέλθουν ἐκ Κρήτης, ἀλλὰ μὲ διατήρησιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνακωχῆς. Βλ. Τσιριντάνην, τόμ. Β', σελ. 383 - 4).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

λη εἰς Κρήτην νέας σημαντικὰς ἐπικουρίας, ἄνευ τῶν ὁποίων, παρέστησεν ἐσχάτως ὁ Ὀμὲρ δι' ἐκτάκτου ἀπεσταλμένου του, ἦτο ἀδύνατος ἡ ἐξακολούθησις τῶν ἐχθροπραξιῶν, εἰς δὲ τὴν Πόρταν ἦτο ἀπολύτως ἀδύνατος ἡ ἀποστολὴ αὕτη. Ἄλλο τόσον ὠφελεῖται ἄντικρυ καὶ ἡ Κρήτη, διὰ τῆς διατηρήσεως τοῦ κατὰ θάλασσαν ἀποκλεισμοῦ, διότι οὕτω, διὰ τῶν τριῶν ἐξ Ἀγγλίας καταφθασάντων ταχυπλόων καὶ τῶν δύο παλαιῶν «Ἰζζεδὶν» καὶ «Τάλια» γίνεται στενώτερος ἢ πρότερον, καὶ ἀκόμη προσεχῶς σφίγγεται πλειότερον μὲ τὴν κάθοδον ἐξ Ἀγγλίας ἑτέρων δύο ἐξαιρέτων ταχυπλόων τῶν ὁποίων ἡ ἀγορὰ πρὸ ἡμερῶν ἔκλεισε. Ἄν, ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, συμβῇ, ὅ μὴ γένοιτο, ἀτύχημα εἰς τὰ δύο ἐναπομείναντα τῇ Κρήτῃ ταχύπλοα «Ἕνωσις» καὶ «Κρήτη»[180] ἐνῷ ἐξακολουθοῦσιν αἱ μεγάλαι διπλωματικαὶ διαπραγματεύσεις, αἵτινες θ' ἀποτελειώσωσι τὴν προσάρτησιν τῆς Κρήτης εἰς τὴν Ἑλλάδα, πιστεύετε σεῖς, οἱ ἀξιοθαύμαστοι ἐν Ἀθήναις Προμηθεῖς ὅτι ἡ ὁμόδοξος Ρωσσία καὶ ἡ ἀλλάξασα ἤδη πολιτικὴν Γαλλία, καὶ ἡ ὅσον οὔπω παραπειθομένη Ἀγγλία, δὲν θὰ ἐγκαταλείψωσιν οὔτε τὴν Κρήτην νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰ δεσμά της, οὔτε τὴν Ἑλλάδα νὰ μὴ πέσῃ εἰς τὸ πρὸ τῶν ποδῶν της χαῖνον τρομερὸν βάραθρον ;...

Κρῖμα! Κρῖμα! Νὰ μὴ ὑπάρχῃ κατὰ τὰς σημερινὰς περιστάσεις ἕνας νοῦς εἰς τὴν Ἑλλάδα! Διότι, δυστυχῶς, τὰ πάντα ὑπάρχουσι, τίποτε δὲν λείπει, καὶ ἂς λέγουσιν ὅτι θέλουσιν οἱ μεγάλοι ἄνδρες μας. Τὸ μόνον τὸ ὁποῖον λείπει εἶναι ὁ νοῦς τὸν ὁποῖον ἀπαιτοῦσιν αἱ περιστάσεις. Οὐδὲν ἀλγεινότερον ἢ ἡ μακρόθεν ἄποψις καὶ μάλιστα ἐντεῦθεν, τῶν ἐν Ἑλλάδι συμβαινόντων κατὰ τὰς σοβαρὰς ταύτας περιστάσεις, καθ' ἃς τελοῦνται τὰ φοβερὰ μυστήρια τῆς συμπληρώσεως τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας, ἢ τῆς ἐπ' ἀόριστον καταδίκης τῆς τύχης μας. Πόσον εἶναι σήμερον χειροτέρα ἡ θέσις μας ἀπὸ ἐκείνην τὴν πρὸ δέκα μηνῶν! Οἱ Τοῦρκοι τότε ἐσκέπτοντο νὰ ὑψώσωσι τὸ «Σαιζὰκ σερὶφ» (σημαίαν τοῦ Μωάμεθ) καὶ νὰ καλέσωσιν εἰς τὰ ὅπλα ἅπαντας τοὺς πιστοὺς ὑπὲρ τοῦ κινδυνεύοντος ἰσλαμισμοῦ. Τώρα, παίζουν καὶ γελοῦν μὲ ἡμᾶς, δείξαντας ἀσυγχώρητον ἐπὶ ἓν ἔτος ἀκηδίαν, καὶ ἀφεθέντας εἰς τὸ ἔλεος τῆς καλῆς διπλωματίας[181].

---

180) Τὸ ἡρωϊκὸν «Ἀρκάδι» εἶχεν, ἐν τῷ μεταξὺ ὑποκύψει εἰς ἄνισον ναυμαχίαν μὲ τὸ τουρκικὸν πολεμικὸν «Ἰτζεδὶν» τὴν 6 Αὐγούστου 1867.

181) Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τελειώνει τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ ὑπόμνημα. Δὲν φέρει ὑπογραφήν, ἀλλά, εἰς πολλὰ σημεῖα, φέρει διορθώσεις εἰς τὰς ὁποίας ἀναγνωρίζεται ὁ γραφικὸς χαρακτὴρ τοῦ Βασιάδου ὁ ὁποῖος, δυνάμεθα ἀσφαλέστατα νὰ συναγάγωμεν καὶ ἀπὸ τὸ καθ' ὅλου ὕφος τοῦ ὑπομνήματος, εἶναι ὁ συντάκτης αὐτοῦ.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

24.

Ἐπιστολὴ τοῦ ἐν Βοστώνῃ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν οἴκου V. Azarian & Co., πρὸς τὸν Στέφανον Σκουλούδην εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τετρασέλιδον (μία σελὶς κενὴ καὶ μία σελὶς μὲ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς ἐπιστολῆς) διαστάσεων 23 × 28 χιλ. ἐπὶ ὑποκυάνου χάρτου γραφῆς ἄνευ ὑδατογραφήματος ἢ γραμμογραφήσεως. Γραφὴ ἀγνώστου.

Ἀναγγελία ἐκτελέσεως παραγγελιῶν ὅπλων καὶ πολεμοφοδίων.— Προσφορὰ ἐκτελέσεως καὶ ἄλλων παραγγελιῶν.

Boston, Oct(ober) 15th 1867

Mr. Stef. Scouloudi
Cons(tantino)ple

Dear Sir,

Confirming our respects of the 7th of May, we acknowledge due receipt of your favor of the 25th do., to which we deferred to reply, until your Cartridges and Carbines were disposed of.

Through our house at Constantinople under date of July 30th, we were requested by you to ship the case of Carbines and the necessary cartridges by one of our vessels for Cons(tantino)ple, which we did, as per shipping receipt we forward to Mess. Azarian Père & Fils little while ago. About three weeks ago we received from our friend Mr. Botassi, the Consul Gen(era)l of Greece at N. Y., your order under date of July 18th to deliver to bearer your remaining cartridges, which we did also. Our Mr. A(zarian) being at that time in N. Y., he aided Mr. B(otassi) in the shipment thereof, and the 20 cases cont(ainin)g 100/m Cartridges were shipped on board an English vessel for Sicily.

The case of Carbines and the 2 cases cont(ainin)g 10/m Cartridges are not on the Manifest of the Bk. «Washington Butchyer». This for your guidance.

Enclosed we hand you the Invoice and A/c Current of these goods. As you will observe, we have valued upon your goodself for the balance due us, say L. 47. O. O. at sight of Messrs. Azarian Père & Fils' which we beg you to honor, as settlement of your A/c with us.

Wer are very sory that there has been so long a delay in the shipment of these goods, but it could not be helped, unless, disregarding all prudence, had we shipped them to Liverpool, contra-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

ry to the order of Mess. Papayanni, which we did not desire to do, and you approved it also.

Considering ourselves in the best terms with all the fire - arm manufacturers in the U.S., we hope to receive from you some more and larger orders for tne Greek Gov(ernmen)t of these or any other fire - arms.

Respectfully yours
(Sd) *V. Azarian & Co.*

(Μετάφρασις)

Βοστώνη τῇ 15η Ὀκτωβρίου 1867

Κύριον Στέφανον Σκουλούδην
Κωνσταντινούπολιν

Κύριε,

Βεβαιοῦντες τὴν ἐπιστολήν μας τῆς 7ης Μαΐου [132] γνωρίζομεν τὴν ἔγκαιρον λῆψιν τῆς τιμίας σας τῆς 25ης ἰδίου, εἰς τὴν ὁποίαν καθυστερήσαμεν ν᾽ ἀπαντήσωμεν μέχρις ὅτου τακτοποιήσωμεν τὰς φορτώσεις τῶν φυσιγγίων καὶ τῶν καραβινῶν σας.

Μέσῳ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει οἴκου μας [133] μᾶς ἐζητήσατε νὰ φορτώσωμεν τὸ κιβώτιον τῶν καραβινῶν καὶ τῶν ἀναγκαίων φυσιγγίων μὲ ἓν ἐκ τῶν πλοίων μας διὰ Κωνσταντινούπολιν [134] πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπράξαμεν καὶ ἀπεστείλαμεν τὴν σχετικὴν φορταπόδειξιν εἰς τοὺς κ. κ. Ἀζαριὰν Πατέρα καὶ Υἱὸν πρό τινος.

Πρὸ τριῶν ἑβδομάδων ἐλάβομεν ἀπὸ τὸν φίλον μας κ. Μπότασην, Γενικὸν Πρόξενον τῆς Ἑλλάδος εἰς Νέαν Ὑόρκην τὴν ἀπὸ 18 Ἰουλίου ἐντολήν σας ὅπως παραδώσωμεν εἰς τὸν κομιστὴν ταύτης τὰ ὑπόλοιπα φυσίγγιά σας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπίσης ἐπράξαμεν. Ὁ ἡμέτερος κ. Ἀ(ζαριὰν) εὑρίσκετο τότε εἰς Νέαν Ὑόρκην, καὶ ἐβοήθησε τὸν κ. Μ(πότασην) εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς φορτώσεως τούτων, καὶ τὰ 20 κιβώ-

---

132) Βλ. τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἀνωτέρω ἔγγρ. 19.

133) Φαίνεται ὅτι ὁ ἀρμενικῆς, προφανῶς, καταγωγῆς οἶκος Ἀζαριὰν εἶχε τὴν ἕδραν του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ τὴν ἐπωνυμίαν Ἀζαριὰν Πατὴρ & Υἱός, καὶ ὅτι ὁ υἱὸς εἶχεν ἱδρύσει γραφεῖον καὶ εἰς Βοστώνην μὲ τὴν ἐπωνυμίαν Α. Ἀζαριὰν & Σια.

134) Μοναδικὴ πραγματικῶς ἡ τόλμη τοῦ Σκουλούδη, νὰ δεχθῇ τὴν προταθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἀζαριὰν (βλ. ἀνωτέρω σημ. 114) ἀποστολὴν τῶν καραβινῶν καὶ τῶν φυσιγγίων ἀπ᾽ εὐθείας εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ διαβιβάσῃ ταύτας κατόπιν εἰς τὴν μαχομένην Κρήτην.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

τια, περιέχοντα 100.000 φυσίγγια, ἐφορτώθησαν ἐπὶ ἑνὸς ἀγγλικοῦ πλοίου διὰ Σικελίαν.

Τὸ κιβώτιον τῶν καραβινῶν καὶ τὰ 2 κιβώτια τὰ περιέχοντα 10.000 φυσίγγια δὲν κατεχωρήθησαν εἰς τὸ Δηλωτικὸν τοῦ φορτίου τοῦ πλοίου[185] «Washington Butcher». Τοῦτο πρὸς γνῶσιν σας.

Ἐσωκλείστως σᾶς ἀποστέλλομεν τὸ τιμολόγιον καὶ τὸν τρεχούμενον λογαριασμὸν τῶν ἐμπορευμάτων τούτων. Ὡς θὰ παρατηρήσητε, διὰ τὸ ἐκ Λιρῶν Ἀγγλίας 47 ὀφειλόμενον εἰς ἡμᾶς ὑπόλοιπον, ἐσύραμεν ἐφ᾽ ὑμῶν τραβηκτικὴν ὄψεως εἰς διαταγὴν τῶν κ. κ. Ἀζαριὰν Πατρὸς & Υἱοῦ, καὶ παρακαλοῦμεν ὅπως τιμήσητε τὴν τραβηκτικήν μας ταύτην εἰς ἐξόφλησιν τοῦ παρ᾽ ἡμῖν λογαριασμοῦ σας.

Πολὺ λυπούμεθα διὰ τὴν τόσον μακρὰν καθυστέρησιν τῆς φορτώσεως τῶν ἐμπορευμάτων τούτων. Ἡ καθυστέρησις ὅμως αὕτη δὲν ἦτο δυνατὸν ν᾽ ἀποφευχθῇ, ἐκτὸς ἐάν, ἀγνοοῦντες τὰς ὑποδείξεις τῆς φρονήσεως, ἐφορτώναμεν ταῦτα διὰ Λίβερπουλ, κατὰ παράβασιν τῶν ὁδηγιῶν τῶν κ. κ. Παπαγιάννη[186] πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἐπιθυμούσαμεν νὰ πράξωμεν, τὸ ἐνεκρίνατε δὲ καὶ ὑμεῖς.

Δεδομένου ὅτι εὑρισκόμεθα εἰς ἀρίστας σχέσεις μὲ ὅλους τοὺς βιομηχάνους ὅπλων τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἐλπίζομεν νὰ λάβωμεν ἀπὸ ὑμᾶς καὶ ἄλλας, μεγαλυτέρας ἔτι, παραγγελίας τῶν ἰδίων ἢ ἄλλων ὅπλων διὰ τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν.

Διατελοῦμεν εὐσεβάστως
(ὑπογρ.) Β. Ἀζαριὰν & Σια

25.

Ἐπιστολὴ τοῦ Ἰ. Σκαλτσούνη πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Κεντρικὴν Ἐπιτροπήν. Τετρασέλιδον (μία σελὶς κενὴ) διαστάσεων 20 $^1/_2 \times$ 29 χμ. ἐπὶ λευκοῦ χάρτου γραφῆς ἄνευ ὑδατογραφήματος ἢ γραμμογραφήσεως. Γραφὴ πιθανῶς τοῦ ἰδίου.

Παραίτησις τοῦ Ἰ. Σκαλτσούνη ἀπὸ μέλους τῆς Κεντρικῆς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπῆς. — Ὁ ἀγὼν τῆς Κρήτης διαιωνίζεται ἀσκόπως κατόπιν τῆς μὴ ἐνεργοῦ ἐπεμβάσεως τῶν Δυνάμεων. — Οἱ Κρῆτες νὰ συνθηκολογήσουν ἐντίμως ἢ ἡ Ἑλλὰς ν᾽ ἀναλάβῃ τὸν ὑπὲρ ὅλων ἀγῶνα κηρύσσουσα τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας!

---

185) Εἰς τὸ ἀγγλικὸν κείμενον τῆς ἐπιστολῆς τὸ πλοῖον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐφορτώθησαν αἱ καραβῖναι διὰ Κωνσταντινούπολιν χαρακτηρίζεται ὡς ΒΚ. πιθανῶς «μπάρκον».

186) Βλ. ἀνωτέρω ἔγγραφον ἀριθ. 15 καὶ ὑποσημ. 104.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

Ἐν Ἀθήναις τῇ 28 Ὀκτωβρίου 1867

Πρὸς τὴν ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπήν.

Φίλτατοι Συνάδελφοι,

Οἱ Κρῆτες ἐπαναστατήσαντες κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς δεσποτείας ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων. Ὁμήγυρις πολιτῶν συνελθοῦσα ἐν Ἀθήναις, ἐξελέξατο ἐπιτροπὴν πρὸς ἣν ἔδωκε τὴν ἐντολὴν νὰ συλλέξῃ τὰς συνδρομὰς τῶν ἁπανταχοῦ ὁμογενῶν, καὶ δι᾽ αὐτῶν ἐφοδιάσῃ <διὰ> τῶν ἐπιτηδείων τοὺς ἀγωνιζομένους ἀδελφούς.

Ἐκλεχθεὶς ὡς μέλος τῆς συσταθείσης ἐπιτροπῆς, ἄσμενος ἀνεδέχθην τὸ ἔργον, καὶ διότι δὲν ἐπρόκειτο νὰ συζητηθῇ περὶ τῆς ἐξεγέρσεως ἢ μὴ τῆς ἐπαναστάσεως, ὡς ἤδη ἐκραγείσης καθ᾽ ἅπασαν τὴν νῆσον, καὶ διότι ἐθεώρησα τιμὴν νὰ συνεργασθῶ μὲ ἄνδρας ὡς ὑμεῖς.

Ἔκτοτε μέχρι σήμερον ἡ Ἐπιτροπὴ ἐξεπλήρωσε τὰ ἀνατεθέντα αὐτῇ καθήκοντα, ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν διὰ τῆς μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῆς ἐπικρατησάσης ὁμονοίας, ἀφ᾽ ἑτέρου διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης ἣν ἐνέπνευσαν ἁπανταχοῦ τὰ ὀνόματα Ὑμῶν, ὡς καὶ διὰ τῶν ἰδίων σας μέσων καὶ προσπαθειῶν ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης τοιαύτην ἔλαβεν ἑτοίμην καὶ ἀποτελεσματικὴν ἐνίσχυσιν, ὥστε μετὰ παρέλευσιν δεκαπέντε ὁλοκλήρων μηνῶν ἀκμάζει καὶ κραταιοῦται ἐπὶ τῆς μαρτυρικῆς νήσου.

Ἐν τούτοις, τὰ πράγματα σήμερον εὑρίσκονται εἰς πάντη διάφορον θέσιν ἐκείνης εἰς ἣν διέκειντο, ὅτε ἡ Ἐπιτροπὴ ἀνέλαβε τὸ ἀνατεθὲν αὐτῇ ἔργον.

Καὶ πρῶτον μὲν ἡ ἐλπὶς περὶ ἐπεμβάσεως τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς Κρήτης ἐξέλιπε. Μόνη ἡ Ρωσία εἰλικρινῆ παρέσχεν ἠθικὴν καὶ διπλωματικὴν βοήθειαν. Αἱ δὲ λοιπαὶ Δυνάμεις, μᾶλλον συρόμεναι ἢ ἐπιποθοῦσαι τὴν αἰσίαν τοῦ ζητήματος λύσιν, προέβησαν εἰς φαινομενικά τινα καὶ ὅλως ἀσήμαντα διαβήματα. Ἀλλά, καὶ αὐτὴ ἡ Ρωσσία, οὔτε ὑλικὰ παρέσχε βοηθήματα οὔτε διατεθειμένη φαίνεται καὶ διὰ τῆς ὑλικῆς καὶ καταπληκτικῆς ἰσχύος της νὰ ἐπιβάλῃ τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς.

Οὕτω δὲ τὸ ζήτημα τῆς Ἐπαναστάσεως κατέστη σήμερον ζήτημα ἐξωτερικὸν καὶ ἐσωτερικὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου.

Τὰ πράγματα, εἰς οἵαν σήμερον διάκεινται θέσιν, πρέπει κατὰ τὴν ἐμὴν πεποίθησιν, νὰ λάβωσι μίαν τῶν ἑξῆς διευθύνσεων :

Ἢ οἱ Κρῆτες σήμερον, ὅτε κρατοῦσι τὰ ὅπλα, πρέπει ν᾽ ἀποδεχθῶσιν ὅρους ἐξασφαλίζοντας τὴν ἰδίαν ἀνεξαρτησίαν, χωρὶς νὰ ἐπιμένωσι εἰς τὴν περὶ ἑνώσεως αἴτησιν,

Ἢ ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Κυβέρνησις αὐτῆς πρέπει ν᾽ ἀποφασίσῃ ὁριστι-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

κῶς ν' ἀναλάβῃ τὸν περὶ ὅλων ἀγῶνα, καὶ δι' ἐκτάκτων θυσιῶν, ἀναζωπυροῦσα τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἐπεκτείνουσα αὐτὴν εἰς τὰς λοιπὰς δούλας ἐπαρχίας, ν' ἀναλάβῃ τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον.

Δὲν τολμῶ ν' ἀποφανθῶ ἐπὶ τοιούτων ζητημάτων, οὐδὲ ἄλλως φρονῶ ὅτι ἡ 'Επιτροπὴ ἔχει τί δικαίωμα καὶ τὰς ἀπαιτουμένας τῶν πραγμάτων γνώσεις, ὅπως συμβουλεύσῃ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην διεύθυνσιν.

'Αλλ' ἐν τούτοις, ἐπείγει νὰ ληφθῇ ταχεῖα ἀπόφασις καὶ νὰ μορφωθῇ ὁριστικὸν σχέδιον. 'Η ἐπανάστασις ἠδύνατο μέχρι σήμερον νὰ προβαίνῃ καὶ ἄνευ ὡρισμένου σχεδίου, διότι καὶ ἐξερράγη ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως ἢ συμμετοχῆς τῶν ἐλευθέρων 'Ελλήνων καὶ διετηρεῖτο πάντοτε ἐλπὶς ἀποτελεσματικῆς τινος ἐπεμβάσεως. 'Αλλ' ἀφοῦ ἡ 'Ελλὰς τὴν 'Επανάστασιν υἱοθέτησεν, ἡ δὲ ἐλπὶς ἀποτελεσματικῆς ἐπεμβάσεως ἐξέλιπεν, ἡ 'Επανάστασις δὲν πρέπει ἐκ τῆς ἐλευθέρας 'Ελλάδος πλέον νὰ ἐνισχύηται καὶ νὰ ὑποθάλπηται, εἰμὴ ἐὰν γίνῃ δεκτὸν σχέδιον, οὗτινος ἡ πραγματοποίησις νὰ καθιστᾷ πιθανὴν τοὐλάχιστον τὴν αἰσίαν λύσιν.

'Η πρόοδος τῆς 'Επαναστάσεως ἄνευ ἀποφάσεως καὶ πραγματοποιήσεως ἐκτάκτων θυσιῶν ἐκ μέρους τῆς ἐλευθέρας 'Ελλάδος, θὰ ἐπιφέρῃ βεβαίαν πρὸς τὴν 'Ελλάδα βλάβην, ἄνευ τινὸς ἀποτελέσματος. 'Η 'Επανάστασις, μικρὸν κατὰ μικρόν, θ' ἀπομαρανθῇ καὶ αὐτοὶ οἱ Κρῆτες θὰ εὑρεθῶσιν εἰς χείρονα τῆς σημερινῆς θέσιν ἀπέναντι τῆς 'Οθωμανικῆς ἐξουσίας.

'Αλλ' αἱ ὁριστικαὶ αὗται καὶ ἀποτελεσματικαὶ ἀποφάσεις πρέπει νὰ ληφθῶσι παρὰ τῶν νομίμως ἀντιπροσωπευόντων τὸ ἑλληνικὸν ῎Εθνος καὶ τὸν ἐπαναστατήσαντα λαόν.

'Η 'Επιτροπὴ οὔτε δικαίωμα ἔχει νὰ δώσῃ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων, οὔτε δύναται εὐσυνειδήτως νὰ παράσχῃ κατὰ τὸ μέλλον τὰς συμβουλὰς αὐτῆς πρὸς τοὺς Κρῆτας. ῎Αλλως τε, τὸ καθῆκον τῆς 'Επιτροπῆς δύναται νὰ θεωρηθῇ πλέον ὡς ἐξηντλημένον, καθότι αἱ ἰδιωτικαὶ συνδρομαὶ μεγάλως ἠλαττώθησαν, ἐντὸς δὲ μικροῦ θέλουν καὶ ὅλως ἐκλείψει.

Λαμβανομένης ὁριστικῆς ἀποφάσεως καὶ μορφουμένου ἀποτελεσματικοῦ τινος σχεδίου, ποριζομένων δὲ δι' ἐκτάκτων μέτρων καὶ τῶν ἀπαιτουμένων μέσων πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ, ἡ 'Επιτροπή, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, ἠδύνατο ν' ἀκολουθήσῃ ἐργαζομένη καὶ παρέχουσα τὰς ὑπηρεσίας αὐτῆς πρός τε τοὺς Κρῆτας καὶ τὴν 'Ελλάδα. 'Εν ἐναντίᾳ περιπτώσει, φρονῶ ὅτι ἡ 'Επιτροπή, μὴ δυναμένη πλέον νὰ παράσχῃ ἀποτελεσματικὴν συνδρομήν, ὀφείλει ν' ἀποχωρήσῃ.

Τὰς σκέψεις ταύτας ὑπέβαλον καὶ ἀνέπτυξα ἐνώπιον 'Υμῶν κατὰ τὴν χθεσινὴν τῆς 'Επιτροπῆς συνεδρίασιν. Σεῖς, εἰλικρινεῖς πατριῶται,

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

Σεῖς ἔνθερμοι τοῦ Κρητικοῦ Ἀγῶνος ὑπερασπισταί, Σεῖς, οἵτινες ἐπὶ δεκαπέντε ὅλους μῆνας, κεκρυμμένον καὶ ἀφανές, ἀλλ' ἐπίπονον καὶ ἔνδοξον ἐργάζεσθε ἔργον, ἐξετιμήσατε καὶ ἐσταθμίσατε ὅλην τὴν ἰσχὺν τῶν λόγων μου, ἐδιστάσατε δὲ μόνον, ἐὰν ἐπῆλθεν ἡ στιγμὴ νὰ ληφθῶσιν ἄκραι ἀποφάσεις ὑψίστης ἀνάγκης.

Ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοί, μὴ ἔχων δισταγμούς, καὶ ἐνδόμυχον ἔχων καὶ πλήρη τὴν πεποίθησιν ὅτι πᾶσα ἀναβολὴ δύναται νὰ καταστῇ ἐπιβλαβὴς τῇ Πατρίδι, ὀφείλω νὰ παύσω ἐργαζόμενος ὡς μέλος τῆς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπῆς, ἕτοιμος ν' ἀναλάβω τὸ ἔργον, ἐὰν οἱ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ἀντιπροσωπεύοντες καὶ διοικοῦντες ἀποφασίσωσιν, ἐν τῇ συνέσει καὶ τῷ πατριωτισμῷ αὐτῶν, νὰ παραδεχθῶσι γενναίας ἀποφάσεις καί, ῥίπτοντες, πρὸς καιρὸν τοὐλάχιστον, τὴν ἄδοξον τοῦ συνταγματισμοῦ σημαίαν, ἀνεγείρωσι καὶ αὖθις τὴν σημαίαν τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς ἐρημώσεως, ἀλλὰ συνάμα τὴν σημαίαν τῆς τιμῆς καὶ τῆς δόξης τοῦ 1821...

Ὁ ὑμέτερος συνάδελφός σας
(ὑπογρ.) *Ι. Σκαλτσούνης*[187]

26.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀθήναις Κεντρικῆς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπῆς, πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπήν. Τετρασέλιδον (δύο σελίδες κεναὶ) διαστάσεων 22 × 27 χιλ. ἐπὶ

---

[187]) Ὁ Ι. Σκαλτσούνης ἀπετέλεσε μέρος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς «Κεντρικῆς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπῆς», μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων καθηκόντων του, ἀνέλαβε τὴν ἔκδοσιν ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ ἐφημερίδος ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἑλλάς» ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸν Πέτρον Βραΐλαν Ἀρμένην καὶ τὸν γραμματέα τῆς Ἐπιτροπῆς Α. Μηλιαράκην, μὲ σκοπὸν τὴν προπαγάνδισιν τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος μεταξὺ τῶν ἁπανταχοῦ τοῦ κόσμου φιλελλήνων καὶ τῶν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ὁμογενῶν. (Βλ. Τσιριντάνη, τόμ. Β', σελ. 315). Εἰς τ' ἀπομνημονεύματά του ὁ Ἰ. Σκαλτσούνης περιγράφει ὡς ἑξῆς τοὺς λόγους τῆς παραιτήσεώς του: (Ἰ. Σκαλτσούνη, Ἀπομνημονεύματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Κρήτης, Χανία 1901, σελ. 14 - 15). «...Μετὰ πολλὰς πιέσεις ἐπὶ τῆς Πύλης... ὁ Σουλτᾶνος ὑπέκυψεν εἰς τὰ κελεύσματα τῆς Εὐρώπης καὶ πέμψας τὸν Μέγαν Βεζύρην Ἀαλῆ Πασσᾶν εἰς Κρήτην προέτεινεν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας τὴν ἵδρυσιν αὐτονομίας ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Οἱ ἐπαναστάται ζητήσαντες προθεσμίαν ὅπως ἀπαντήσωσιν, ἔπεμψαν εἰς Ἀθήνας ἐπιτροπὴν ἵνα συνεννοηθῇ μετὰ τῆς Κεντρικῆς περὶ τοῦ πρακτέου. Ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ ἐπελήφθη τῆς συζητήσεως τοῦ σπουδαίου ζητήματος, ἀλλ' ἀτυχῶς ἠγέρθη διχογνωμία μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτῆς, τῶν κ. κ. Ρενιέρη, Μελᾶ, Παπαδάκη καὶ Σχουζὲ προτεινόντων τὴν ἀπόρριψιν τῆς προτάσεως, τοῦ δὲ Δημητρίου Μαυροκορδάτου καὶ ἐμοῦ ὑποστηριζόντων τὴν ἄμεσον ἀποδοχήν. Προετάθη τότε ὑπὸ τοῦ κ. Ρενιέρη ν' ἀναβληθῇ ἡ ἀπόφασις εἰς τὴν ἐπιοῦσαν, ὅπως ἀκουσθῇ

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

λευκοῦ χάρτου γραφῆς μὲ καθέτους ὑδατογραφημένας ραβδώσεις. Γραφὴ ἀγνώστου (πιθανῶς Α. Μηλιαράκη).

Γνωστοποίησις λήψεως ἐμβασμάτων καὶ ἀποστολὴ διπλοτύτων ἀποδείξεων. — Παράπονα διὰ διακοπὴν παροχῆς πληροφοριῶν.

Πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπήν.

Ἀξιότιμοι Κύριοι,

Μετ' ἀπορίας ἐπληροφορήθημεν παρὰ τοῦ Κυρίου Θ. Μαλλικο-

καὶ ἡ γνώμη τῆς κυβερνήσεως. Καὶ πάντες μὲν ἀπεδέχθησαν τὴν περὶ ἀναβολῆς πρότασιν, ἀλλ' ἐγώ, διαμορφώσας ὁριστικὴν γνώμην κατὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν μετάβασίν μου περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἑνώσεως, πεποιθὼς δὲ ὅτι οὐχὶ διὰ τῶν ὅπλων, ἀκούσης τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ διὰ τῆς αὐτονομίας, συναινούσης τῆς Εὐρώπης, θὰ ἱκανοποιήσωμεν τοὺς περὶ ἑνώσεως πόθους τῶν Κρητῶν καὶ σύμπαντος τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἀντέστην μετὰ πολλῆς ἐπιμονῆς καὶ δυνάμεως εἰς τὰς σκέψεις τῶν συναδέλφων μου...Οὕτω ἡ μὲν ἐκ Κρήτης Ἐπιτροπὴ ἀναχωρήσασα, ἐγνώρισεν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας τὴν γνώμην τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς Κεντρικῆς, ἐγὼ δὲ διὰ μακρᾶς καὶ ἠτιολογημένης παραιτήσεως, ἀπεχώρησα ἀπὸ τῶν ἐργασιῶν της».

Μία ἐκ τῶν τραγικωτέρων μορφῶν τοῦ κρητικοῦ Ἀγῶνος τοῦ 1866 ὑπῆρξεν ὁ Ἀντώνιος Φ. Παπαδάκης, μέλος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου ὁ ἀδελφὸς αἰχμαλωτισθεὶς εἰς νηπιακὴν ἡλικίαν ἐν Ψυχρῷ τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὸ 1810 καὶ ἐκτουρκισθείς, ἠκολούθησε τὸ στρατιωτικὸν στάδιον φθάσας μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ στρατηγοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰσμαὴλ Φερὶκ Πασᾶς, ἐτέθη δὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ ὁ ὁποῖος ἀπεστάλη εἰς Κρήτην διὰ νὰ καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Ἰσμαὴλ πασᾶς ἀπέθανε μετὰ τὴν μάχην τοῦ Λασιθίου εἰς Καστέλλι Πεδιάδος, κατ' ἄλλους μὲν πληγωθεὶς ἐν Λασιθίῳ, κατ' ἄλλους δὲ δηλητηριασθεὶς ὑπὸ τῶν ἄλλων Πασάδων» (Βλ. Στέφ. Ξανθουδίδου, Ἐπίτιμος Ἱστορία τῆς Κρήτης, Ἀθῆναι 1909. σ. 155 καὶ Ι. Δ. Μουρέλλου, Ἱστορία τῆς Κρήτης τόμος Γ΄, σελ. 1331 ἑπ.) Ἡ εἴδησις τοῦ θανάτου τοῦ ἀδελφοῦ του, κατέθλιψε τὸν Παπαδάκην. Ἰδοὺ πῶς περιγράφει τὴν σκηνὴν ὁ Ι. Σκαλτσούνης εἰς τ' Ἀπομνημονεύματά του (σελ. 13). «...Ἡμέραν τινά, ἀνοίξας ὁ γραμματεὺς ἐπιστολὴν ἐκ Κρήτης ἀνεφώνησε νίκη, νίκη! — κατετροπώθη ὁ αἰγυπτιακὸς στρατὸς καὶ ἐφονεύθη ὁ ἐν τῇ νήσῳ μεταβὰς πρό τινων ἡμερῶν ἀρχηγὸς αὐτοῦ. Ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τούτῳ, ὁ μέγας πατριώτης Παπαδάκης, μέλος τῆς ἐπιτροπῆς, ὠχριᾷ καὶ πίπτων ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου κλαίων καὶ ὀδυρόμενος ἐκραύγαζε: «Δυστυχὴς ἐγώ, ἴσως ἐφονεύθη ἐξ ἑνὸς τῶν ἀποσταλέντων ὑπ' ἐμοῦ ὅπλων». Ἦτον ὁ ἀδελφός του! Αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων νήπιος μετὰ τῆς τροφοῦ του, ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀξίωμα στρατάρχου εἰς τὸν ἐν Αἰγύπτῳ στρατόν, πρὸ δύο δὲ ἑβδομάδων, ὁ Παπαδάκης εἶχε πέμψει εἰς Κρήτην, ἰδίᾳ δαπάνῃ, 2000 σασεπὼ τῆς Μαγχεστρίας. Ὁ Παπαδάκης εἶχεν ἀποκτήσει τεραστίαν περιουσίαν εἰς Ρωσίαν ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ 1848, ἀπέθανε δὲ τὸ 1878 εἰς τὰς Ἀθήνας κληροδοτήσας τὴν περιουσίαν του, ἀνερχομένην εἰς 1.000.000 δραχμῶν τῆς ἐποχῆς, εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου ἀνεκηρύχθη μέγας εὐεργέτης.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

πούλον, ὅστις ἐνεχείρισεν ἡμῖν δευτέραν φορτωτικὴν τοῦ τελευταίου ἐμβάσματός σας εἰς Λίρας 'Οθωμανικὰς 67.90/οο, ὅτι δὲν ἐλάβετε τὴν ἀπὸ 10 'Οκτωβρίου ἀπάντησίν μας εἰς τὴν ἀπὸ 4 ἰδίου τοῦ συναδέλφου ὑμῶν κ. Ι. Γκιών, καὶ εἰς ἐκείνην τοῦ Κου Ε. Δ. Εὐγενίδου. Μετὰ τῆς πρώτης ἐλάβομεν καὶ δύο φυλλάδια τοῦ φροντιστηρίου σας πρὸς κύρωσιν, καθὼς καὶ τὴν ἐπιστρεφομένην διπλότυπον ἀπόδειξιν τῶν δέκα βελονωτῶν[188] ὅπλων, μετὰ τῶν 4 χιλιάδων φυσεκίων. Εἰς τὴν εἰρημένην ἀπάντησίν μας, εἴχομεν ἐγκλείσει τὰς ὑπ' ἀριθ. 1555 καὶ 1556 διπλοτύπους ἀποδείξεις, τὴν μίαν ἐκ Δραχμῶν 2800 ἀντίτιμον Λιρ. 'Αγγλ. 100, ἃς διὰ συναλλάγματος ἔστειλε συγχρόνως ὁ κ. Εὐγενίδης, τὴν δὲ ἐκ Δραχ. 1751.82, ἀντίτιμον τοῦ μνησθέντος ἐμβάσματός σας, καθὼς καὶ τὴν διὰ τὰ βελονωτὰ τοῦ Κου Εὐγενίδου μὲ τὴν προσθήκην «διὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει 'Επιτροπήν».

Τούτων σᾶς ἐγκλείομεν ὧδε ἀντίγραφα ἐπικεκυρωμένα. Συναποστέλλομεν πρὸς ὑμᾶς καὶ τὰ μένοντα παρ' ἡμῖν μέχρι τοῦδε πέντε φυλλάδια φιλανθρωπικοῦ φροντιστηρίου σας[189] ἐπικεκυρωμένα, ἤτοι:

1) 'Απὸ τοῦ ἀρ. 364 - 375
2) » 702 - 710
3) » 831 - 839
4) » 792 - 800

μὲ τῶν ὁποίων τὰ ποσὰ θέλομεν χρεωθῆ, ἀφοῦ λάβωμεν τὰ περιμενόμενα ἐξ 'Αμερικῆς φυσέκια, διὰ τὰ ὁποῖα προκατεβλήθησαν, ὡς γνωστόν, παρ' ὑμῶν Λ. Τουρκ. 420.49.

Πρὸ πολλοῦ ἐπαύσατε νὰ μᾶς γράφητε συνεχῶς τὰ αὐτόθι συμβάντα, ἐνῷ, ὡς καὶ ὑμεῖς γνωρίζετε, αἱ ἐπιστολαὶ ὑμῶν εἰσὶ δι' ἡμᾶς πολύτιμοι, ἕνεκα τῶν σπουδαίων πληροφοριῶν τὰς ὁποίας δύνασθε νὰ μᾶς διαβιβάζητε. 'Ημεῖς ἐντεῦθεν δὲν ἔχομεν τί σπουδαῖον νὰ σᾶς ἀναγγείλωμεν, καθ' ὅσον ὅλα τὰ ἐκ Κρήτης ἔγγραφα καὶ αἱ λεπτομέρειαι τοῦ ἀγῶνος περιέχονται εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἐφημερίδας, τὰς ὁποίας βεβαίως ἀναγινώσκετε.

Σᾶς ἀσπαζόμεθα ἐγκαρδίως
'Εν 'Αθήναις τῇ 8 Νοεμβρίου 1867

'Η ἐν 'Αθήναις ὑπὲρ τῶν Κρητῶν
Κεντρικὴ 'Επιτροπὴ
('Υπογραφαὶ)
Λέων Μελᾶς

---

[188]) Βελονωτὰ ὅπλα ἐκαλοῦντο τότε τὰ τυφέκια τῶν ὁποίων ἡ χρῆσις μόλις εἶχεν εἰσαχθῇ εἰς τὸν γαλλικὸν στρατόν. (Βλ. Α. 'Ηπίτη, 'Ελληνογαλλικὸν Λεξικόν, τόμ. Γ', σελ. 497).

[189]) Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν μνείαν αὐτήν, αἱ ὑπὲρ τῶν Κρητῶν εἰσφοραὶ συνελέγοντο ὑπὸ μορφὴν εἰσφορῶν ὑπὲρ φιλανθρωπικῶν σκοπῶν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

(Σφραγὶς κυκλικὴ) *Μ. Ρενιέρης*
Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ *Α. Φ. Παπαδάκης*
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ *᾿Α. ᾿Αναγνωστάκης*

27.

᾿Επιστολὴ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὲρ τῶν Κρητῶν ᾿Επιτροπῆς πρὸς τὴν ἐν ᾿Αθήναις Κεντρικὴν ὑπὲρ τῶν Κρητῶν ᾿Επιτροπήν. ῎Εκτυπον πρέσσας εἰς μίαν σελίδα. Γραφὴ ἀγνώστου.

᾿Αναγγελία ἀποτελεσμάτων διενεργηθέντος ἐράνου ὑπὲρ τῶν Κρητῶν εἰς χορὸν ὀργανωθέντα ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Κωνσταντινούπολις τὴν 8 Μαρτίου 1868

᾿Αξιότιμοι Κύριοι,

Τὸ Σάββατον τῆς παρελθούσης Τυρινῆς, ὡς γνωρίζετε ἤδη, ἐδόθη χορὸς ἐνταῦθα ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων ἀδελφῶν ἡμῶν Κρητῶν. ᾿Οφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα ὑπερέβη πᾶσαν προσδοκίαν, διότι ὁ ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ χοροῦ οὗτος ἔρανος ἐζητεῖτο εἰς ἐποχὴν καθ᾿ ἥν, ἐκτὸς ἄλλων βαρῶν τῆς κοινότητός μας, τοσαῦται ἐνταῦθα ἀδελφότητες δίδουσι τοιούτους χορούς, ἐφαίνοντο δὲ καὶ οἱ ἄνθρωποι κεκμηκότες πως, ἕνεκα τῶν προηγουμένων ἐπανειλημμένων ἐράνων. Καὶ ὅμως, ἠπατώμεθα. ῾Ο ῾Ελληνισμὸς οὔτε ἐκουράσθη, οὔτε θὰ κουρασθῇ μέχρις οὗ ἀπολαύσωμεν τὴν Κρήτην καὶ μέχρις οὗ πραγματωθῶσιν ὅλαι αἱ ἱεραὶ τῆς ἀθανάτου ἡμῶν φυλῆς ἐλπίδες.

Αἱ εἰσπράξεις μας λοιπὸν ἀνέβησαν μέχρι τοῦδε κατὰ τὴν γενομένην ἐκκαθάρισιν εἰς 20φραγκα ναπολεόνια 1054.10, ἐξ ὧν, ἀφαιρουμένων τῶν γενομένων ἐξόδων, ὑπελείφθησαν καθαρὸν ὄφελος 20φραγκα 967.— τὰ ὁποῖα εἰς δύο δόσεις ἐμβάσθησαν ἤδη ὑμῖν. ῾Υπολείπεται ἀκόμη ἐκτὸς τῶν ἄνω, ἐκκρεμὴς παρά τισι κυρίοις λογαριασμὸς 35 - 40 ναπολεονίων τὰ ὁποῖα, ἂν εἰσπραχθῶσι, θέλομεν ἐμβάσει ὑμῖν.

῾Ο ῞Υψιστος σκέποι τὴν φιλτάτην ἡμῶν πατρίδα.

Σᾶς ἀσπαζόμεθα[140]

(῾Υπογραφαὶ)

᾿Α. ᾿Ιγγλέσης
᾿Αλ. Σεβαστόπουλος
Δ. Καλβοκορέσης

---

[140]) ᾿Απὸ τὰς ὑπογραφὰς τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ, πληροφορούμεθα τὸν ἀκριβῆ ἀριθμὸν καὶ τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὲρ τῶν Κρητῶν ᾿Επιτροπῆς.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

Ἡ. Βασιάδης
Ἰω. Φ. Γκιὼν
Εὐστ. Εὐγενίδης
Μ. Ζάρπας
Ἀ. Βαφιάδης
Στέφ. Σκουλούδης
Π. Ἀνδρεάδης
Γ. Ἀθηνογένης
Σ. Σπανδωνῆς

Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Κρητῶν
ἐν Ἀθήναις Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν

28.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀθήναις Κεντρικῆς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπῆς πρὸς τὰ μέλη τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπῆς. Τετρασέλιδον (δύο σελίδες κεναὶ) διαστάσεων 22 × 27 χμ. ἐπὶ λευκοῦ χάρτου γραφῆς μὲ ὑδατογραφημένας ὁριζοντίους γραμμάς. Γραφὴ ἀγνώστου (πιθανῶς Α. Μηλιαράκη).

Γνωστοποίησις λήψεως ἐμβασμάτων. — Συγχαρητήρια καὶ εὐχαριστίαι πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐπιτροπὴν διὰ τὴν πατριωτικήν της δρᾶσιν.

Ἀθῆναι τὴν 20 Μαρτίου 1868

Πρὸς τοὺς κ. κυρίους Ἀ. Ἰγγλέσην, Ἀλ. Σεβαστόπουλον, Δ. Καλβοκορέσην, Ἡ. Βασιάδην, Ἰω. Γκιών, Ε. Εὐγενίδην, Μ. Ζάρπαν, Ἀ. Μαθιουδάκην [141], *Α. Βαφειάδην, Στέφ. Σκουλούδην, Π. Ἀνδρεάδην, Γ. Ἀθηνογένην καὶ Γ. Σπανδωνῆν.*

Εἰς Κωνσταντινούπολιν

Ἔντιμοι Κύριοι,

Κατόπιν τῆς ἀπὸ 12 τρέχ. ἀπαντήσεώς μας εἰς τὰς ἀπὸ 23 Φεβρουαρίου καὶ 6 Μαρτίου ἐπιστολὰς τῆς αὐτόθι ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπῆς, δι' ἧς ἀνηγγέλομεν αὐτῇ περὶ τῆς παραλαβῆς τῶν συνοδευομένων μετὰ τῶν ἐπιστολῶν τούτων χρηματοδεμάτων, τοῦ μὲν δηλονότι ἐκ Λιρῶν Ὀθωμανικῶν 77.45 εἰς διάφορα νομίσματα, ἀνήκοντος εἰς τὰς εἰσπράξεις φιλανθρωπικοῦ φροντιστηρίου σας, τοῦ δὲ ἐξ εἰκοσαφράγκων 360 ὑπολοίπου εἰσπράξεων τοῦ παρ' ὑμῶν δοθέντος χοροῦ καὶ Λιρ. Ὀθ. 67 προερχομένων ἐκ τοῦ ἐν Βαλτζικίῳ Ἑλλην. Προξε-

[141]) Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀ. Μαθιουδάκη, ὡς 13ου μέλους τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπῆς, δὲν ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ὑπογραφῶν τοῦ προηγουμένου ἐγγράφου (ἀριθ. 27).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

νικοῦ Πράκτορος Κον Τιμολέοντος Ψάθη, κατόπιν λέγομεν ταύτης, ἐλάβομεν καὶ τὴν ἀπὸ 8 τρέχ. ἐπιστολήν σας, μετὰ τῆς δευτέρας φορτωτικῆς τοῦ μνησθέντος δευτέρου χρηματοδέματος, ἥν μετὰ συγκινήσεως ἅμα καὶ εὐχαριστήσεως ἀνέγνωμεν. Βεβαιοῦμεν δὲ τὴν εἰς δύο δόσεις παραλαβὴν τῶν ἐν αὐτῇ ἀναφερομένων εἰκοσαφράγκων 967, καθαρὸν ὄφελος τοῦ δοθέντος χοροῦ[142].

Τοιαῦται εὐγενεῖς, φιλάνθρωποι καὶ πατριωτικαὶ πράξεις, γινόμεναι ὑπὲρ λαοῦ τὰ πάνδεινα ὑφισταμένου ὑπὲρ τοῦ καθόλου Ἑλληνισμοῦ, καὶ τοὺς ἐνεργοῦντας ταύτας τιμῶσι, καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν εὐγνωμοσύνην τοῦ ἀναξιοπαθοῦντος τούτου λαοῦ διὰ παντὸς ἐφελκύουσι, καὶ ἡ Πατρὶς εὐγνωμονοῦσα θ' ἀνταμείψῃ αὐτοὺς ἐν καιρῷ τῷ δέοντι.

Εὐχαριστοῦντες, ἐν τούτοις, ἐγκαρδίως ὑμᾶς, ἀξιότιμοι Κύριοι, ἐν ὀνόματι τοῦ πεινῶντος καὶ πολυτλήμονος τῆς Κρήτης λαοῦ, σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ μὴ ἀπαυδήσητε καὶ τοῦ λοιποῦ ἐρχόμενοι τὸ ἐφ' ὑμῖν εἰς βοήθειαν τῶν ὑφισταμένων τὰ πάνδεινα ἀδελφῶν μας Κρητῶν καὶ τῶν ἐν Κρήτῃ οἰκογενειῶν αὐτῶν, μέχρι τῆς αἰσίας ἀποπερατώσεως τοῦ ἀγῶνός των, πρὸς δόξαν καὶ θρίαμβον τοῦ Πανελληνίου. Ἐκφράσατε δέ, πρὸς τούτοις, τὰς εὐχαριστήσεις μας καὶ πρὸς τοὺς λαβόντας ὁπωσδήποτε μέρος ἐνεργὸν εἰς τὸ πατριωτικὸν καὶ φιλάνθρωπον ἔργον σας.

Δέξασθε, ἀξιότιμοι Κύριοι, τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἐξαιρέτου πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεως καὶ τῆς ἀδελφικῆς ἡμῶν ἀγάπης.

Ἡ ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τῶν Κρητῶν
Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ
(Ὑπογραφαὶ)
Λέων Μελᾶς
Μ. Ρενιέρης
Ἀ. Παπαδάκης
Γεώργιος Π. Σκουζὲς
Σπ. Ἀντωνιάδης

(Σφραγὶς)
Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

29.

Ἔκθεσις τῶν Ἀ. Βαφιάδη, Γ. Ἀθηνογένη καὶ Σ. Σκουλούδη πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Κεντρικὴν Ἐπιτροπήν. Δύο τετρασέλιδα (δύο σελίδες κεναὶ) διαστάσεων 22 × 27 χμ. ἐπὶ κυανοῦ χάρτου γραφῆς φέροντος ὁριζοντίας γραμμὰς καὶ ἐπικεφαλίδα Stefano Ralli - Constantinople ἐν ὑδατογραφήματι. Ἰδιόγραφον σχέδιον Στεφάνου Σκουλούδη.

---

[142]) 967 χρυσᾶ εἰκοσάφραγκα δὲν ἀποτελοῦν εὐκαταφρόνητον εἰσφορὰν ἀπὸ ἕνα καὶ μόνον χορόν, καὶ σήμερον ἔτι.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

'Επίσκεψις εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρέσβυν τῆς Ρωσίας στρατηγὸν 'Ιγνάτιεφ.— Αἴτησις χρηματικῆς ἐνισχύσεως τοῦ ἀγῶνος ὑπὸ τῆς Ρωσίας. — Διπλωματικὴ ἄρνησις τοῦ στρατηγοῦ.— 'Η μῆνις τοῦ στρατηγοῦ κατὰ τῆς κυβερνήσεως Βούλγαρη.— 'Υποδείξεις περὶ ἀνατροπῆς της.—Αἱ γνῶμαι τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρέσβεως τῆς 'Αμερικῆς Morris διὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς Κυβερνήσεως Βούλγαρη ὅπως παύσῃ ὑποστηρίζουσα τὸν κρητικὸν ἀγῶνα.

Κωνσταντινούπολις 29 Μαΐου/10 'Ιουνίου 1868.

'Αξιότιμοι Φίλοι,

Τὸ ἑσπέρας τοῦ Σαββάτου, μετέβημεν παρὰ τῷ στρατηγῷ[143] *εἰς Βουγιούκδερε καὶ ἀνέγνωμεν αὐτῷ μετάφρασιν εἰς τὸ γαλλικὸν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ὑμετέρου κ. Ρενιέρη, ἣν μετάφρασιν καὶ ἐκράτησε.*

Κατὰ τὴν μετ' αὐτοῦ συνδιάλεξίν μας, εἰς δύο κυρίως σημεῖα ἐπεμείναμεν, τὸ μὲν ὅτι ἡ πορεία τῆς ἐνεστώσης Κυβερνήσεως[144] *ἦτο ἀπόῤῥοια ἴσως ἐνεργειῶν τῆς Δύσεως ὅπως, διὰ τῆς καταστολῆς τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος ἀπολέσῃ ἡ δυναστεία τοῦ Γεωργίου καὶ τῆς Ὄλγας τὴν δημοτικότητά της, τὸ δὲ ὅτι ἦτο ἀπόλυτος ἀνάγκη καὶ ἐπείγουσα 350.000 δραχμῶν κατὰ μῆνα, ἵνα μὴ σβεσθῇ ἀμέσως ἡ 'Επανάστασις.*

Καὶ ἐπὶ μὲν τούτων, ὁ στρατηγὸς ἑκάστοτε διωλίσθαινε, κατεφέρθη δὲ σφοδρῶς κατὰ τῆς Κυβερνήσεως λέγων ὅτι τοιαύτη διαγωγὴ ἦτο ἄντικρυς προδοσία, ὅτι θὰ προξενήσῃ ἁπανταχοῦ ἀπαισιωτάτην ἐντύπωσιν ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος εἰς στιγμὴν καθ' ἣν αἱ δυσχέρειαι τῆς Τουρκίας φαίνονται συμπυκνούμεναι, καθόσον καὶ ὁ Λίβανος διάκειται εἰς ταραχώδη κατάστασιν λίαν ἀνησυχοῦσαν τὴν Πύλην καὶ ἐκ Ραγούζης τηλεγράφημα τῆς προτεραίας (ἤτοι τῆς Παρασκευῆς) τῷ ἀναγγέλλει ὅτι ἠθέλησαν οἱ Τοῦρκοι ν' ἀνεγείρωσιν εἰς Πίβαν τρεῖς πύργους, οἱ δὲ Μαυροβούνιοι ἔτρεξαν εἰς τὰ ὅπλα ὅπως τοὺς ἐμποδίσωσι, καὶ μετὰ πολλῆς δυσκολίας τοὺς ἀνεχαίτισεν ὁ Πρίγκηψ, ζητήσας συντόνως ἐξηγήσεις παρὰ τοῦ 'Οθωμανοῦ διοικητοῦ τῆς

---

143) Πρόκειται περὶ τοῦ στρατηγοῦ 'Ιγνάτιεφ, πρέσβεως τότε τῆς Ρωσίας εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τὸν 'Ιγνάτιεφ εἶχεν ἐπισκεφθῇ προηγουμένως, κατὰ τὸ 1866, καὶ ὁ 'Ι. Σκαλτσούνης ἐκτελῶν εἰδικὴν ἀποστολὴν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς **Κεντρικῆς** ὑπὲρ τῶν Κρητῶν 'Επιτροπῆς (Βλ. Ι. Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η ἔνθ' ἀν. σελ. 14).

144) Τὴν 25 'Ιανουαρίου 1868 ὡρκίσθη ἡ κυβέρνησις Βούλγαρη μὲ σκοπὸν νὰ ἐπιτύχῃ τὴν κατάπαυσιν τῆς ἐν Κρήτῃ ἐξεγέρσεως. 'Ο Βούλγαρης ἐθεωρεῖτο ὀπαδὸς τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ἐν 'Ελλάδι, ἀντικατέστησε δὲ τὸ ρωσόφρον 'Υπουργεῖον Κουμουνδούρου καὶ τὸ ἐπὶ ἕνα μόνον μῆνα διατηρηθὲν ἄχρουν ὑπουργεῖον Μωραΐτίνη. 'Εντεῦθεν ἡ κατὰ τοῦ Βούλγαρη μῆνις τοῦ 'Ιγνάντιεφ. (Βλ. καὶ Τ σ ι ρ ι ν τ ά ν η ν, τόμ. Γ', σελ. 28).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

ὁμόρου ἐπαρχίας[145]. *Φοβεῖται δέ, προσέθηκεν, ἕνεκα τοῦ ἐν Μαυροβουνίῳ ἐπικρατοῦντος ἐρεθισμοῦ διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν προσφάτων αἰτήσεών των, ὅτι θὰ ἔλθωσι ταχέως εἰς σύγκρουσιν*[146]. *Φρονεῖ, εἶπε πρὸς τούτοις, ὅτι ὁ μεταξὺ Γαλλίας καὶ Πρωσσίας πόλεμος ἐπίκειται κατὰ τὸν προσεχῆ Αὔγουστον*[147], *μὴ ἐπιθυμοῦσα δὲ ἡ Γαλλία νὰ ὑφίστανται ταραχαὶ ἐν τῇ ᾿Ανατολῇ καθ᾿ ὃν καιρὸν αὕτη πολεμᾷ πρὸς τὴν Πρωσσίαν, πέμπει νῦν τὸν πρίγκηπα Ναπολέοντα — μέλλοντα νὰ διέλθῃ διὰ τῆς Σερβίας, τῶν ῾Ηγεμονιῶν καὶ τῆς ῾Ελλάδος — pour derouter les populations καὶ μὴ λάβωσι τὸν καιρὸν νὰ παρασκευασθῶσι*[148]. *Μέγιστον, ὅθεν, δυστύχημα ἤθελεν εἶσθαι ἡ πτῶσις τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος σήμερον, μετὰ τοσαύτας θυσίας καὶ ὁπότε τοιαῦται εὐνοϊκαὶ περιστάσεις ἐπιφαίνονται εἰς τὸν ὁρίζοντα. Δὲν δύναμαι, εἶπε, βεβαίως, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς μου, νὰ σᾶς συμβουλεύσω τοῦτο, ἀλλ᾿ ἐὰν ἠδυνάμην, ἤθελον σᾶς εἰπεῖ ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐκβιάσητε μίαν κρίσιν ἐν ᾿Αθήναις κατὰ τῆς κυβερνήσεως, καὶ ἐὰν ἄλλως δὲν γίνεται, νὰ τὴν ρίψετε, ἀλλ᾿ ἐπ᾿ οὐδενὶ λόγῳ νὰ ἐγκαταλείψητε τὴν ἐπανάστασιν.*

Τὰ ἐν ᾿Αθήναις διαδοθέντα περὶ συνεννοήσεως, δῆθεν, τῶν Δυνάμεων ὡς πρὸς τὴν λύσιν τοῦ κρητικοῦ ζητήματος εἶναι ἀβάσιμα.

᾿Ενταῦθα ὁ κ. Elliott[149] *πιέζει τὴν Πύλην νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν νῆσον ἡγεμονίαν, ὡς τὴν τῆς Σάμου, καὶ μηδὲν πλέον. Πρὸς τοῦτο ἤρχισε νὰ συμφωνῇ καὶ ἡ Γαλλία κατ᾿ αὐτάς, ἀμφότεροι δὲ προσεκάλε-*

---

[145]) Τὰς πληροφορίας ταύτας τοῦ Σκουλούδη, μετεβίβασεν ἡ Κεντρικὴ ὑπὲρ τῶν Κρητῶν ᾿Επιτροπὴ πρὸς τὴν Συνέλευσιν καὶ τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν τῆς Κρήτης δι᾿ ἐγγράφου της ὑπὸ ἡμερομηνίαν 1 ᾿Ιουνίου 1868. (Βλ. τοῦτο ἐν Τσιριντάνη, τόμ. Γ΄, σελ. 163). ῾Ο Τσιριντάνης, ἀγνοῶν τὴν προέλευσιν τῶν πληροφοριῶν τούτων, τὰς χαρακτηρίζει (ἔνθ᾿ ἀν., σελ. 166) ὡς «φαντασιοπληξίας τῶν ἐν ῾Ελλάδι διευθυνόντων τὸν κρητικὸν ἀγῶνα».

[146]) ῾Ηγεμὼν τοῦ Μαυροβουνίου ἐτύγχανε τότε ὁ ἡρωϊκὸς Νικήτας ὁ ὁποῖος εἶχε προσφάτως ἐκλεγῆ μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ ἡγεμόνος Δανήλου. ῾Η σύγκρουσις τὴν ὁποίαν προέβλεπε ὁ ᾿Ιγνάτιεφ κατὰ τῶν Τούρκων, δὲν ἐπραγματοποιήθη εἰμὴ μετὰ μίαν ὁλόκληρον...δεκαετίαν ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Βοσνίας (1878).

[147]) Καὶ ἡ πρόβλεψις αὕτη τοῦ ᾿Ιγνάτιεφ ἀπεδείχθη ἐξ ἴσου ἐσφαλμένη. ῾Ο γαλλοπρωσσικὸς πόλεμος ἐξερράγη μετὰ διετίαν ἤτοι τὴν 15 ᾿Ιουλίου 1870, καταλήξας, ὡς γνωστόν, εἰς κατατρόπωσιν τῶν Γάλλων καὶ αἰχμαλωσίαν τοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος Γ΄.

[148]) Γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Βίκτωρος ᾿Εμμανουὴλ Β΄ ἡγεμόνος τῆς Σαρδηνίας καὶ μετέπειτα Βασιλέως τῆς ᾿Ιταλίας. ῾Ο Πρίγκηψ Ναπολέων, ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Βοναπαρτιδῶν, ἐτύγχανε προσωπικὸς φίλος τοῦ Καλλέργη, κατὰ δὲ τὸ δημοψήφισμα τοῦ 1863 διὰ τὴν ἐκλογὴν Βασιλέως τῆς ῾Ελλάδος, ἔλαβε 245 ψήφους. (L h e r i t i e r, ἔνθ᾿ ἀν., τόμ. II, σελ. 403 καὶ τόμ. III, σελ. 32).

[149]) Πρέσβυς τότε τῆς Μεγάλης Βρεττανίας ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

σαν καὶ ἐμὲ νὰ συνεργασθῶ ἐπὶ τούτῳ. Ἐγὼ ὅμως ἀπεποιήθην εἰπών: «Πράξατε ὡς ἐπιθυμεῖτε. Θέλετε ἰδῆ ὅτι οὐδὲν θέλετε κατορθώσει καὶ ἐπὶ τέλους θέλετε συμφωνήσει ὅτι οὐδεμία ἄλλη λύσις ἦτο ἐφικτή, εἰμὴ ἐκείνη ἥν ἀπ' ἀρχῆς ἡμεῖς ὑπεδείξαμεν». Εἶπον δ' ἐν τούτοις εἰς τοὺς Κρῆτας τότε μόνον νὰ δεχθῶσι τοιαύτην ἡγεμονίαν, ὅταν ἡ Πύλη δεχθῇ ν' ἀποσύρῃ πρότερον πάντα τὸν στρατὸν αὐτῆς. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι, ἐὰν δεχθῇ ποτὲ τοῦτο, εὐκόλως μετὰ ταῦτα, εἰς πρώτην εὐκαιρίαν, οἱ Κρῆτες ἀνατρέπουν τὴν ἡγεμονίαν καὶ γίνονται κύριοι τῆς νήσου, ἡ δὲ Εὐρώπη δὲν θέλει ἐπιτρέψει πλέον εἰς τὴν Πύλην ν' ἀρχίσῃ ἕνα ἀγῶνα, ὃν ἐπὶ δύο ἤδη ἔτη οἰκτρῶς διεξήγαγε καὶ ἀδυνατεῖ ἔτι νὰ καταβάλῃ.

Ὅτε δὲ εἴπομεν αὐτῷ ὅτι ἐπιθυμοῦμεν νὰ γνωρίζωμεν ὡρισμένως ὁποίαν ἀπάντησιν ὀφείλομεν νὰ δώσωμεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ κ. Ρενιέρη μᾶς ἀπήντησε: — Γράψατε πρὸς αὐτὸν ἐκ μέρους μου ὅτι οἰκτείρω ἣν περιγράφει κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ πρὸς τὸν θέλοντα νὰ πνιγῇ τί δύναται νὰ πράξῃ καὶ ὁ ἔχων τὴν καλλίστην διάθεσιν ἵνα τὸν σώσῃ;

Τοιαῦτα κατ' ἐπανάληψιν εἶπεν ἡμῖν δι' ὅλης τῆς ἑσπέρας, κρατήσας ἡμᾶς παρ' ἑαυτῷ ἐπὶ τρεῖς περίπου ὥρας. Τὴν δ' ἐπαύριον, εἶδεν ἡμᾶς μακρόθεν εἰς τὸν περίπατον, μᾶς ἐπλησίασε καὶ ἐπανέλαβεν ὅτι ἐξάπαντος θεωρεῖ ἀναγκαίαν τὴν ἐκβίασιν μιᾶς κρίσεως ἐν Ἀθήναις «de quelque manière que ce soit».

Τὰ γραφόμενα ὑμῶν ἐξεθέσαμεν καὶ πρὸς τὸν κ. Morris [150]*, ὃν ἐκτιμῶμεν ὡς ἕνα τῶν εἰλικρινεστέρων φίλων τῆς Ἑλλάδος. Ἀπίστευτος τῷ ἐφάνη, κατ' ἀρχὰς ἡ διαταγὴ τῆς Κυβερνήσεως* [151]*, εἶτα δὲ κατεφέρθη καὶ οὗτος σφοδρότατα κατ' αὐτῆς, λέγων ὅτι τοιαύτη κηλὶς ἔσεται ἀνεξίτηλος εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ὀφείλει διὰ παντὸς τρόπου, καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων προβαῖνον, νὰ δείξῃ εἰς ὅλον τὸν κόσμον ὅτι οὐ μόνον ἀποδοκιμάζει τοιαύτην προδοσίαν, ἀλλ' οὐδ' ἐπιτρέπει νὰ τελεσθῇ. Καὶ ἂν οἱ ξένοι τυχὸν πιέζουν τὸν Βασιλέα, ὑπάρχουσι περιστάσεις καθ' ἃς οἱ Βασιλεῖς ἔχουν καθῆκον, χάριν τῶν ὑψίστων συμφερόντων τοῦ ἔθνους, νὰ προβαίνουν καὶ μέχρι θυ-*

---

150) Πρέσβυς τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει θερμὸς φιλέλλην καὶ φίλος τοῦ Σκουλούδη καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπῆς. Βλ. καὶ ἀνωτέρω ὑποσημ. 23 καὶ 24.

151) Ἴσως νὰ ὑπονοῆται ἐνταῦθα τὸ σχέδιον ψηφίσματος τὸ ἀποσταλὲν εἰς Κρήτην ἐξ Ἀθηνῶν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐζητεῖτο ἡ ὑπαγωγὴ τῆς Κρήτης ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

σίας τοῦ θρόνου των. Δεχθῆτε εἰς τὴν Βουλὴν τοὺς Κρῆτας [152] — τί θέλουν πράξει οἱ ξένοι; Θέλουν, πιθανῶς, διαμαρτυρηθῆ, καὶ πάλιν διαμαρτυρηθῆ. Ἀφίσατέ τους νὰ διαμαρτύρωνται καὶ δείξατέ τους, ὅτι καιρὸς ἦτο πλέον νὰ μὴ ἀναμιγνύωνται εἰς τὰ πράγματα ὑμῶν. Θ' ἀφίσουν τὴν Τουρκίαν νὰ καταλάβῃ τὰς Ἀθήνας; Ποτὲ εἰς τοῦτο δὲν θέλουν συμφωνήσει. Νὰ ζητήσουν νὰ καταστρέψουν μόναι των τὴν ἀνεξαρτησίαν σας; Πάλιν δὲν θέλουν συμφωνήσει. Καὶ ἂν πρὸς ὥραν ἐκτελέσουν τηλικοῦτον πολιτικὸν ἀνοσιούργημα, θέλετε τοσοῦτον ἐξεγείρει τὰς συμπαθείας τῶν ἐθνῶν, ὥστε ἡ κοινὴ γνώμη σύμπαντος τοῦ ἐξευγενισμένου κόσμου θέλει τοὺς ἐκβιάσει ἀμέσως νὰ ἐπανορθώσουν τὸ σφάλμα των. Ἄλλως τε, εἴτε οὕτως εἴτε ἄλλως, θέλετε τοιουτοτρόπως προκαλέσει μίαν κρίσιν, δι' ἧς ἡ Εὐρώπη θέλει ἀναγκασθῆ νὰ λύσῃ τὴν παροῦσαν κατάστασιν συμφώνως πρὸς τὴν τιμὴν καὶ τὸ συμφέρον τοῦ ἔθνους σας.

Τῷ ἀνέγνωμεν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ κ. Ραγκαβῆ [153]. Μᾶς ἀπήντησεν ὅτι καὶ ἔγραψε καὶ πάλιν γράφει περὶ τούτων εἰς Ἀμερικήν, μᾶς ἔδειξε δὲ καὶ διαφόρους ἐκεῖθεν ἐπιστολὰς φίλων του εἰς τὰς Βουλάς, ἐν αἷς τῷ ἀναφέρουν περὶ ποικίλων ἐνεργειῶν καὶ παρὰ τῇ Κυβερνήσει καὶ παρὰ τοῖς βουλευτικοῖς σώμασι τῶν διαφόρων Κρατῶν [154] ὑπὲρ τοῦ κρητικοῦ ἀγῶνος.

Δὲν ἐμμείνομεν μακρότερον εἰς τὰ τῆς Ἀμερικῆς, ὡς ἔχοντα σήμερον ὑποδεεστέραν σημασίαν ἀπέναντι τῶν αὐτόθι κρισιμωτάτων περιστάσεων.

Δέξασθε, ἀξιότιμοι κύριοι, τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ σεβασμοῦ ἡμῶν.

(Ὑπογραφαὶ)
Ἀ. Βαφιάδης
Γ. Ἀθηνογένης
Στ. Σκουλούδης

Πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις Κεντρικὴν
ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπήν.

---

152) Κατόπιν μυστικῆς ὑποδείξεως τοῦ Μ. Ρενιέρη καὶ παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην τοῦ πρωθυπουργοῦ Βούλγαρη οἱ Κρῆτες ἐξέλεξαν 16 βουλευτὰς τοὺς ὁποίους ἀπέστειλαν εἰς Ἀθήνας διὰ ν' ἀντιπροσωπεύσουν τὴν Κρήτην εἰς τὴν ἑλληνικὴν Βουλήν. Κατόπιν ὅμως ἐπεμβάσεως τῶν Δυνάμεων οὗτοι δὲν ἐγένοντο δεκτοί. Βλ. βιογραφίαν τοῦ Μ. Ρενιέρη: Σ. καὶ Κ. Βοβολίνη, Μέγα Ἑλληνικὸν Βιογραφικὸν Λεξικόν, σελ. 64 - 72).

153) Πρέσβυς τότε τῆς Ἑλλάδος εἰς Οὐάσιγκτων.

154) Ἐννοεῖ, προφανῶς, τὰς «πολιτείας» τῆς Ἀμερικῆς. Διὰ τὸν ἐπικρατοῦντα τότε ἐν Ἀμερικῇ φιλοκρητικὸν ἐνθουσιασμὸν βλ. Τσιριντάνη, τόμ. Γ', σελ. 266.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

30.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀθήναις Κεντρικῆς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπῆς πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπήν. Τετράφυλλον (τρεῖς σελίδες κεναὶ) ἐπὶ λευκοῦ χάρτου γραφῆς μὲ ὁριζοντίας ὑδατογραφημένας ῥαβδώσεις διαστάσεων 22 × 27 χμ. Γραφὴ ἀγνώστου (πιθανῶς Α. Μηλιαράκη).

Γνωστοποίησις ἐμβασμάτων. — Ἡ ρῆξις τῶν σχέσεων μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 27 Νοεμβρίου 1868

Πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει
ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπὴν

Ἔντιμοι Κύριοι,

Βεβαιοῦμεν τὴν ἀπὸ 20 λήγοντος πρὸς ὑμᾶς ἐπιστολήν μας ἐγκλείουσαν τὰ ὑπ' ἀριθ. 1942 καὶ 1943 διπλότυπά μας, καὶ δεκαὲξ τοῦ ὑμετέρου φιλανθρωπικοῦ φροντιστηρίου, ἐπικεκυρωμένα κατὰ τὸ σύνηθες. Διὰ ταύτης μας σπεύδομεν ν' ἀπαντήσωμεν εἰς τὴν ἀπὸ 22 ἰδίου νεωτέραν τοῦ ὑμετέρου κ. Ἰω. Γκιών. Διὰ τῆς συνημμένης ἐν αὐτῷ φορτωτικῆς ἐλάβομεν ἐκ τοῦ αὐστριακοῦ Πρακτορείου χρηματόδεμα ἐμπεριέχον Λίρας Ὀθωμανικὰς 159.80 καὶ εἰκοσόφραγκα 35.70, προϊὸν νεωτέρων μηνιαίων εἰσπράξεων τοῦ φιλανθρωπικοῦ φροντιστηρίου σας, οὗτινος τὰς ἓξ ἀποδείξεις διὰ τὸ εἰρημένον ποσὸν ἐπιστρέφομεν κεκυρωμένας, ἐπισυνάπτοντες ὧδε ἅμα καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 1951 διπλότυπον (βλ. πίν. Δ') *τῆς ἐπὶ τοῦ ταμείου ἐπιτροπῆς μας.*

Καὶ ἡμεῖς συναγαλλόμεθα μετὰ τῶν αὐτόθι ὁμογενῶν διὰ τὴν διακοπὴν τῶν σχέσεων[155], *συμμεριζόμενοι πληρέστατα τὰς ἐπὶ τοῦ γεγο-*

---

[155]) Διὰ τελεσιγράφου ἐπιδοθέντος εἰς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τὴν 29 Νοεμβρίου 1868 ἡ Τουρκία ἠξίωσεν ὅπως ἐντὸς 5 ἡμερῶν διακοπῇ πᾶσα ἑλληνικὴ βοήθεια πρὸς τοὺς μαχομένους Κρῆτας, ἀπειλοῦσα ἄλλως τὴν διακοπὴν τῶν σχέσεών της μὲ τὴν Ἑλλάδα. (Βλ. Τσιριντάνη, τόμ. Γ', σελ. 482). Ἀπὸ τὴν ἡμερομηνίαν τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς (27 Νοεμβρίου 1868) φαίνεται ὅτι ἡ ἐν Ἀθήναις Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ Κωνσταντινουπόλεως ὑπὲρ τῶν Κρητῶν ἐγνώριζον τὰ τῆς ἐπικειμένης διακοπῆς τῶν σχέσεων καὶ πρὸ ἔτι τῆς ἐπιδόσεως τοῦ τουρκικοῦ τελεσιγράφου. Τὸ τελεσίγραφον τοῦτο, δὲν ἀπεδέχθη ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις (Βλ. ἑλληνικὴν ἀπάντησιν ἐν Τσιριντάνη, τόμ. Γ', σελ. 498 ἑφ.), καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις Πρέσβυς τῆς Τουρκίας Φωτιάδης Πασᾶς, ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀθηνῶν. Τὸ δημιουργηθὲν ἐκ τούτου ἀδιέξοδον, ἐλύθη διὰ τῆς δηλώσεως τῆς ἐν Παρισίοις συνελθούσης τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1869 διασκέψεως τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεδείχθη εἰς τὴν Ἑλλά-

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212

νότος τούτου πατριωτικωτάτας αὐτῶν κρίσεις, καὶ χαίρομεν δι᾽ ἃς καταβάλλετε προσπαθείας πρὸς ἐγγραφὴν πλειόνων μηνιαίων. Εἴθε αἱ πατριωτικαὶ ὑμῶν αὗται προσπάθειαι νὰ ἐπιστέφωνται πάντοτε ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας καὶ προφυλάττωνται συνάμα ἀπὸ τοὺς περιστοιχοῦντας αὐτὰς κινδύνους.

Ὁ πρὸς ὃν ἔγραψεν ὁ συνάδελφος ἡμῶν κ. Μ. Ρενιέρης κύριος ἔπεμψε πράγματι Φρ. 50.000 καὶ σήμερον ἀπαντῶμεν διὰ τὴν παραλαβὴν αὐτῶν.

Δέξασθε, ἀξιότιμοι Κύριοι, μετὰ τῆς εὐγνωμοσύνης ἡμῶν καὶ τοὺς ἀδελφικοὺς ἀσπασμούς μας.

Ἡ ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τῶν Κρητῶν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ

(Ὑπογραφαὶ)

Λέων Μελᾶς
Μ. Ρενιέρης
Γεώργ. Π. Σκουζὲς
Ἐπ. Ἀντωνιάδης
Ἀ. Ἀναγνωστάκης
Σ. Κόμνος

Συνιστῶμεν τὴν ἀσφαλῆ ἐπίδοσιν τῶν ἐσωκλείστων.

(Σφραγὶς)

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΣΤΕΦ. Ι. ΜΑΚΡΥΜΙΧΑΛΟΣ

δα, ὅπως «ἀπέχῃ ἀπὸ τοῦ νὰ ὑποθάλπῃ ἢ ἀνέχηται τὸν σχηματισμὸν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους της ὁμάδων ἀνταρτῶν στρατολογουμένων πρὸς τὸν σκοπὸν ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Τουρκίας, καὶ τὸν ἐφοδιασμὸν εἰς τοὺς λιμένας της πλοίων ἐξωπλισμένων, προωρισμένων νὰ βοηθήσουν ὑφ᾽ οἱανδήποτε μορφὴν ἐξέγερσιν κατὰ τῆς Τουρκίας». Ἡ ἀναγγελία τῆς «δηλώσεως» ταύτης εἰς τὰς Ἀθήνας προεκάλεσε τὴν παραίτησιν τῆς κυβερνήσεως Βούλγαρη καὶ τὸν σχηματισμὸν νέας κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν Ζαίμην, ὁ ὁποῖος καὶ τὴν ἀπεδέχθη ἐξ ὀνόματος τῆς Ἑλλάδος. Οὕτω ἐτερματίσθη ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης τοῦ 1866, ἡ ὁποία ἐστοίχισεν εἰς τὴν Ἑλλάδα περὶ τὰ 16.000.000 δραχμῶν (Βλ. Τσιριντάνην, τόμ. Γ', σ. 682).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
15/10/2023 18:01:47 EEST - 167.114.118.212